

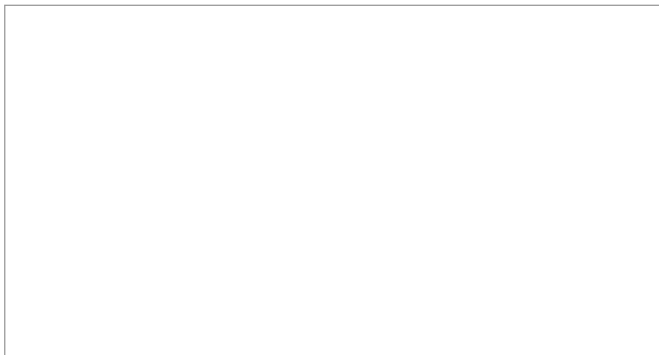
เศรษฐศาสตร์
พุทธศาสนา

Phonm 2016/1/16

พุทธทาสธรรม (๑๑)

เศรษฐศาสตร์พุทธศาสนา

พุทธทาสภิกขุ

พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม ๒๕๔๗

พิมพ์และจัดจำหน่ายโดย

สำนักพิมพ์สุภาพใจ

๑๔/๓๔๙-๓๕๐ หมู่ ๑๐ ต.พระราม ๒ (ชอย ๓๘)

แขวงบางมด เขตจอมทอง กทม. ๑๐๑๕๐

โทร. ๐-๒๔๑๕-๒๖๒๑, ๐-๒๔๑๕-๖๕๐๗, ๐-๒๔๑๕-๖๗๙๗

โทรสาร ๐-๒๔๑๖-๗๗๔๔

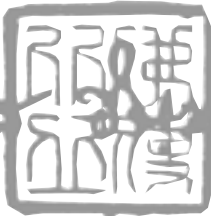
ราคา ๑๒๐ บาท

เศรษฐศาสตร์ พุทธศาสนา

Whom? 2010/11/11

สุขภาพใจ

Wang, J. Wang, J.

สารบัญ

เศรษฐกิจคืออะไร ?	๑
ทรัพย์สินสมบัติคืออะไร ?	๓๕
ค่า และ ความจำเป็น ที่ต้องมี ศีลธรรม	๖๕
เป็นอยู่อย่างต่ำ มุ่งกระทำอย่างสูง	๑๐๗

ภาคผนวก

- ปัญหาเศรษฐกิจ	๑๖๓
- ปัญหาความสุรุ่ยสุร่าย	๑๖๕
- ปัญหาเกิดมาจากการเกียจคร้าน	๑๖๙
- ปัญหาที่เกิดมาจากทรัพยากรธรรมชาติ	๑๗๑
- ปัญหาของแพง	๑๗๓
- ปัญหาระหว่างคนจนกับคนรวย	๑๗๕
- เศรษฐกิจกับสันติภาพ	๑๘๔
- ระบบเศรษฐกิจที่ดี	๑๘๗
- เศรษฐกิจการเมือง	๑๙๑
- ฟ้าสว่างทางเศรษฐกิจ	๑๙๕

เศรษฐกิจคืออะไร ?

จาก ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส "อะไรคืออะไร ?"
หมวดที่ ๔ ชุดชุมนุมธรรมบรรยาย อันดัมที่ ๑๗.ค บนพื้นแถบสีน้ำเงิน

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาควิสาขบูชา เป็นครั้งที่ ๘ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง อะไรเป็นอะไรต่อไปตามเดิม, สำหรับในวันนี้ มีหัวข้อโดยเฉพาะว่า เศรษฐกิจคืออะไร ?

ทั้งหมดนี้เป็นการกล่าวไปตามทัศนะของพุทธบริษัท ดังนั้นมันจึงไม่ต้องเหมือนกับที่เขากล่าว ๆ กัน. ในการบรรยายทุกครั้งที่แล้วมา ที่กล่าวถึงว่า การศึกษาคืออะไร, การงานคืออะไร, การคบหาสมาคมคืออะไร, ศาสนาคืออะไร, การทำบุญทำทานคืออะไร, ชีวิตคืออะไร, ทรัพย์สมบัติคืออะไร, เหล่านี้ เป็นการกล่าวตามทัศนะของพุทธบริษัท จึงเป็นการกล่าวที่แปลกออกไป.

ทบทวนปัญหาเรื่องมีหรือไม่มีทรัพย์

ตามธรรมดาใคร ๆ ก็มีความรู้ของตนเองอยู่ทั้งนั้น ว่าสิ่งเหล่านี้คืออะไร; เช่นในครั้งที่แล้วมา กล่าวถึงสิ่งที่เรียกว่า ทรัพย์สมบัติคืออะไร ? ท่านก็ลองคิดดูเถอะ ว่าเป็นการกล่าวในรูปไหน ? เป็นการกล่าวที่ชี้ให้เห็นว่า เราไม่ได้มีทรัพย์สมบัติอย่างถูกต้องแท้จริง ตรงตามความหมายของคำ ๆ นี้, คือมิได้เป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความปลื้มใจ ทั้งภายนอกและภายใน; แต่เราก็มีทรัพย์สมบัติกัน ในลักษณะที่ทำให้ผู้มันั้นให้เป็นเหมือนกับเปรตที่ทูลงูเขาอยู่ตลอดเวลา, แล้วก็ได้ตายไปเป็นโสมเฝ้าทรัพย์

คิดดูเถอะว่า ทรัพย์สมบัติมันมันคืออะไร ? มันมีปัญหาอยู่อย่างไรในปัจจุบัน ? ทรัพย์สมบัติเป็นเหตุให้เกิดการแย่งชิง การเบียดเบียน การเอาเปรียบผู้อื่น อย่างใหญ่หลวง เพราะเห็นแก่สิ่งที่เรียกว่าทรัพย์สมบัตินั้น ในความหมายที่ไม่ถูกต้อง ตรงตามความหมายของคำ ๆ นั้น.

ดังนั้นเราต้องดูกันเสียใหม่ ให้รู้จัก ว่าทรัพย์สมบัติมันคืออะไร ? แล้วก็มันให้ตรงตามความหมายอันแท้จริงของคำ ๆ นั้น ซึ่งมีใจความสำคัญอยู่ตรงที่ว่า มันต้องทำความปลื้มใจ เย็นอกเย็นใจ ไม่ใช่ทำความร้อนใจ. เดียวนี้เรามีทรัพย์สมบัติกันในลักษณะที่ทำให้ความร้อนใจ หรือกระวนกระวายใจ มันก็ไม่ใช่ทรัพย์สมบัติ มันเป็นสิ่งเผาหลนชนิดหนึ่งไปเสีย.

ขอให้ดูสิ่งที่มีอยู่จริง โดยไม่ต้องคาดคะเน; ก่อนแต่มีทรัพย์สินสมบัติ ยังไม่ทันจะได้ทรัพย์สินสมบัติก็กระวนกระวายใจเพื่อจะได้มันมา, กระวนกระวายใจชนิดที่เป็นการทรมาน. ครั้นได้ทรัพย์สินสมบัติมา ก็ไม่หมด หรือไม่หยุดความกระวนกระวายใจยังกระวนกระวายใจอยู่ด้วยความรัก ความหึงหวง ความหวาด ความระแวง ความวิตกกังวลนานาประการ. อย่างที่พ่อบ้านแม่บ้านเป็นโรคเส้นประสาทกันโดยมาก ทัว ๆ ไปในยุคนี้ ก็เนื่องมาจากสิ่งที่เรียกว่าทรัพย์สินมัตตินั้น; ดังนี้แล้วจะเรียกว่า มันเป็นทรัพย์สินสมบัติได้อย่างไร คือมันเป็นสิ่งที่ทรมานใจ ทำให้เหมือนกับตกนรกทั้งเป็น, ไม่ได้สร้างความเยือกเย็นเลยสักนิดเดียว, จึงขอให้เรามองดูสิ่งที่เรียกว่าทรัพย์สินสมบัติกันเสียใหม่ในทัศนะของพุทธบริษัท แล้วก็มีทรัพย์สินสมบัติกันตามวิธีของพุทธบริษัท ก็ไม่ต้องเป็นเปรตที่ทูลงูเขา แล้วตายไปเป็นโลมเฝ้าทรัพย์ อย่างที่เห็น ๆ กันอยู่โดยมาก.

นี่คือความหมายของการที่กล่าวว่า มองในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท มองด้วยพุทธทัศนะ คือวิธีมองของพวกพุทธบริษัท มองทรัพย์สินสมบัติ, มองชีวิตจิตใจ มองอะไรทุกสิ่งทุกอย่าง, ตามฐานะของพุทธบริษัท โดยทัศนะของพุทธบริษัทดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ในการบรรยาย ๗ ครั้งที่แล้วมา. วันนี้จะกล่าวถึงสิ่งที่เรียกว่า เศรษฐกิจ.

จำเป็นต้องดูเศรษฐกิจตามทัศนะของพุทธบริษัท

บางคนอาจจะคิดว่า อาตมาลากจูงไปในวิถีทางของการเมืองแล้ว คือไปพูดเรื่องการเมืองกันเสียแล้ว, เป็นการอุทริแหวกแนวออกนอกทาง หรือว่าจะอวดดี ตั้งตัวเป็นผู้เชี่ยวชาญในการเมืองทางเศรษฐกิจเป็นต้น. ที่จริงไม่ได้เป็นอย่างนั้น มีปัญหาที่ต้องทำให้เอาเรื่องนี้ขึ้นมาพูด เพราะเมื่อพูดถึงทรัพย์สินสมบัติตามทัศนะของพุทธบริษัทแล้ว มันก็เกี่ยวเนื่องกันกับการที่จะพูดถึงเศรษฐกิจตามทัศนะของพุทธบริษัท.

ข้อที่ว่ามันมีความเกี่ยวเนื่องกันอยู่กับสิ่งที่เรียกว่าเศรษฐกิจกับพุทธบริษัทนั้น สำหรับอาตมาเองมันเป็นปัญหาหนักอก; ต้องขอพูดคำอย่างนี้กับเขาบ้าง ว่ามันเป็นปัญหาหนักอก คือเรามีความคิดเห็นว่า สิ่งเลวร้ายในโลกปัจจุบันมันเกิดมาจากปัญหาทางศีลธรรม, แต่ทุกคนเขาไม่มอง ว่ามันเกิดมาจากปัญหาทางศีลธรรม เขามองไปในทางที่ว่า มันเกิดมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจ.

การที่อาชญากรรมเต็มไปทั้งบ้านทั้งเมือง เลวร้ายถึงขนาดที่เรียกว่าข่มขืน, ข่มขืนแล้วฆ่า, ฆ่าก่อนข่มขืนอย่างนี้, มันเลวร้ายเหลือที่จะกล่าวได้แล้ว; แม้ปัญหาอย่างนี้เขาก็ยัง ถือกันว่า มันมีมูลมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจ ไม่ใช่มีมูลมาจากปัญหาทางศีลธรรม, ไม่ยอมให้เป็นปัญหาทางศีลธรรม.

พออาตมาบอกว่า เราต้องแก้ปัญหาเหล่านี้ ในฐานะเป็น ปัญหาทางศีลธรรม เขาก็ให้ให้ว่า ไปไหนมาสามวาสองศอก อย่างนี้. อาตมาก็เลยเป็นคนบ้าบอไป; ไม่พูดเรื่องที่ตรงกันกับ เรื่องราว, ไปพูดเสียเป็นอย่างอื่น ในเมื่อเรื่องมันเป็นอีกอย่าง หนึ่ง;

นี่อาตมาก็มองเห็นไม่ได้ ว่ามันเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ แต่มันเป็นปัญหาทางศีลธรรม; ฉะนั้นขอให้ปรับปรุงแก้ไขกัน ในแง่ของศีลธรรม หยิบขึ้นมาในฐานะเป็นปัญหาทางศีลธรรม แล้วก็ไม่มีใครเห็นด้วย จนกระทั่งบัดนี้, ฉะนั้นจึงเรียกว่า กำลัง มีปัญหาหลักลับคบออะไรอยู่อย่างหนึ่ง คือข้อที่ไม่มีใครยอม พิจารณาสั่งเลวร้ายในโลกปัจจุบันนี้ ในฐานะเป็นปัญหาทาง ศีลธรรม; เห็นเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจกันเสียหมด.

อาตมาคนเดียวสู้เขาไม่ได้ ก็จำเป็นจะคิดยกย้ายหาวิธีใหม่ ว่ามันเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจก็เอา ก็ขอให้ดูกันเสียใหม่ว่า สิ่ง ที่เรียกว่า เศรษฐกิจนั้นเป็นอย่างไร? ดังนั้นเราจะได้อุเศรษฐกิจ กันเสียใหม่ ตามทัศนะของพุทธบริษัท ซึ่งจะได้พูดกันต่อไปใน วันนี้ นี่ก็คือปัญหาที่มันมีอยู่ สำหรับทำให้หยิบเอาเรื่องที่เรียก กันว่า เศรษฐกิจขึ้นมาพูด คืออาตมาจะยอมรับว่า เราจะแก้ ปัญหาต่าง ๆ ได้โดยวิธีการทางเศรษฐกิจ; แต่ขอให้มันเป็น เศรษฐกิจที่ตรงตามความหมายของคำว่าเศรษฐกิจ.

ความหมายของคำเศรษฐกิจ คิดไปแต่ในทางค้ากำไร

เดี๋ยวนี้คำว่าเศรษฐกิจ มันมีความหมายที่คดโกง แล้วก็ เป็นอันตราย คำว่า เศรษฐะ *เสฏฐ* ในภาษาอินเดียนั้น; เช่น ภาษาบาลีเป็นต้น คำว่า *เสฏฐ* นั้น แปลว่าดีที่สุด ถ้า *เสฏฐ* ไร่นี้มันก็ดีที่สุด มันเป็นสิ่งที่ดีที่สุด; ถ้าเป็นวิชาก็เรียกว่า เศรษฐศาสตร์ มันก็เป็นวิชาที่ว่าด้วยสิ่งที่ดีที่สุด. ถ้ามันดีที่สุดทำไมมันจึงสร้างปัญหาขึ้นมาทั้งบ้านทั้งเมือง ดังที่คนทั้งหลายเหล่านั้นยอมรับกันไปหมดแล้วว่ามันเป็น ปัญหาทางเศรษฐกิจ ?

แม้จะพูดกันอย่างน่าหัว น่าเอ็นดู น่าสงสาร เช่นว่า ปัญหาเศรษฐกิจในครอบครัวเกิดขึ้น เขากลุ้มใจ แล้วเขาก็ไปสูบบุหรี่ แก้กลุ้ม แล้วเขาก็ไปกินเหล้าแก้กลุ้ม เขาไปเที่ยวทำสำส่อนทางเพศแก้กลุ้ม เพราะว่าปัญหาเศรษฐกิจในครอบครัวมันไม่ดี เขาว่าอย่างนี้ ก็ว่าเอาเรื่องเศรษฐกิจชนิดนี้มาเป็นหลัก เรื่องเศรษฐกิจชนิดนี้ ไม่ได้หมายความว่าตรงตามตัวหนังสือว่า เป็นเรื่องที่ดีที่สุด.

พูดกันเสียอีกที่ก็ได้ว่า ที่เรียกกันว่าเศรษฐกิจ ตามความหมายที่เราารู้สึกกันอยู่ทั่วไป มันเป็นเรื่องการค้ากำไร เสียมากกว่า. ขอให้ดูให้ดีเถอะว่า คำว่า เศรษฐกิจ กับคำว่า การ

คำ หรือ พานิชกรรมนี้ มันไม่ใช่เรื่องเดียวกัน. พานิชกรรม มันก็เป็นเรื่องหากำไรตรง ๆ ตามแบบของคนที่ต้องการหากำไร เป็นטרณะ; ส่วนเศรษฐกิจนั้น มันไม่ควรจะต้องการอย่างนั้น; ต้องการอะไรที่มากกว่าเพียงแต่การได้กำไร : มันควรจะได้ ความสงบสุขด้วย จึงจะสมกับคำว่า *เศรษฐกิจ* ที่แปลว่าดีที่สุด.

การค้าอาจจะเป็นเพียงอุปกรณ์อันหนึ่ง ที่ส่งเสริมเรื่องทาง เศรษฐกิจ หรือเกี่ยวข้องกันอยู่กับเรื่องทางเศรษฐกิจ. บางคนมองแคบ ๆ ว่า เศรษฐกิจคือการผลิตมาก; การผลิตก็ไม่ใช่ว่า เศรษฐกิจ. แม้จะผลิตกันอย่างเป็นอุตสาหกรรม มันก็ไม่ใช่ว่า เรื่องเศรษฐกิจ กระทั่งบางคนอาจจะคิดว่า ชี้นี้เหนื่อยให้มาก ๆ แล้วเป็นเรื่องเศรษฐกิจ; นี่มันก็ยังไม่ถูกอยู่นั่นเอง. เพราะว่า มันไม่ใช่เรื่องดีที่ดีที่สุด.

พิจารณาคูความหมายของเศรษฐกิจ ในภาษารธรรม

ฉะนั้น อาตมาจึงหยิบขึ้นมาพูดใหม่ ชี้นี้ให้เห็นความหมาย ใหม่ ว่าเศรษฐกิจนั้นแปลว่า การกระทำที่ทำให้มันดีที่สุด; การกระทำที่ดีที่สุด, ผลที่ได้มากก็เป็นการดีที่ดีที่สุด, ทำให้มนุษย์มี สันติภาพได้. ไหน ๆ ก็ถือเอาตามตัวหนังสือแล้ว ก็คงถือต่อไป ตามเดิมว่า คำว่า *เศรษฐกิจ* นั้นแปลว่าดีที่สุด; ฉะนั้น การทำอะไร

ให้ดีที่สุด นั่นแหละคือเศรษฐกิจ, แล้วมันจะไม่เป็นอันตรายอะไรเลย, แล้วมันจะแก้ปัญหาได้ด้วย.

ถ้าพวกนักการเมืองทั้งหลาย ต้องการจะแก้ปัญหาของโลกด้วยเศรษฐกิจ แล้วก็ให้ความหมายของคำ ๆ นี้เสียใหม่ว่าเศรษฐกิจ นั่น คือการทำให้ดีที่สุด. อย่าเป็นเพียงเรื่องคำกำไร, เรื่องเอาเปรียบคนอื่น, ใช้เป็นเครื่องมือกลืนประเทศอื่น ใช้เป็นเครื่องมือทำลายผู้อื่น. นั่นนะมันเป็นเรื่องเลวที่สุด มันไม่ใช่เรื่องดีที่สุด ตามความหมายของคำ ๆ นี้.

ถ้าเศรษฐกิจคือการกระทำที่ดีที่สุด ก็ควรจะดูว่า ทำอะไรให้มันดีที่สุด ทำสิ่งที่ไม่มีความให้มีความ; นี่ก็เรียกว่าทำดีที่สุด นำดูที่สุด เก่งที่สุด ฉลาดที่สุด; จะเอาแต่เพียงว่า ทำสิ่งที่จะทำให้ดีที่สุดได้; เช่นธรรมชาติสร้างอะไรมาตามธรรมดาสามัญ เราทำให้มันมีประโยชน์ที่สุด แล้วก็เป็ประโยชน์ที่แท้จริง ทั้งแก่ส่วนตัวเอง และส่วนผู้อื่น. นี่เรียกว่าเศรษฐกิจในความหมายธรรมดาสามัญ ในภาษาคน หรือภาษาโลก ๆ.

แต่ถ้าจะกล่าวกัน โดยภาษาธรรม ในเรื่องตามทางธรรมแล้ว ก็จะต้องบอกว่า ทำสิ่งที่เลวร้ายให้กลายเป็นสิ่งที่ดี หรือทำสิ่งที่เขาถือกันว่าไม่มีค่าอะไรเลย ให้เป็นสิ่งที่ดีที่สุด; ใช้คำว่าที่สุดอยู่เรื่อยไป, ชีวิตนี้จะทำให้ดีถึงที่สุดได้อย่างไรก็ตาม นั่นนะคือ เศรษฐกิจ คือการกระทำที่ดีที่สุด ก็ได้แก่การทำชีวิตนี้ให้บรรลุถึงนิพพาน.

ร่างกายนี้พูดตามภาษาวิদ্ধา ก็ต้องเรียกว่ามันเป็นของเนา

เหม็น เป็นของปฏิญ์ ตายลงก็เป็นซากศพ ไม่มีราคาค้างวด
อะไร; กระดุกก็ขายไม่ได้ ไม่เหมือนกระดุกสัตว์, เนื้อหนังก็ขาย
ไม่ได้ ไม่เหมือนเนื้อหนังของสัตว์. ร่างกายที่เน่าหนอนนี้ จะทำ
ให้มันมีประโยชน์ที่สุดได้อย่างไร? ในทางธรรมก็ถือว่า ทำให้
ร่างกายนี้ตั้งอยู่ในลักษณะเหมือนกับยานพาหนะ สำหรับขีไป
นิพพาน.

มีภาพปริศนาธรรมแสดงค่าของสิ่งไม่มีค่า

รูปภาพที่เขียนเป็นภาพปริศนาธรรม เกี่ยวกับเรื่องนี้มีอยู่
ว่า บุคคลคนหนึ่งเขาหนีโจร ไล่ตามติดมาข้างหลัง มาจนมุม
ที่ริมตลิ่งแห่งหนึ่ง ไม่รู้จะไปทางไหน เผอิญมีศพของอืดลอย
อยู่ในน้ำตรงหน้าเขา เขาก็กระโจนลงที่ซากศพของอืดนั้น ใช้
มือเท้าดันน้ำพุน้ำ ให้ซากศพถอยออกไปจากฝั่ง ไปสู่ฝั่งโน้น
พ้นจากอำนาจของโจรได้.

ธรรมนี้ก็ต้องการจะชี้ให้เห็นว่า ร่างกายที่เน่า เป็นศพนะ
ยังใช้เป็นเครื่องมือสำหรับความรอดได้. อย่าให้ทุกคนใช้ร่างกาย
นี้ในทางที่ลุ่มหลง เป็นที่ตั้งแห่งกิเลส มัวเมาในเรื่องกิน เรื่อง
กาม เรื่องเกียรติ; อย่าได้ใช้ร่างกายนี้อย่างนี้เลย. จงใช้ร่างกาย
นี้ให้เป็นประโยชน์ที่สุด คือให้เป็นที่ตั้งแห่งการศึกษาและการ
ปฏิบัติ ทางกาย ทางวาจา ทางจิต ให้ประสบผล คือการบรรลุ

มรรคผลและนิพพาน.

เอาร่างกายนี้เป็นเครื่องมือสำหรับให้บรรลุนิพพาน; แทนที่จะเอามาใช้เป็นสิ่งสำหรับแสวงหาความสนุกสนานเริ่ดอร่อยเพลิดเพลีนทางกามารมณ์เป็นต้น. การทำกายเนาให้เป็นการกระทำสำหรับนิพพานนี้เรียกว่า เป็นการกระทำที่ดีที่สุด หรือเป็นการกระทำให้มันดีที่สุด. นี่คือความหมายของคำว่า เศรษฐกิจ ตามพุทธทศนะในภาษาธรรมในอันดับสูง.

แก้ไขสิ่งเลว ๆ ให้ดีขึ้นมีค่า ก็เป็นเศรษฐกิจ

ที่นี้ถ้าว่ากล่าวให้ต่ำลงไป เป็นภาษาโลก ๆ อย่างชาวบ้านตามธรรมดา เรามีอะไรก็ใช้มัน ดัดแปลงปรับปรุงแก้ไขมัน ให้เป็นสิ่งที่ดีที่สุด; อย่างอุจจาระ ปัสสาวะ เดียวนี้เขาก็รู้จักทำให้มันเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ที่สุด หรือแพงที่สุด หรืออะไรขึ้นมาแล้ว ในฐานะเป็นหยูกยาก็ดี เป็นปุ๋ยก็ดี. ถ้าไม่รู้จักทำไม่รู้จักใช้มัน ก็เป็นของที่ไม่มีราคาอะไร, ทิ้ง ๆ ขว้าง ๆ ไป.

ขอให้มองดูทุกอย่างว่า มีอะไรในโลกนี้มากมายเหลือเกินที่ยังไม่ถูกกระทำ ให้มันกลายเป็นสิ่งที่ดีที่สุดขึ้นมา; แล้วมันยังร้ายไปกว่านั้นก็คือ คำว่าดีที่ดียุคนั้นนะ มันมีความหมายไม่ตรงกัน เอาสิ่งที่เป็นอันตรายที่สุด เป็นสิ่งที่ดีที่สุดไปเสียอย่างนี้ก็มิผิด, คือเรามีความรู้ความสามารถ ในการประดิษฐ์

ก้าวหน้านั้นนี่ขึ้นมา เรียกกันว่าดีที่สุดใน; แต่แล้วก็เพื่อทำลายมนุษย์ ให้มนุษย์เกิดความยุ่งยากลำบาก เป็นทุกข์ทรมาน มีอยู่หลายอย่างหลายประการ.

ขอให้คุณให้ดี ๆ ที่รู้จักทำนั่นทำนี่ขึ้นมา แล้วขายก็แพง แล้วก็นิยมใช้กันมากนั่น มันดีที่สุดในที่ตรงไหน? มันไม่ได้สร้างความสงบสุข หรือสันติสุข แล้วมันยังกลับไปสร้างความวุ่นวาย ความระส่ำระสาย ให้ส่งเสริมกิเลส; อย่างนี้มันจะดีที่สุดในหรือไม่?

คนเขาซื้อเครื่องวิทยุ เครื่องบันทึกเสียง เครื่องอะไรที่แพง ๆ เหล่านี้มา เพื่อบันทึกเพลงไว้สนองตนหากิเลสของเขา กันทั้งนั้น. อาตมาจะใช้คำว่า "ทั้งนั้น" เพราะว่าส่วนมากมันเป็นอย่างนั้น; เป็นส่วนน้อยที่ใช้เครื่องมือเหล่านี้ ในทางทำลายกิเลส. ใครใช้เครื่องมือเหล่านี้ในทางทำลายกิเลสบ้าง? ใครใช้เครื่องมือเหล่านี้ในทางส่งเสริมกิเลสบ้าง?

แล้วก็ลองไปทำสถิติกันดู จะพบว่ามันเป็นเรื่องส่งเสริมกิเลส กันเสียเป็นส่วนใหญ่; ที่จะไปเป็นอุปกรณ์ทำลายกิเลส นั้นมันเป็นส่วนน้อย. เพราะเหตุไร? ก็ตอบได้ง่ายอย่างกำปั้นทุบดิน เพราะว่ากิเลสมันเป็นเหตุให้ซื้อมา, กิเลสมันบังคับคนให้ไปซื้อมา, หรือว่ากิเลสมันไล่คอบคนให้ไปซื้อมา. พระเจ้าพระสงฆ์ก็ยังทำอย่างนี้; อาตมาก็เห็น ๆ อยู่ เรียกว่ามันเป็นเรื่องที่น่ากลัว.

ที่มันกลับกันอยู่อย่างน่ากลัว เพราะเราไม่ได้ใช้สิ่งที่เรา

เรียกว่าทำได้ดีที่สุดนั่น เพื่อประโยชน์ที่ดีที่สุด; มันกลับจะเลวร้ายที่สุดเสียก็ได้. อย่างนี้ไม่ตรงตามความหมายของคำว่า *เสฏฐ* ซึ่งแปลว่าดีที่สุดแล้ว. เศรษฐกิจ มันต้องแปลว่า กิจ หรือ การกระทำที่ดีที่สุด, อะไรที่ไม่มีค่า ทำให้มันมีค่าขึ้นมา.

อย่างสถานที่ตรงนี้ ถ้าเราปล่อยไว้ตามธรรมชาติ ก็คงจะไม่ได้มานั่งกันอยู่อย่างนี้, แล้วมันก็ไม่ได้ประกอบกิจที่เป็นประโยชน์กันอย่างนี้.

เดี๋ยวนี้เราทำพื้นที่ตรงนี้ให้มีสภาพอย่างนี้; แล้วมานั่งทำกิจกันอยู่อย่างนี้ มันก็มีผลดี, หรือว่ามันดีที่สุด เท่าที่สถานที่ตรงนี้มีมันจะอำนวยความสะดวก, หรือว่าถ้าผู้ใดก็ตาม มีความคิดเห็นที่สามารถทำให้ตรงนี้มีประโยชน์มากกว่านี้ขึ้นไปอีกก็เอา แล้วชวนกันทำ.

อะไร ๆ มันสามารถที่จะทำให้ดีที่สุดได้ทั้งนั้น แต่แล้วเราก็ไม่ได้ทำ; เว้นเสียแต่สิ่งที่มีมันจะส่งเสริมกิเลสตัณหาเท่านั้นเอง. ถ้าเราไปทำเข้า ก็ไปทำในแง่ที่จะส่งเสริมกิเลสตัณหาเท่านั้นเอง แล้วมันดีที่สุดโดยแท้จริงไปไม่ได้ มันก็ดีที่สุดแต่เพียงความรู้สึกของบุคคลผู้มีกิเลสตัณหา.

สิ่งที่ดีที่สุด ควรมีประโยชน์ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์

ฉะนั้นขอให้พิจารณาดู และแยกแยะกันดูให้ดี ว่า**สิ่งที่ดีที่สุด** นั้นมันดีสำหรับอะไร? **ดีที่สุด** สำหรับจะสร้างกิเลสตัณหา คนเขาก็นิยมกันว่า**ดีที่สุด**. **ดีที่สุด** สำหรับจะระงับกิเลสตัณหา คนเขาไม่ค่อยนิยมว่า**มันดีที่สุด** เพราะว่าเขาไม่ต้องการจะระงับกิเลสตัณหา; เพราะว่าเขาอยากจะส่งเสริมกิเลสตัณหา.

ฉะนั้นเขาจึงไม่ค่อยสนใจในธรรมะในพระศาสนา เพราะว่ามันเป็นเครื่องดับกิเลสตัณหา. กิเลสตัณหามันก็ไม่ต้องการสิ่งที่จะมาดับกิเลสตัณหา; เพราะฉะนั้นกิเลสตัณหาของคน ก็ไม่ต้องการให้คนไปสนใจกับพระธรรม หรือพระศาสนา; เราจึงไม่ได้ทำ**สิ่งที่ดีที่สุด** ตามความหมายอันแท้จริง สำหรับ**สิ่งที่ดีที่สุด** คือเป็นประโยชน์ทั้งแก่มนุษย์และเทวดา.

พอเอ่ยขึ้นมาถึงคำว่า มนุษย์กับเทวดา ก็ยังอยากจะขอ ย้ำหรือพูดซ้ำ ๆ กันอยู่บ่อย ๆ อีกว่า มนุษย์นั้นคนที่ยังต้องมีเหงื่อ ต้องใช้เหงื่อเป็นเดิมพัน; พวกเทวดานั้น คือพวกที่ไม่ต้องมีเหงื่อ ไม่ต้องใช้เหงื่อเป็นเดิมพัน; มันต่างกันเท่านั้น. ถ้าจะพูดกันตรง ๆ เดียวนี้ คนยากคนจนก็เป็นมนุษย์; คนร่ำรวยก็เป็นเทวดา.

ฉะนั้นที่ต้องเป็นประโยชน์ทั้งแก่มนุษย์และเทวดา ก็หมายความว่า ให้มันดีที่สุดในทั้งแก่มนุษย์และทั้งแก่เทวดา. เดียวนี้เรื่องเศรษฐกิจในปัจจุบันนี้ มันดีแต่แก่พวกเทวดา; มันไม่ดีเลยสำหรับพวกมนุษย์ คือคนยากจน เพราะว่าคนยากจนถูกบีบคั้นด้วยเครื่องมือคือเศรษฐกิจ.

ผู้มีอำนาจเขาใช้เศรษฐกิจ เป็นเครื่องมือบีบคั้นคนที่ไม่มีอำนาจทางเศรษฐกิจ; ทั้งโลกกำลังเป็นอย่างนี้; นี่อาตมาใช้คำว่า ทั้งโลก กล้าพูดว่าทั้งโลกมันเป็นอย่างนี้ เขาใช้เศรษฐกิจคือตัวหนังสือที่แปลว่าดีที่สุดในสำหรับบีบคั้นกัน ทำลายกัน ยิ่งกว่าอาวุธธรรมดา, ยิ่งกว่าอาวุธปืนผาหน้าไม้โดยตรงไปเสียอีก; เขาจึงกลัวอาวุธเศรษฐกิจกันอย่างยิ่ง.

เศรษฐกิจต้องไม่ทำให้เดือดร้อนทั่วโลก, ต้องเป็นศีลธรรม

นี่คำว่าเศรษฐกิจที่แปลว่าดีที่สุด มันมาทำหน้าที่เลวที่สุดคือทำให้เดือดร้อน ระส่ำระสายกระวนกระวาย กันไปทั่วทั้งโลก, คือมองกันไปในทางที่ว่า โลกนี้มันขึ้นอยู่กับเศรษฐกิจ, อะไร ๆ ก็เป็นเรื่องทางเศรษฐกิจ. แต่อาตมาบอกว่ามันเป็นเรื่องของศีลธรรม; ถ้าจะให้เข้ากันได้กับเขา เราก็ต้องพูดเสียใหม่ ว่า แม้สิ่งที่เรียกว่าเศรษฐกิจนั้น ก็เป็นศีลธรรม, หรือแม้สิ่งที่

เรียกว่าศีลธรรมนั้น มันก็รวมสิ่งที่เรียกว่าเศรษฐกิจอยู่ด้วย.

เอาตามที่ได้เคยบรรยายมาแล้วในครั้งก่อน ๆ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าทุกอย่างเป็นศีลธรรม; ไม่ว่าอะไรที่มนุษย์คิดขึ้น จัดขึ้น ทำขึ้น เพื่อแก้ปัญหาของมนุษย์แล้ว ย่อมเป็นศีลธรรม, หมายความว่าเขาทำไปด้วยเจตนาดี. แม้เศรษฐกิจนี้ก็เพื่อให้มนุษย์ไม่ลำบาก ในเรื่องเกี่ยวกับการเป็นอยู่ เนื่องด้วยปัจจัยทั้ง ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย หยูกยารักษาโรค;

กระทั่งพูดเลยไปถึงว่า แม้การสงครามถ้าทำกันอย่างถูกต้อง บริสุทธิ์ ยุติธรรม การสงครามนั้นมันก็เป็นศีลธรรม, คือเป็นการจัดให้โลกนี้ยังมีความยุติธรรมอยู่. นี่เป็นสงครามที่มีเหตุผล, สงครามเพื่อรักษาความยุติธรรมในโลก; ถ้าทำอย่างนี้แล้ว แม้แต่สงครามก็เป็นศีลธรรม, อะไร ๆ ก็เป็นศีลธรรมไปหมด.

แม้แต่การค้าถ้าทำให้ให้ถูกต้องตามจุดหมาย ความหมายแล้ว ก็ทำเพื่อความสะดวก สำหรับมนุษย์จะอยู่กันมาก ๆ, และไม่สามารถจะทำงานเหมือน ๆ กันอย่างเดียวกันหมดทุกอย่างนี้. เราจึงมีกิจการค้าเพื่อความผาสุกของมนุษย์, ส่งเสริมความผาสุกของมนุษย์ ก็ต้องเรียกว่าศีลธรรมด้วยเหมือนกัน.

ผู้ใดสนใจ ก็ไปหาคำบรรยายชุดนั้นมาอ่านดู หรือฟังดู ก็ได้ชี้ให้เห็นว่า ทุกอย่างเป็นศีลธรรม; แม้แต่ทำไร่นาก็เป็นศีลธรรม; แม้แต่จะอาบน้ำ กินข้าว ถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ ก็เป็นศีลธรรม; เพราะว่าทำให้อยู่ได้เป็นผาสุกปกติ.

เดี๋ยวนี้จะพูดว่าเศรษฐกิจเป็นศีลธรรม ก็มีเหตุผลที่มองเห็นได้ง่าย ๆ คือว่า ถ้าทำสิ่งที่ดีที่สุด ถูกต้องตามความหมายของสิ่งนั้นแล้ว มันก็เป็นไปเพื่อความสงบสุข; ดังนั้นมันจึงเป็นศีลธรรม. ถ้าถือเอาความหมายว่า การกระทำอะไร สิ่งใดที่มันเกี่ยวข้องกันอยู่ให้ดีที่สุด สิ่งนั้นมันก็เป็นศีลธรรม.

ต้องดำเนินเศรษฐกิจในฐานะเป็นศีลธรรม มีค่าแก่เทวดาและมนุษย์

ฉะนั้นเราจึงจะมองเศรษฐกิจในฐานะที่เป็นศีลธรรมแขนงหนึ่ง ว่าเราจะใช้ประโยชน์จากธรรมชาติทั้งหลาย ให้ได้มากที่สุด ให้ได้ดีที่สุด ที่เป็นประโยชน์แก่มนุษย์และเทวดา, คือให้เป็นประโยชน์ที่สุด ทั้งแก่คนจนและคนมั่งมี. ทรัพยากรธรรมชาติใด ๆ ในโลกนี้มีอยู่ เอามาจัด เอามาทำ เอามาใช้เอามาเกี่ยวข้องด้วย, ในลักษณะที่ให้มันมีประโยชน์ที่สุด มีคุณค่าที่สุด แก่มนุษย์และเทวดา คือทั้งแก่คนมั่งมีและคนยากจน. นั่นแหละเศรษฐกิจที่เป็นศีลธรรมหรือว่าศีลธรรมที่เป็นเศรษฐกิจ.

เดี๋ยวนี้เราเอากิเลสเป็นผู้จัดเศรษฐกิจ มันก็เป็นการทำที่เพื่อตัวเองคนเดียว : เห็นแก่ตัว เอาเปรียบผู้อื่น; แล้วถ้ามันโง่หนักเข้า ก็มีเศรษฐกิจ ชนิดที่ทำลายตัวมันเอง คือชี้เหนียวจนกินอะไรไม่ลง จนร่างกายขาดอาหาร ทั้งที่มีทรัพย์สมบัติมาก

เพราะจัดเศรษฐกิจอย่างนี้; เพราะมีกิเลสเกินไป, เพราะกิเลส
มันแก้กัฬานาแน่นเกินไป เขาจึงจัดเศรษฐกิจของเขาเองอย่าง
นี้; อย่างนี้ก็ไม่ใช่ศีลธรรม.

เราดูกันเสียใหม่ให้ดี ๆ ว่า เศรษฐกิจนั้น คือจัดทำให้ดี
ที่สุด ถ้าจะใช้ในความหมายที่กว้าง ๆ ก็จะถูกว่า การจัดให้
เกิดความถูกต้องของชีวิตของทุก ๆ คนเกี่ยวกับปัจจัยทั้งสี่ เพื่อ
ให้การมีชีวิตนี้ มีกำไรถึงที่สุด ออกจะยืดยาวยืดยาด. อาตมา
ก็มาพูดว่า เศรษฐกิจคือการจัดให้เกิดความถูกต้องของชีวิต
เกี่ยวกับการเป็นอยู่ด้วยปัจจัยสี่ ให้มันเป็นสิ่งที่ได้รับผลดี มีกำไร
มากที่สุด สำหรับมนุษย์ทั้งปวง คือ ทั้งเทวดาและทั้งมนุษย์.

คนเราเกิดมามีชีวิต; ชีวิตอาศัยปัจจัยทั้งสี่ในทางร่างกาย
จึงตั้งอยู่ได้. ชีวิตอาศัยธรรมะเพื่อประโยชน์แก่จิตใจโดยตรง.
ถ้าเราเอาสิ่งเหล่านี้เข้ามาจัดมาทำให้ถูกต้อง ชีวิตนี้จะเกิดเป็น
ผลกำไรขึ้นมาในตัวมันเอง จนถึงที่สุด; อย่างนี้มันเป็นศีลธรรม
ยิ่งกว่าศีลธรรม, มันเป็นธรรมะที่สูงสุดในความเป็นมนุษย์. ถ้า
จะพูดให้สั้นที่สุด ในทัศนะของพุทธบริษัท แล้วก็จะพูดว่า การ
จัดให้ชีวิตได้รับสิ่งที่ดีที่สุดของมัน คือ นิพพาน.

ความหมายของเสฏฐะ ควรจะสงบเย็นเยี่ยงนิพพาน

เอาตามถ้อยคำ นิพพานเป็นสิ่งที่ดีที่สุด สำหรับสิ่งๆ ที่เรียกว่าชีวิต; แล้วก็เป็นนิพพานโดยเด็ดขาดสมบูรณ์ก็ได้, นิพพานชั่วขณะชั่วขณะก็ยังมีดี คือเราจะต้องมีความสุข เยือกเย็นปราศจากกิเลสรบกวน, แม้เป็นคราว ๆ ก็ยังมีดี; ถ้าเด็ดขาดลงไปเลย ไม่กลับมาก็ดีที่สุด. นั่นแหละคือดีที่สุดตามความหมายของคำว่า *เสฏฐะ* ที่แปลว่าดีที่สุด. สำหรับพุทธศาสนาเราก็คือ การบรรลุถึงพระนิพพานโดยสมบูรณ์; แต่แม้จะยังไม่เป็นนิพพานที่สมบูรณ์ ยังเป็นนิพพานชั่วคราว คือมีความว่างจากกิเลสเป็นครั้งเป็นคราว. เมื่อใดว่างจากกิเลสก็ได้ชิมรสของพระนิพพาน, อยู่ด้วยพระนิพพาน. นั่นก็เรียกว่าได้รับสิ่งที่ดีที่สุดเป็นการชั่วคราว มันก็ดีที่สุดเหมือนกัน แม้ว่าจะยังเป็นเพียงชั่วคราว.

คำนิยามของคำว่า เศรษฐกิจ ตามทัศนะของพุทธบริษัท ควรจะมีว่า การจัดให้เกิดความถูกต้อง, ถูกต้องของชีวิต เกี่ยวกับปัจจัย ในทางที่จะทำให้ชีวิตนี้ เกิดเป็นผลเป็นกำไร ถึงระดับสูงสุดที่ธรรมชาติจัดมาให้.

ปัญหาทางเศรษฐกิจ กลายเป็นเหตุก่อเรื่องเลวร้าย

ที่นี้ก็มาถึงปัญหาที่มันกำลังมีอยู่ มนุษย์ใช้วิธีของเศรษฐกิจเพื่อหาทำไรให้ได้มากที่สุด โดยคิดว่ามันเป็นสิ่งที่ดีที่สุด; แต่แล้วมันก็กลายเป็นว่า ล้วนแต่เป็นไปเพื่อดีที่สุดสำหรับกิเลส, มันดีที่สุดในสำหรับกิเลส, พึงดูเถอะว่า มันไม่ได้ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ที่แท้จริง, คือมันไม่ได้ดีที่สุด สำหรับสติปัญญาที่แท้จริง หรือมนุษย์ที่แท้จริง มันไปเป็นดีที่สุดสำหรับมนุษย์ที่มีกิเลส ก็คือดีที่สุดสำหรับกิเลส; คนจึงใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือ หาอะไร ๆ ตามที่กิเลสต้องการ อย่างมากที่สุด อย่างเก่งที่สุด อย่างไม่มีใครสู้ได้ นี่ปัญหาทางเศรษฐกิจมันมีอยู่อย่างนี้.

พวกอันธพาลอาชญากรทั้งหลาย มันก็มีกิเลสแก่กล้า. แล้วก็จัดให้เรี่ยวแรงของเขา ชีวิตของเขา มีกำไรถึงที่สุด เขาจึงฆ่า เขาจึงขโมย เขาจึงประพฤติดินในกาม, เขาจึงทำอะไรอีกหลายอย่างหลายประการ, รวมทั้งที่เขาประกอบอบายมุขอันเป็นต้นเหตุทำให้เกิดความยุ่งยากลำบากอย่างอื่น เพิ่มเติมเข้ามาอีก; เขาก็ยังถือว่า มันเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับเขา.

ฉะนั้น อันธพาลอาชญากรเหล่านี้เขาถือว่า การใช้อำนาจกำลัง สติปัญญาของเขา เบียดเบียนผู้อื่น ทำลายล้างผู้อื่น เพื่อ

เอาประโยชน์มาให้แก่ตัวอย่างสด ๆ ร้อน ๆ นั้นแหละเป็นเศรษฐกิจของเขา; เขาจึงประกอบอาชญากรรม ที่เราเห็นได้ว่า มันหนาแน่นขึ้นทุกทีในแผ่นดินนี้ ในเมืองไทยนี้ หรือว่าทั่วไปทั้งโลก ต้องถือว่าเศรษฐกิจของกิเลสมันกำลังระบาด.

เศรษฐกิจของกิเลสหมายความว่า กิเลสมันต้องการ จะเอาให้ดีที่สุดให้มีกำไรมากที่สุด ตามแบบของกิเลส; เขาจึงประพฤติอาชญากรรม ไม่ใช่เพียงแต่อาชญากรบุคคลเป็นคน ๆ บางคน ที่ประพฤติอาชญากรรมอยู่ที่นั่นที่นี้; แต่มันหมายถึงอาชญากรใหญ่โตมโหฬาร มหาศาล เป็นประเทศที่มีอำนาจ เป็นประเทศมหาอำนาจ อภิมหาอำนาจอะไรก็ตาม ที่เขากระทำอาชญากรรมชนิดที่เรียกว่า ผลดีทางเศรษฐกิจของเขา เพื่อประโยชน์แก่เขา เพื่อเขาจะได้เป็นเจ้าของโลก จะได้เป็นผู้ครองโลก แล้วต่อไปนี้ อะไร ๆ ก็จะถูกอยู่ในกำมือของเขาหมด. นี่คือนโยบายของเขา ที่จัดชีวิตนี้ให้ได้กำไรที่สุด ให้มีกำไรที่สุด ตามที่จะจัดได้ อย่างนี้เราเรียกว่าเป็นเศรษฐกิจของกิเลส มันเป็นปัญหาที่กำลังครอบงำอยู่ทั่วไปทั้งโลก เราจะทำกันอย่างไรดี.

จัดเศรษฐกิจให้เป็นไปถูกต้องตามกฎธรรมชาติ จะแก้ปัญหาก็ได้

อาตมาก็จะพูดถึงปัญหาของตัวอีกที ว่าอาตมาบอกว่า อาชญากรรมทั้งหลายมันเป็นปัญหาทางศีลธรรม ไม่ใช่ปัญหาทางเศรษฐกิจ; แต่เมื่อเขาไม่ยอมใช้คำว่า ศีลธรรม เราก็ต้องตามใช้คำว่า เศรษฐกิจ แต่ต้องเป็นเศรษฐกิจตามความหมายหรือตามทัศนคติของพุทธบริษัท ถ้าว่ามีเศรษฐกิจกันอย่างนี้ แล้วก็แก้ปัญหิต่าง ๆ ในโลกนี้ได้. ให้ทุกคนแสวงหาประโยชน์สูงสุด จากการประพฤติการกระทำด้วยเรี่ยวแรง ด้วยชีวิตจิตใจในลักษณะที่มันถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของสิ่งสูงสุด ซึ่งจะเรียกว่าพระเป็นเจ้าก็ได้ ซึ่งจะเรียกว่ากฎของธรรมชาติก็ได้ มันเป็นอย่างเดียวกัน.

กฎของธรรมชาตินั้นเฉียบขาดลงว่า ต้องอย่างนี้แล้วมันจึงจะเป็นอย่างนี้, ต้องอย่างนี้แล้วมันจึงจะเป็นอย่างนี้, ต้องอย่างนี้แล้วมันจึงจะเป็นอย่างนี้, มันไม่เปลี่ยนแปลงได้. ฉะนั้นเมื่อเราต้องการความสงบสุข เราก็ต้องทำอย่างนี้ ๆ ซึ่งมันเป็นไปเพื่อความสงบสุข ให้มันเกิดกำไรที่สุดขึ้นมาเป็นความสุข; เรียกว่าประพฤติตามหลักเศรษฐกิจของพระเป็นเจ้าหรือของธรรมชาติ ซึ่งมีกฎอันเฉียบขาด ในรูปแบบเดียวกันกับพระเป็นเจ้า, เราเรียกว่าพระเป็นเจ้า; ฉะนั้นเรามาถือหลักเศรษฐกิจตามแบบ

ของพระเป็นเจ้า หรือตามแบบของพระธรรม หรือกฎของ
ธรรมชาติอันศักดิ์สิทธิ์ เียบขาตอย่างนี้กันจะดีกว่า.

เดี๋ยวนี้เราทำลายเศรษฐกิจ, เป็นอยู่ด้วยส่วนเกิน

เดี๋ยวนี้เรามันทำลายเศรษฐกิจ มนุษย์กำลังทำลาย
เศรษฐกิจ เป็นอยู่ด้วยส่วนเกิน กินเกิน แต่งเนื้อแต่งตัวเกิน เล่น
หัวเกิน มีเครื่องใช้ไม่สอยเกิน : นี่เกินไปเสียทุกอย่าง ทำลาย
เศรษฐกิจของพระเจ้า; แล้วโลกนี้มันมีทรัพยากรอยู่จำกัด เรา
ก็ไปซูดไปคั่นมาใช้เพื่อสนองกิเลสตัณหาของเราเสียจนเกือบ
จะหมดสิ้นแล้ว. ต่อไปนี้จะหาน้ำมันทำยาหยอดตาก็คงจะ
ไม่ได้; เพราะว่าเราซูดขึ้นมาใช้ถลุงเพื่อทำโลกให้ยุ่งเหยิงกันเสีย
หมด; ไม่ใช่ทำโลกให้มันสันติภาพ.

นี่เราทำลายเศรษฐกิจของพระเจ้า ทำลายเศรษฐกิจของ
ธรรมชาติ แล้วธรรมชาติก็โกรธเอา ก็ลงโทษให้มนุษย์ต้อง
ทนทุกข์ทรมาน เพราะเรื่องนี้อย่างนี้; แม้แต่เรื่องที่เป็นซูดเอา
ทรัพยากรของธรรมชาติมาถลุงเล่นนั้นก็ดี กำลังได้รับความ
ยุ่งยากลำบากอย่างนี้. เรากำลังทะเลาะวิวาทกันกับพระเจ้า
หรือกฎของธรรมชาติ ซึ่งเป็นผู้ควบคุมเศรษฐกิจของสากล
จักรวาล.

พุทธบริษัทควรจะมองเห็นในแง่นี้ แล้วก็รู้จักวิธีของ

เศรษฐกิจ คือเอามาใช้ให้มันเป็นประโยชน์; จะหยิบเอาเกลือขึ้นมาสักเม็ดหนึ่งจากธรรมชาติ ก็เอามาใช้ให้มันเป็นประโยชน์ที่สุด, จะหยิบอะไรขึ้นมาจากธรรมชาติ ก็อย่าเอามาทำให้มันเป็นการสูญเปล่า, หรือได้ประโยชน์น้อยเกินไป, หรือได้ประโยชน์ไปในทางที่จะทำให้ลายมนุษย์ด้วยกัน.

เพราะไม่มีศีลธรรม จึงจัดเศรษฐกิจไปในทางทำลายมนุษย์

เราหยิบเอาธรรมชาติเหล่านั้นมาใช้ ไปในทางที่จะนำรูงบ่าเรอกิเลสตัณหา แล้วก็มี ความทุกข์เพราะเหตุ นั้น; นี้เรียกว่าเราทำเศรษฐกิจอะไรกัน; เศรษฐกิจที่ทำให้ลายมนุษย์นั่นเองให้วินาศไป, แล้วก็เรียกว่าเศรษฐกิจ. เขากำลังจัดการกันเป็นการใหญ่ มีนักเศรษฐกิจสูงสุด จ้างเขามาเพื่อวางแผนการทางเศรษฐกิจอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วผลที่ออกมาก็คือ ยุ่งยาก ลำบาก กระทบกระเทือน ระวังระคายยิ่งขึ้นไปกว่าเดิม.

มนุษย์นี้เวลานี้จะยิ่งลำบาก ยุ่งยาก ระวังระคายในแง่ของเศรษฐกิจต่าง ๆ นานา; ที่เห็นอยู่ง่าย ๆ ก็คือว่า เงินเดือนไม่พอใช้ มันมีการกระทำชนิดที่ยั่วให้ทุกคนไปหลงไหลจะกระทั่งเงินเดือนไม่พอใช้ รายได้ไม่พอใช้ กลายเป็นเศรษฐกิจไม่ดี. พ่อบ้านเศรษฐกิจไม่ดีถึงฆ่าตัวตายก็มีอยู่บ่อย ๆ ตามที่

หนังสือพิมพ์เขาลงข่าว แท้จริงก็อยู่ที่เขา.

ที่ว่าพ่อบ้านแม่บ้านฆ่าตัวตาย เพราะว่าเศรษฐกิจในครอบครัวไม่ดีอย่างนั้นมันก็มี. ทีนี้เมื่อเขาไม่ฆ่าตัวตาย เขาก็หาทางออกอย่างอื่น : เขากินเหล้า, เขาทำอะไรเลวทราม เพื่อจะกลบเกลื่อนความกลุ้มใจเพราะเศรษฐกิจไม่ดี. นี่เขาก็อ้างกันว่าเพราะเศรษฐกิจไม่ดี; ไม่ใช่เพราะว่าคนนั้นมันไม่มีศีลธรรม.

ถ้าคนมีศีลธรรม ก็ไม่ทำชั่วต่าง ๆ

ถ้าคนมีศีลธรรม ก็ทำอย่างนั้นไม่ได้; เศรษฐกิจมันก็ยังคงมีอยู่. เพราะว่าถ้าเขามีศีลธรรม; เขาทำชั่วไม่ได้, เขาทำผิดไม่ได้, เขาทำไปในทางถูกต้อง; สิ่งทั้งหลายมันก็เป็นไปในทางดี นับตั้งต้นแต่ว่าเงินเดือนมันจะพอใช้. เขาหยุดกินสวนกินเสียที่ อาหารที่อร่อยแล้วก็แพง, แพงเพื่ออร่อย, แล้วก็มากเกินไป, นอกเวลาเกินไป ปรุงแต่งรสล่อหลอกให้กินเกินไป มากเกินไป. นี่หยุดกินเสียที่ ก็จะไม่เสียเงินเปล่า, มันจะไม่เกินโรคภัยไข้เจ็บ, เงินเดือนมันก็จะเหลือเหลืออยู่; แล้วก็หยุดสูบบุหรี่, หยุดกินเหล้า ซึ่งเป็นของกินที่ไม่ควรจะกิน หรือมันเป็นของเกิน.

สูบบุหรี่เพื่อทำให้ร่างกายมันเสียหายไปโดยเร็ว เป็นโรคภัยไข้เจ็บ มันก็ทำให้เงินเดือนไม่พอใช้. กินเหล้าเพื่อให้อยู่ดี ๆ ให้กลายเป็นคนบ้า มันก็เป็นสิ่งที่ทำให้เงินเดือนไม่พอใช้. หยุด

สูญบุหรี่ยี่ หยุดกินเหล้า ๒ อย่างเท่านั้นแหละ เงินเดือนก็จะกระเตื้องขึ้นมา ในทางที่มันจะพอใช้; เพราะมันไม่ทำผิด ทำให้เสียหายเกิดโรคภัยไข้เจ็บ เกิดคดีถ้อยความอะไรต่าง ๆ ที่ต้องเสียเงินอีก ส่วนหนึ่งต่างหาก. เศรษฐกิจมันก็จะดีขึ้น เพราะว่าอย่าไปทำในสวนเกินอย่างนี้.

หยุดเรื่องสวนเกินเสียบ้าง เศรษฐกิจก็จะดีขึ้น

การบำรุงบำเรอร่างกาย ตามที่ปรากฏอยู่ในอุโบสถศีล นจตุศีลวาติตวิสุทตสุสน มาลาคนุทธิเลปนธารณ มณฑนวิภู-สน, อุโบสถศีล ข้อที่ ๗ การบำรุงบำเรอร่างกายในสวนเกิน ก็หยุดกันเสียที มันก็ไม่เปลือง ทำให้เงินเดือนพอใช้ได้เหมือนกัน, ฉะนั้นการใส่เสื้อสวย ๆ เพื่อความสวย ๆ แพง ๆ นี่หยุดกันเสียที; ใช้เสื้อผ้าธรรมดา, ไม่ต้องประดับประดาเพื่อหลอกตัวเองว่ามันสวย, มันจะเหมือนคนป่าในประเทศที่ยังเป็นป่าหรือเหมือนกับคนป่า ที่เอาอะไรมาประดับประดาแขนเข้าที่ตัวแล้วก็มองว่าสวย ๆ ๆ แม้แต่เปลือกหอยก็ได้ ก็เอามาแขวนกัน เขาก็จะได้มองว่าสวย.

เดี๋ยวนี้เราก็ไปซื้อเสื้อที่มีสีเขียว สีแดง สีเหลือง อย่างที่ใส่กันอยู่ที่นี่ เดี่ยวนี้ก็มีหลายคน. อาตมาขอระบุนูอย่างนี้ ว่ามันไม่จำเป็น; เขาใส่เพื่อให้เกิดความรู้สึกว่าเรามันสวย เหมือน

กับคนบ้าเอาอะไรมาแขวนที่ตัว, แล้วก็มองดูตัวว่าสวย ก็ออก
 ท้าว่าเราเป็นคนสวย. นี่มันเป็นส่วนเกิน มันทำลายเศรษฐกิจ
 ตามทัศนะของพุทธบริษัทที่แท้จริง; เป็นเหตุให้เกิดความ
 บั่นบ่วนทางเศรษฐกิจขึ้นมา, มันเป็นเศรษฐกิจของกิเลสตัณหา
 ที่กิเลสตัณหามันต้องการ.

ฉะนั้นเครื่องใช้ไม่สอยในบ้านในเรือน แม้แต่ตัวเรือน
 ที่จะอยู่อาศัยก็อย่าให้มันเกินไป. อย่าให้ต้องมีเรือนราคา
 หมีน ๆ แล้วยังไม่พอใจ ต้องการเรือนราคาแสน; ราคา
 แสนแล้วยังไม่พอใจ ต้องการเรือนราคาล้าน. รถยนต์
 ก็เหมือนกัน คันที่มีราคาหมีน ๆ ไม่พอใจ เลื่อนขึ้นเป็น
 แสน ๆ กระทั่งเลื่อนขึ้นเป็นล้าน ๆ. นี่มันเป็นคนวิกล-
 จจริตในทางเศรษฐกิจ ตามความหมายอันแท้จริงของคำ ๆ นี้
 ตามทัศนะของพุทธบริษัท.

ถ้าจะให้พูดถึงส่วนเกิน เกี่ยวกับการหยูกยาบำบัดโรคภัย
 ไข้เจ็บ อาตมาก็ยังมองเห็นว่า มันยังมีส่วนเกินอยู่มาก. เรา
 ใช้จ่ายกันอย่างสำร่วยสำราญก็มีอยู่มาก ใช้จ่ายเกินความจำเป็น
 ทำให้ร่างกายอ่อนแอลง, ตกอยู่ใต้อำนาจของยามากเกินไป; นี้
 ก็มีอยู่เป็นส่วนมาก. อาตมาไม่ค่อยชอบกินยา; หมอก็ไม่ค่อย
 ชอบอาตมาเพราะว่าไม่ค่อยกินยา, ไม่จำเป็นเหลือทนแล้วก็ไม่
 กินยา. พอรู้สึกสบายหน่อยแล้วก็ไม่กิน มันก็เหลืออยู่มาก
 เพราะเห็นว่าเราจะไม่ทำให้มันเกิน. ขอให้คิดดูให้ดีว่า แม้แต่
 เรื่องหยูกยาที่จำเป็นแก่ชีวิต เรายังทำไปในลักษณะที่มันเป็น

ส่วนเกิน.

พระพุทธเจ้าทรงเป็นยอดนักเศรษฐกิจ ควรปฏิบัติตามท่าน

ฉะนั้น ขอให้เคารพบูชาพระพุทธเจ้า ผู้เป็นยอดของนักเศรษฐกิจ สามารถทำชีวิตที่ไม่มีค่าไม่มีราคา ให้บรรลุถึงพระนิพพาน อันมีค่ามีราคาสูงสุดได้. ท่านได้สอนไว้ว่า ในปัจจัยทั้งสี่ คือ อาหารก็ดี เครื่องนุ่งห่มก็ดี การบำรุงบำเรอร่างกายก็ดี เครื่องใช้ไม้สอยก็ดี หนูกยาแก้โรคก็ดี ต้องให้มันเป็นไปอย่างถูกต้องตามเรื่องของสังขารธรรม; มีสติสัมปชัญญะเกี่ยวข้องกับสิ่งนั้น ๆ ให้มีความถูกต้องหรือความดี อย่าให้มันเกิน; เช่นการบริโภคใช้สอยก็ใช้คำว่า *มตตมฺยุตฺตา* – เป็นผู้รู้ความพอดีในการบริโภค. อย่าไปยึดหลักว่าอยู่ดีกินดี; อยู่ดีกินดี, แล้วก็ค่อยขยายให้ดี ๆ นี้ จนเป็นทาสของกิเลสตัณหาเลย.

เราเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า; นี้อาตมาก็ต้องพูดอย่างนี้จะหาว่ากะเกณฑ์ก็ตามใจ. อาตมาถือว่าทุกคนนี้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า : ฉะนั้นจะต้องสนใจเชื่อฟังคำสั่งสอนคำแนะนำของพระพุทธเจ้า ในฐานะที่ท่านเป็นนักเศรษฐกิจที่ดี, เป็นนักเศรษฐกิจที่เลิศในสากลจักรวาล ทำสิ่งที่ดีที่สุดให้อยู่ในกำมือของมนุษย์ โดยไม่ต้องเสียเงินสักสตางค์หนึ่งก็ทำได้.

อย่างที่พูดว่านิพพานนี้ให้เปล่า ไม่ต้องเอาสตางค์. ถ้าท่านทำถูกต้องตามวิถีทางที่พระองค์ทรงวางไว้แล้ว จะได้บรรลุนิพพานได้โดยไม่ต้องเสียสตางค์; นี่เป็นยอดของเศรษฐกิจอย่างนี้.

แม้เรื่องใช้เงิน ใช้ของ หาเงิน หาทอง ตามบ้านเรือน ตามแบบของคฤหัสถ์ทั้งหลาย พระพุทธองค์ก็ได้ตรัสไว้ในพระบาลีมีสูตรเช่น สิงคาโลวาทสูตร เป็นต้น อย่างรัดกุมที่สุด ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ของเศรษฐกิจที่สุด คือ ทุกอย่างมันจะเป็นไปดีที่สุด มีประโยชน์ที่สุด ลงทุนน้อยที่สุด.

อาตมาขอยืนยันว่า เท่าที่ได้ศึกษามา ก็ได้พบว่า พระพุทธเจ้าท่านก็ทรงนิยมหลักเกณฑ์ที่ว่า **ลงทุนน้อยที่สุด และได้ประโยชน์มากที่สุด เหมือนกัน; แต่มิใช่เป็นไปเพื่อกิเลสตัณหา, หรือเพื่อเอาเปรียบผู้อื่น.** แต่มันเป็นความฉลาดสำหรับมนุษย์ ที่จะลงทุนน้อยที่สุด แต่ได้ประโยชน์มากที่สุด. นี่เป็นหลักที่ยอมรับนับถือในหมู่บัณฑิตทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข; หมายความว่าความถูกต้องมันมีอยู่ที่ว่า ลงทุนน้อยที่สุด ได้ประโยชน์มากที่สุด; นั่นแหละเป็นการดี.

เพราะว่าลงทุนน้อยที่สุดนั้นมันทำลายทรัพยากรธรรมชาติน้อยที่สุด, แล้วมันเป็นประโยชน์แก่มนุษย์มากที่สุด. เดียวนี้เราเอาสิ่งเหล่านั้นมาทำลาย ได้ผลไม่คุ้มค่า หรือมิหนำได้ผลไปในทางทำลายมนุษย์ด้วยกัน, เอามาใช้ทำลายมนุษย์ด้วยกัน, ทรัพยากรธรรมชาตินั้นก็หมดไป; แล้วผลที่ได้ก็คือมนุษย์วินาศ

นี่มันจะนำสังเวชสักเท่าไร ? ก็ขอให้ลองคิดดู.

เข้าใจเศรษฐกิจตามทัศนะของพุทธบริษัท จะเป็นผาสุก

นี่แหละท่านทั้งหลาย ลองเข้าใจความหมายของคำว่า เศรษฐกิจกันเสียใหม่ ตามทัศนะของพุทธบริษัท เราก็คงมีความเป็นพุทธบริษัทมากขึ้น; แล้วสิ่งต่าง ๆ ก็จะเป็นไปด้วยดี. *เสฏฐ* แปลว่าดีที่สุด ช่วยจำไว้แบบนี้; *เสฏฐ* ต้องแปลว่าดีที่สุด; ดีที่สุดต้องไม่ทำอันตรายใครเลย. ต้องเป็นประโยชน์ทั้งแก่ เทวดาและมนุษย์ ทั้งแก่คนจนและคนมั่งมี เพื่อโลกทั้งหมด สากลจักรวาลนี้ จะอยู่กันในลักษณะที่เป็นความสุข, จึงเรียกว่าเป็นกำไรมหาศาล กำไรลึกซึ้ง มีกำไรถึงที่สุด เพราะได้กระทำดีที่สุด ถูกต้องที่สุด ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่สุด หรือของพระเจ้าของพระธรรม.

เอาตามจริงพูดโดยไม่ต้องกลัวใครให้อีกทีหนึ่งว่า **พระธรรม** นั้นแหละคือตำราเศรษฐศาสตร์ที่ดีที่สุด, **พระธรรม** ใน **พระพุทธศาสนา** คือตำราเศรษฐศาสตร์ที่ดีที่สุด สำหรับ **มนุษย์** จะต้องมีเศรษฐกิจที่ดีที่สุด ลงทุนน้อยที่สุด ได้สิ่งที่มีค่ามากที่สุด. เอาร่างกายที่เนาเหม็นเป็นปฏิภูมนี้ลงทุนไป เพื่อได้พระนิพพานมา ก็เรียกว่าเป็นเศรษฐกิจที่ดีที่สุด เป็น

เศรษฐศาสตร์วิสัยพุทธ, เป็นเศรษฐศาสตร์วิสัยชาวพุทธ; ขอให้ลองคิดดู.

เศรษฐกิจดีต้องจัดชีวิตให้ได้ผลดีที่สุด ตามหลักพุทธศาสนา

สรุปความว่า เศรษฐกิจ คือการจัดชีวิตให้ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดของมัน ด้วยการมีชีวิตเป็นเดิมพัน ที่น้อยที่สุดสำหรับลงทุน; แล้วก็ได้ประโยชน์อันใหญ่ยิ่ง นี่เป็นเศรษฐกิจในภาษาธรรม ถ้าเศรษฐกิจในภาษาโลก ภาษาชาวบ้าน ก็เอาสิ่งที่มีค่าน้อยที่สุดมาทำให้เป็นประโยชน์ที่สุด; อย่างที่เราเห็นกันว่า เอาเศษอาหารกินไม่ได้ ใช้อะไรไม่ได้ มาผลิตให้เป็นเนื้อหมู เนื้อไก่ แล้วก็กินได้ ใช้ได้. อย่างนี้มันก็อยู่ในรูปแบบเดียวกัน คือ ทำสิ่งที่มีค่าน้อยที่สุด ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด สำหรับคนจะได้อยู่เย็นเป็นสุข; ไม่ใช่เพื่อเอาเปรียบกัน หรือเพื่อทำลายล้างกัน.

ขอให้ถือเอาใจความสำคัญว่า ดีที่สุด – ดีที่สุด – ดีที่สุด, ประเสริฐที่สุด – ประเสริฐที่สุด เสฏฐ นี่แปลว่า ดีที่สุด หรือ ประเสริฐที่สุด; ก็ลองซักซ้อมเอาเอง, พิจารณาดูเอาเอง, สอบสวนเอาเอง ว่ามันดีที่สุดหรือไม่? มันประเสริฐที่สุดหรือไม่? ที่เรากำลังกระทำอยู่ มีอยู่ กินอยู่ ใช้สอยอยู่ ประพฤติปฏิบัติอยู่ นี่มันดีที่สุดหรือไม่? ถ้ามันดีที่สุดก็ได้รับผลที่ดีที่สุด

เราก็เป็นนักเศรษฐกิจที่ดี.

นี่แหละคือข้อความที่อธิบายคำว่าเศรษฐกิจ ตามทัศนะของพุทธบริษัท ซึ่งอาตมาได้นำมาบรรยายในวันนี้ต่อท้ายเรื่องทรัพย์สมบัติคืออะไร. ถ้าเรามีเศรษฐกิจถูกต้อง ทรัพย์สมบัติก็จะถูกต้อง เป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจ; ไม่ต้องเป็นเปรตทวนภูเขา, แล้วตายไปเป็นโสมเฝ้าทรัพย์. ขอล่าวซ้ำ ๆ ซาก ๆ ประโยคนี้อ่อย ๆ ไม่กลัวท่านทั้งหลายจะรำคาญ.

อาตมาคิดว่า ควรจะหยุดการบรรยายในวันนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้ แม้ว่ายังจะน้อยอยู่ เพราะว่าพรุ่งนี้ก็เป็นวันวิสาขบูชา ต้องมีการเทศนากันอย่างมาก. ที่จริงวันนี้ก็ควรจะงดเว้น แต่ก็ไม่อยากจะงดเว้น เพราะว่าเคยทำมาทุกวันเสาร์ จึงขอพูดตามทีไรเวลาจะมี, หรือเรียวแรงจะมี, แม้จะน้อยไปบ้างก็ไม่เป็นไร.

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้ เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลายได้สวดคณสาธยาย ส่งเสริมกำลังจิตในการประพฤติปฏิบัติธรรม ให้ดีเต็มที่ ตามความหมายของพุทธบริษัทต่อไปในบัดนี้.

ทรัพย์สมบัติคืออะไร ?

จาก ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส “อะไรคืออะไร ?”

หมวดที่ ๔ ชุดชุมนุมธรรมบรรยาย อันดัมที่ ๑๗.ค บนพื้นแถบสีน้ำเงิน

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาควิชาขุขุชา เป็นครั้งที่ ๗ ในวันนี้ ก็ยังเป็นการกล่าวถึงเรื่อง อะไรเป็นอะไร ? ต่อไปตามเดิม เฉพาะในวันนี้จะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า “ทรัพย์สินสมบัติคืออะไร ?” ในทัศนะของพุทธบริษัท.

[บททวน]

ขอให้ท่านทั้งหลาย จงทบทวนการบรรยายทุกครั้งที่ผ่านมา : เราได้กล่าวถึงสิ่งนั้น ๆ ว่า อะไรเป็นอะไร ? แต่ตามทัศนะของพุทธบริษัทเสมอ. นี่หมายความว่า คนอื่นจะเข้าใจเป็นอย่างไรก็ได้; แต่ในฐานะที่เราเป็นพุทธบริษัท เราควรจะมีวิธี

มอง และเห็น เข้าใจ และรู้จัก ตามทัศนะของเรา.

ดังครั้งแรก พูดถึงการศึกษา ก็มองเห็นการศึกษาว่า เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความถูกต้อง แก่การที่มนุษย์จะก้าวหน้าไปสู่สิ่งสูงสุด ทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา ไม่ว่าจะอยู่ในระดับไหน, และอย่างไร, ถ้าไม่อย่างนั้นเราไม่ถือว่าเป็นการศึกษาในทัศนะของพุทธบริษัท.

ในครั้งถัดมาเราพูดถึงการงานว่า การทำการงานนั้น คือสิ่งสุดท้ายที่ผ่อนผันให้ไม่ได้อีกต่อไป ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ต้องทำ. ในบรรดาสิ่งที่ผ่อนผันให้ไม่ได้ว่าไม่ต้องทำนั้น การงานเป็นสิ่งสุดท้าย. ฉะนั้น เราจึงต้องทำการงาน เพื่อวิวัฒนาการจะได้เป็นไปถึงที่สุด.

ครั้งต่อมา พูดถึงการสังคมา ตามทัศนะของพุทธบริษัท. การคบหาสมาคมนั้น เป็นการร่วมมือกันเดินทางไปสู่จุดหมายปลายทาง แล้วแต่จะให้ชื่อจุดหมายปลายทางนั้นว่าอย่างไร. รวมความแล้วก็คือ จุดมุ่งหมายที่สิ่งที่มีชีวิตจะต้องไปให้ถึง มิฉะนั้นก็จะเป็นหมัน.

ครั้งต่อมา พูดถึงสิ่งที่เรียกว่า ศาสนา ว่าศาสนานั้น คือสิ่งที่ทำให้เรารู้สึกที่เราปลอดภัย ด้วยกันทั้งโดยบุคคลและโดยสังคมา เพราะเชื่อได้ว่า ทำให้ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ ทั้งทางกาย ทางจิต และทางวิญญาณ; มีความศักดิ์สิทธิ์อยู่ที่ที่ตรงนี้เอง.

ในครั้งถัดมา ได้พูดถึงสิ่งที่เรียกว่า การทำบุญกุศล มีความ

หมายความว่า มันเป็นเครื่องชะล้างบาปในชีวิตประจำวัน.

ในครั้งถัดมา พูดถึงสิ่งที่เรียกว่า ชีวิตคืออะไร ? หมายถึง ความสดชื่นที่ไม่รู้จักสิ้นสุด เมื่อใดไม่มีความสดชื่น ก็เรียกว่า ตาย. คนโดยมากทั่วไปในโลกนี้ เป็นคนไม่มีชีวิต ล้วนแต่ไม่มีชีวิต เพราะมันเหี่ยวแห้งอยู่ด้วยไฟ คือ ราคะ โทสะ และโมหะ ไม่มีธรรมชาติเป็นเครื่องทำความเย็น จึงมีอาการเหมือนกับว่าเป็น คนเปลือยกาย.

[เริ่มการบรรยายครั้งนี้]

ทรัพย์สินเป็นทั้งเครื่องปลื้มใจและทำให้มีทุกข์

ส่วนในวันนี้ จะพูดถึงทรัพย์สินสมบัติคืออะไร ? ในทัศนะของพุทธบริษัทต่อไปตามเดิม. บางคนอาจจะคิดว่า ทำไมจะต้องเอาเรื่องที่ทุกคนรู้อยู่แล้วมาพูด ? อาตมาก็ขอรับรองว่า ก็ขอให้ฟังดูก่อนว่า จะพูดกันอย่างไร. เดียวนี้ทุกคนก็มีทรัพย์สินสมบัติ แล้วจะให้มาถามว่า ทรัพย์สินสมบัติคืออะไร ? ก็คล้ายกับว่ามาดูถูกดูหมิ่นกัน ว่าเป็นคนโง่ ไม่รู้ว่าทรัพย์สินสมบัตินั้นคืออะไร. ถ้าว่าโดยที่จริงแล้วคนเราก็ยังไม่รู้ว่า ทรัพย์สินสมบัตินั้นคืออะไร ? คือเขาได้มีมัน และใช้มันไม่ตรงตามความหมายของคำ ๆ นี้, และกำลังเดือดร้อนเหมือนกับตกนรกทั้งเป็นอยู่ เพราะสิ่งที่เรียกว่าทรัพย์สินสมบัตินั้นเอง. จริงหรือ

ไม่จริง? ขอให้พิจารณาดูกันต่อไป.

พุทธบริษัทพิจารณาสิ่งใด ๆ ต้องพิจารณาพร้อมกันไปทั้ง ๒ ความหมาย คือความหมายในภาษาคน อย่างหนึ่ง และ ความหมายในภาษาธรรม อย่างหนึ่ง โดยใจความก็คือ ดูกัน ทั้งผิวนอก และดูกันทั้งเนื้อใน, ดูกันทั้งโดยตัวหนังสือ, และ ดูกันทั้งโดยความหมายแห่งตัวหนังสือนั้น.

เมื่อพูดถึงทรัพย์สมบัติว่าคืออะไร? ดูกันตามตัวหนังสือ ตามธรรมดาในภาษาคน ก็ถือเอาความหมายอันแรกที่พูดว่า สิ่งเป็นเครื่องปลื้มใจ เพราะคำว่า “ทรัพย์” นี้ มันแปลว่า เครื่อง ปลื้มใจ ใครมีทรัพย์ คนนั้นก็ปลื้มใจ หรือว่าทรัพย์นั้น เป็น เครื่องทำความปลื้มใจให้แก่บุคคลนั้น; พุดง่าย ๆ ก็คือคำว่า “ความปลื้มใจ” นั่นเอง เป็นชื่อของสิ่งที่เรียกว่าทรัพย์. แต่ เนื่องจากเป็นภาษาอินเดีย ถ้าพูดเป็นภาษาไทย ทรัพย์สมบัติ ทั้งหลาย ก็จะต้องเรียกมันว่าสิ่งปลื้มใจ, สิ่งที่ทำให้ความปลื้ม ใจ; พุดเป็นศัพท์ในทางศาสนา ก็ว่า สิ่งที่ทำให้สัสสทาหะ คือความ รู้สึกพอใจอย่างยิ่ง. เราจะต้องมองดูว่า ความหมายแท้จริงของ คำนี้ มันเกิดขึ้นได้อย่างไร?

อาตมาสันนิษฐานเอาเองว่า ครั้งแรก มนุษย์มีชีวิตอยู่อย่าง ไม่ต้องมีทรัพย์สมบัติ ซึ่งเราเคยได้ยิน ได้ฟัง ได้ศึกษามาว่า มนุษย์ในขั้นแรกนั้น มันก็ไม่ผิดกับสัตว์เดรัจฉานนัก, เพิ่งขึ้น มาจากความเป็นสัตว์เดรัจฉาน ก็อยู่อย่างคนที่เรียกว่า คนป่า ครึ่งคนครึ่งสัตว์ ตามถ้ำ ตามเขา ตามโพรงไม้ แล้วแต่จะอยู่ได้

อย่างไร. เขาก็ไม่ต้องจำเป็นจะต้องมีทรัพย์สินสมบัติ เพราะว่ามี
 ทำ มีดิน นั่นแหละเป็นทรัพย์สินสมบัติ พอรุ่งเช้าก็ออกเที่ยวหา
 กิน อิ่มท้องแล้วก็กลับมานอน ไม่มียุ่งางที่จะเก็บรักษา สะสม
 อะไรไว้ ตามธรรมชาติ เหมือนกันสัตว์ทั้งหลายทั่วไป.

ครั้นต่อมา ถึงยุคที่มนุษย์เหล่านั้น รู้จักเก็บรักษา สะสม
 หรือเพาะปลูก หรือขยายพืชพันธุ์ สิ่งที่มีชีวิตในการคุ้มครอง
 ของตน เขาก็เริ่มมีการสะสม สิ่งที่เขาสะสมนั้น เรียกว่า “ทรัพย์สิน
 สมบัติ” คือเรียกว่า สิ่งปลื้มใจ; เพราะว่าเขามีมันไว้เขาก็ปลื้ม
 ใจ ไม่ต้องออกไปหาตามป่าไพร่ไกล ๆ กว่าจะได้กินสักคำหนึ่ง
 ก็ลำบาก. เตี้ยวันนี้มาอยู่ใกล้ ๆ มือ ในถุงในนาง ในเกล้า ในคอก
 มั่นก็เลยปลื้มใจ.

เราจึงกล่าวได้ว่า ทรัพย์สินสมบัตินั้น คือสิ่งที่เกิดขึ้นในโลก
 เมื่อมนุษย์รู้จักทำการสะสมนี้เอง. มันปลื้มใจตรงที่ว่า มันมี
 อยู่ใกล้ ๆ นี้; จะกินเมื่อไรก็ได้, จะใช้อย่างไรก็ได้. ฉะนั้น คำว่า
 “ทรัพย์สิน” ที่มีความหมายว่าสิ่งทำความปลื้มใจ ก็เกิดขึ้นอย่าง
 นี้.

ผู้ใดมีทรัพย์สินตรงตามความหมายของคำ ๆ นี้ ก็ควรจะเป็น
 ไป ในทางที่จะได้รับแต่ความปลื้มใจ พอใจ สบายใจ. ถ้าผิด
 ไปจากนี้ มันก็ไม่ใช่ทรัพย์สิน คือไม่ตรงตามความหมายของคำว่า
 “ทรัพย์สิน”; มันกลายเป็นเสนียดจัญไร หรืออาที่นระโทษอันเลว
 ทรามอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมาเสียแล้ว.

เราจะเห็นว่า คนบางคน มีทรัพย์สินสมบัติสำหรับเป็นเครื่อง

หนักอกหนักใจ มีทรัพย์สินสมบัติสำหรับทะเลาะวิวาท เป็นถ้อย เป็นความกัน ตามโรงตามศาล ในระหว่างพี่น้องคลานตามกัน ก็มี; อย่างนี้จะเรียกทรัพย์สินนั้นว่าอย่างไร? และที่ร้ายไปกว่านั้น อีก ก็มีหลักฐานพยานปรากฏอยู่ว่า เจ้าของทรัพย์สินต้องตาย เพราะทรัพย์สินของตนเอง นี่ก็มีอยู่ทั่ว ๆ ไป; จะเรียกว่าทรัพย์สินนี้เป็นเครื่องปลื้มใจได้อย่างไร? แล้วเราจะควบคุมให้มันเป็นไป แต่ในทางที่เรียกว่า เป็นความปลื้มใจได้อย่างไร? ขอให้ลอง คิดดู.

นี่แหละ ถ้าถามขึ้นมาว่า **ทรัพย์สินคืออะไร? ตัวหนังสือมันแปลว่า เครื่องปลื้มใจ; แต่แล้วมันได้ให้เกิดความปลื้มใจจริงตามตัวหนังสือนั้นหรือหาไม่? หรือว่ามันให้ทั้ง ๒ อย่าง; ก็ลองเปรียบเทียบกันดูว่ามันให้อย่างไหนมาก? ถ้าพูดถึงคนธรรมดาสามัญทั่วไป ที่เรียกว่า “ปุถุชน” แล้ว ดูเหมือนจะให้ความทุกข์ร้อน เหมือนตกรอกทั้งเป็นเสียมากกว่า.**

ลองพิจารณาดูกันสักนิดหนึ่งตรงนี้ว่า เมื่อยังไม่ได้ทรัพย์สิน ยังกำลังต้องการแสวงหาอยู่ มันก็ร้อนใจ, ไม่ได้มาตามที่ตัวพอใจ มีความกระวนกระวายใจอยู่เพราะทรัพย์สินที่ยังไม่ได้มา. ครั้นได้ทรัพย์สินนั้นมา ก็กระวนกระวายใจอยู่ด้วยความรัก ความยินดี ความหวง ความวิตกกังวล ความระแวงว่าจะถูกลัก ถูกขโมย หรือจะเปลี่ยนแปลงไปโดยประการใดประการหนึ่ง กินนอนไม่ค่อยหลับเพราะทรัพย์สินที่ได้มา.

นี่แหละขอให้คิดดูว่า ก่อนแต่ที่จะได้ก็กระวนกระวาย ครั้นได้มาแล้วก็กระวนกระวาย แล้วมันจะปลื้มใจกันที่ตรงไหน? นี่ก็เพราะว่าเขาไม่รู้จักมีทรัพย์ให้ถูกต้อง ฉะนั้นทรัพย์สมบัติคืออะไร? เป็นสิ่งที่ควรพิจารณา ดูกันให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ชัดเจน สืบต่อไป.

ทรัพย์ได้มาจากความต้องการทั้งมีปัญญาและโง่

เมื่อถามว่า “ทรัพย์สมบัตินี้มันมาจากอะไร?” เราก็พอจะมองเห็นได้ว่า มันมาจากความอยาก ความต้องการของคนนั่นเอง : จะเป็นคนป่าสมัยนั้น หรือว่าคนธรรมดาสมัยนี้ มันก็ล้วนแต่มีความต้องการตามความรู้สึกของตน แล้วก็ขวนขวายหาทรัพย์นั้นมา.

ความต้องการนั้น มาจากสติปัญญาอันถูกต้องก็มี มาจากความโง่ก็มี. ถ้าความต้องการนั้นมันเป็นความต้องการของความไม่รู้ หรือความโง่ ก็เรียกว่า กิเลส และตัณหา เพราะฉะนั้นทรัพย์สมบัติ มันจึงมาจากกิเลส และตัณหา อย่างนี้ก็มิอยู่พวกหนึ่ง.

ที่นี้อีกพวกหนึ่งนั้น มันมีสติปัญญาได้รับการศึกษา ได้ฟังธรรมของพระอริยเจ้ามาแล้วอย่างเพียงพอ รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ก็มีสติสัมปชัญญะแสวงหาทรัพย์นั้น ได้มาด้วยปัญญา. ทรัพย์

ของบุคคลประเภทนี้ ก็ได้มาด้วยปัญญา. ทรัพย์ของบุคคลอีกประเภทหนึ่งนั้น มันได้มาด้วยกิเลสตัณหา; แล้วมันจะเหมือนกันได้อย่างไร? ความต่างมันอยู่ที่ตรงไหน?

มันก็พอจะมองเห็นได้ว่า ทรัพย์ที่ได้มาด้วยกิเลสตัณหานี้ คงจะร้อนตลอดเวลา ไม่มีทางที่จะปลื้มอกปลื้มใจดังที่กล่าวมาแล้ว; เพราะว่าคนโง่ คนพาล คนมีกิเลสตัณหาจัดแล้ว แม้ทำอะไรตามทีกิเลสตัณหา มันต้องการ มันก็ยังร้อนอยู่, เพราะกิเลสตัณหาเป็นผู้บีบบังคับให้หามา. แล้วกิเลสเป็นผู้ได้, แล้วกิเลสตัณหาเป็นผู้เสวย; ผลที่ได้มันก็เป็นเรื่องของกิเลสตัณหาไปทุกกระเบียดนิ้ว, มันจึงมีความเดือดร้อนอยู่ทุกกระเบียดนิ้ว.

ทีนี้ ถ้ามันได้มาด้วยสติปัญญา ของบุคคลที่เป็นอริยสาวก มันก็ไม่มีกิเลสตัณหาเข้ามาเกี่ยวข้องก็ได้; เพราะว่ามันสติปัญญาเต็มไปเสียหมด : เมื่อหากก็ไม่ร้อน, เมื่อได้ก็ไม่ร้อน, เมื่อเสวยก็ไม่ร้อน; มันก็เป็นสิ่งที่ควรจะเรียกว่า เครื่องปลื้มใจ เย็นอกเย็นใจ สมตามความหมายของคำว่า “ทรัพย์”.

ทรัพย์เป็นปัจจัยให้ชีวิตรอดได้ทั้งสุขและทุกข์

ทีนี้จะดูกันต่อไปว่า “ทรัพย์นี้ มันเพื่ออะไร?” บางคนอาจจะคิดว่าเป็นคำถามที่บ้า ๆ บอ ๆ โง่เง่าเต็มที ที่จะถามอย่างนี้ เพราะเขารู้จักทรัพย์สมบัติดีอยู่แล้ว ว่าเพื่อประโยชน์อะไร. เขา

เกินที่จะรู้สึก เพราะว่าเขามีอยู่ ใช้มันอยู่ กินอยู่; แต่เดี๋ยวนี้ เราจะพูดกันตามทัศนะของพุทธบริษัท ว่าทรัพย์สินมัตินี้มันเพื่ออะไร ?

ตัวหนังสือมันก็บอกอยู่แล้วว่า เพื่อความปลื้มใจ เพื่อความรู้สึกเอร็ดอร่อยแห่งใจ เนื่องจากความมีทรัพย์นั้น.

ทีนี้ ก็ดูให้ละเอียดลงไปอีกสักหน่อย ว่ามันเป็นอย่างไรนั้น ทุกกรณีหรือเปล่า ? ถ้ามันเป็นทรัพย์ตรงตามตัวหนังสือ **ท, ร, ไม้หันอากาศ, พ, ย ยักษ์** ก็แปลว่า**เครื่องปลื้มใจ**ได้ แต่ถ้าเฉลียวมันเปลี่ยนไปเป็น **ช ไซ้, ไม้หันอากาศ, บ สะกด** คือ **มัน ชับ มันดูดซับ** เหมือนกระดาษซับ, แล้วมันจะเป็นอย่างไร ? มันจะดูดซับความเย็นอกเย็นใจ ของบุคคลที่เป็นเจ้าของจนหมดสิ้น แล้วก็แห้งเหี่ยว ร้อนระอุอยู่ เหมือนกับอยู่ในกองไฟ. มันเกิดเป็น “**ซับ**” ชนิดนี้ขึ้นมา มันจะเป็นทรัพย์ เครื่องปลื้มใจ หรือ ชับ เครื่องดูดซับโลหิตจิตใจของบุคคลผู้เป็นเจ้าของให้แห้งผาก. มันเพื่ออันไหนกันแน่ ? แล้วใครทำได้อย่างไร ? คนนั้นก็จะต้องคิดดู.

ตามทัศนะของพุทธบริษัท จะมองไปถึงว่าทรัพย์สินมัตินั้นมันเพื่อประโยชน์แห่งความเป็นมนุษย์จะเป็นไปได้ คือว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีชีวิต ก็ต้องอาศัยเหตุปัจจัยหลายอย่างหลายประการ เพื่อชีวิตตั้งอยู่ได้ รอดอยู่ได้; แล้วไม่เพียงแต่รอดอยู่ได้อย่างเดียว มันต้องก้าวหน้าไปตามหนทางที่ถูกต้อง จนกว่าจะไปถึงจุดหมายปลายทางเป็นเป้าหมายของชีวิตมนุษย์. แล้ว

ทรัพย์สินสมบัติ มันก็เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงให้ชีวิตนี้ตั้งอยู่ได้, ให้สะดวกแก่การที่จะเจริญก้าวหน้าทางจิต ทางวิญญาณ, ให้ชีวิตเป็นวิวัฒนาการที่น่าพอใจ จนกว่าจะถึงจุดหมายปลายทาง.

นี่เรามีทรัพย์สินสมบัติ ในความมุ่งหมายอย่างนี้กันหรือเปล่า? หรือเอาไว้ปลื้มใจ เอาไว้หลงไหล เอาไว้ยึดมั่นถือมั่นสำหรับทำตัวเอง ให้เป็นเหมือนกับเปรตชนิดหนึ่ง; เพราะมีหัวใจที่ฝากฝังไว้กับสิ่งที่เรียกว่า ทรัพย์สินสมบัติ เป็นเครื่องทรมานตน.

ในที่นี้ ขอให้ถือไว้เป็นหลักทั่วไปว่า เราอยู่ในโลกคนเดียวไม่ได้, มนุษย์จะมีวิวัฒนาการไปจนถึงที่สุดของมนุษย์ตามลำพังคนเดียวไม่ได้. เราอยู่รวมกันเป็นสิ่งคมมนุษย์ เป็นโลกซึ่งประกอบไปด้วยมนุษย์จำนวนมาก; มันผูกพันกันอย่างที่แยกกันไม่ออก. ดังนั้น ทรัพย์สินสมบัติของใคร มันต้องไม่ใช่เพื่อประโยชน์แก่บุคคลนั้นคนเดียว มันต้องเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่นด้วย, คือเพื่อประโยชน์แก่โลกทั้งสิ้นด้วย. พังดูแล้วมันอาจจะน่าหัว น่าขบขัน ที่จะพูดว่า ทรัพย์สินสมบัติของเราคนเดียวนี้ มันต้องเพื่อประโยชน์แก่คนทั้งโลกด้วย. จริงหรือไม่จริง? ขอให้ลองไปคิดดู. ใครลองคิดชนิดว่าจะหวงไว้กินแต่คนเดียว แล้วคนนั้นจะเป็นอย่างไร? เข้าใจว่าไม่กี่วันมันก็เป็นบ้า.

ทรัพย์สินมีส่วนช่วยดับทุกข์

ที่นี่ จะพูดถึง คำสอนในพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวกับเรื่องทรัพย์สินสมบัติดูบ้าง พระพุทธเจ้านั้น แม้ท่านจะทรงยืนยันว่า จันพุดแต่เรื่องความทุกข์กับความดับทุกข์นั้นก็จริง. แต่เรื่องการมีทรัพย์สินนี้ มันต้องถือเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องความดับทุกข์ แม้ว่ามันจะเป็นเรื่องโลก เป็นเรื่องอย่างโลก ๆ. พระพุทธเจ้าท่านก็ตรัสเรื่องของชาวโลก ที่เป็นอย่างชาวโลก อยู่กันในโลกอย่าง ชาวโลก หรือคติโลกด้วยเหมือนกัน; ไม่ได้ตรัสแต่เรื่องนิพพานอย่างเดียว แล้วไม่พูดถึงเรื่องโลก เรื่องการเป็นอยู่ของมนุษย์ เรื่องครอบครัวนี้เสียเลย.

เท่าที่ได้สำรวจดูแล้ว ในพระคัมภีร์ของศาสนาทุกศาสนา จะเป็นศาสนาพุทธก็ดี ศาสนาพราหมณ์ก็ดี ศาสนาคริสเตียนก็ดี ศาสนาอิสลามก็ดี ล้วนแต่มีข้อความอยู่ส่วนหนึ่งซึ่งจะกล่าวถึงสิ่งที่มีมนุษย์จะเป็นอยู่ อย่างครอบครัวของมนุษย์ เป็นสังคมของมนุษย์ เป็นบุคคลที่สองนับตั้งแต่บุตร ภรรยา สามี ลูก หลาน หลาน หลาน ออกไป จะมีการกล่าวไว้อย่างละเอียดถูกต้อง หรือเพียงพอ. คงจะเป็นเพราะว่า ท่านเห็นว่าถ้ามนุษย์ไม่มีความถูกต้องในเรื่องของครอบครัวเรื่องของชาวบ้านเรื่องของมนุษยชนคนธรรมดาแล้ว มันก็ไม่สามารถที่จะมีความถูกต้องในเรื่องที่สูงขึ้นไป ซึ่งเป็นเรื่องของธรรมะหรือโลกุตตระ. ฉะนั้น จึงได้กล่าว

ถึงเรื่องในครอบครัวของชาวบ้าน เรื่องของชาวบ้านทั่ว ๆ ไป.

มีคำตรัสหลักเรื่องการใช้ทรัพย์

เกี่ยวกับเรื่องทรัพย์นี้ พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสไว้ ปรากฏอยู่ในพระคัมภีร์ จะหาทรัพย์อย่างไร? จะทำอย่างไร? ก็มีสูตรหลายสูตรที่แสดงหลักเกณฑ์ในเรื่องนี้. แต่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์ พระองค์ได้ทรงระบุว่า “จะต้องมีทรัพย์เพื่อใช้สำหรับตนเอง จะต้องมีทรัพย์สำหรับจะใช้เพื่อครอบครัว, จะต้องมีทรัพย์เพื่อใช้เป็นราชพลี, จะต้องมีทรัพย์เพื่อใช้เป็นอดิถิปถี, จะต้องมีทรัพย์เพื่อใช้เป็นปูพพเปตพถี”.

ฟังดูเพียงเท่านี้ก็เห็นได้ว่า ทรงมุ่งหมายให้ใช้ทรัพย์กันอย่างไร? จะต้อง มีทรัพย์ และรู้จักใช้ให้ตัวเองไม่เดือดร้อน; เพียงไม่เดือดร้อนนั้นมันยังไม่พอ มันต้องให้เกิดความก้าวหน้าตามความหมายของคำว่า “เป็นมนุษย์” จะได้เป็นมนุษย์ยิ่งขึ้น จนถึงความเต็มเปี่ยมแห่งความเป็นมนุษย์.

ที่นี้ ขรราวาสก็มีครอบครัว ก็ต้องมีทรัพย์พอที่จะบริหารครอบครัวให้เป็นไปด้วยดี; เพราะว่าเป็นขรราวาสนี้ มันหลีกเลี่ยงความมีครอบครัวไม่ได้. แต่เพราะว่ายังอยู่ในฐานะต่ำ หรือเพราะยังมีกิเลสตัณหาอยู่ก็ตามใจ; ขรราวาสต้องมีครอบครัว เขาต้องมีทรัพย์สมบัติพอที่จะบริหารครอบครัวให้เป็นไปได้ คือ

อยู่กันเป็นผาสุกทั้งครอบครัว, แล้วก็ไปเป็นเพื่อนเดินทางกันไป ทั้งครอบครัว เพื่อจะไปสู่จุดหมายปลายทาง คือสถานะที่สูง ยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

ที่นี้ ทรัพย์เพื่อราชาพลี นี้เป็นภาษาโบราณ ถ้าเป็นอย่างสมัย ไทยปัจจุบันนี้ เราก็เรียกว่าเพื่อเสียภาษี. เมื่อก่อนนี้อะไร ๆ ก็สำเร็จอยู่ที่พระราชธา. เดียวนี้ระบบการปกครองมันก็เปลี่ยนแปลงไป จนถึงกับว่ามีรัฐบาลในนามของพระราชธา หรืออะไร ก็สุดแท้; แต่ก็ต้องมีผู้ที่ทำหน้าที่อย่างพระราชธา และทุกคนก็ต้องมีทรัพย์สมบัติ เพื่อบริจาคเป็นราชาพลี เช่นการเสียภาษี ทั้งหลาย. แต่เราก็ไม่ค่อยอยากจะเสียภาษี ยังจะหลบภาษี ยังจะโกงภาษี ยังจะอะไรต่าง ๆ กันอีกมากมาย นี้เรียกว่าไม่ตั้งใจ จะประพฤติให้ตรงตามคำสอน.

แล้วยังมีคำว่า จะมีทรัพย์เพื่อ อติถิพลี คำนี้ฟังดูก็แปลก คำว่า “อติถิพลี” เพื่อแขกที่มำบ้านเรา คำว่า “ติถิ” นั้น แปลว่า วัน หรือเวลาที่กำหนดไว้. “อติถิ” แปลว่า ไม่กำหนดวัน ก็คือ แขกนั่นเอง แขกมำบ้านเราเมื่อไรเรารู้ไม่ได้ มันไม่มีกำหนด วัน. ฉะนั้น ผู้ที่มำบ้านเราไม่มีกำหนดวันนี้ ก็เรียกว่า อติถิ คือ ผู้ที่มำไม่กำหนดวัน. เราต้องมีทรัพย์สมบัติตั้งไว้ เพื่อประโยชน์ แก่ผู้มำบ้านเราไม่กำหนดวัน คือแขกนั้นด้วย.

นี่ขอให้คิดดูสักหน่อยว่า พระพุทธเจ้าทรงประสงค์อย่างไร ? ถึงทรงบัญญัติว่า ให้มีทรัพย์อยู่ส่วนหนึ่ง สำหรับจับจ่ายใน การต้อนรับแขก ซึ่งสมัยนี้คงจะไม่มีใครคิดนึกกันนักว่าเป็นหลัก

ธรรม ว่ามีความสำคัญถึงกับที่จะเป็นหลักธรรม. แต่โดยเหตุที่เราเคารพการตรัสรู้ของพระพุทธองค์ เราจึงถือว่า มันเป็นเรื่องใหญ่เป็นสำคัญเรื่องหนึ่ง ซึ่งเราจะต้องหยิบขึ้นมาพิจารณาว่าทำไมเราจึงจะต้องมีทรัพย์สมบัติสำหรับใช้ในการต้อนรับแขก? เช่นเดียวกับที่เราจะต้องมีไว้ใช้กินเอง เลี้ยงครอบครัว และเสียภาษีเป็นต้น.

เรื่องแขกไปมานี้ คนที่คิดหยาบ ๆ ก็คงจะคิดว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย ไม่มีความหมายอะไร แต่พระพุทธเจ้าคงจะไม่ทรงมองอย่างนั้น เห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญ จึงทรงยกขึ้นมาเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง.

มันเป็นเรื่องแต่โบราณกาล ถือกันมาเป็นหลักว่า แขกนี้ก็ไม่ใช้เรื่องเล็กน้อย เป็นตัวการแห่งความวินาศ หรือเป็นตัวการแห่งความเจริญได้เหมือนกัน จนถึงกับมีคำกล่าวในนิตินิคำสั่งสอนแต่โบราณนั้นว่า “ถ้าเราต้อนรับแขกดี, แขกก็จะเอาสิริมงคลมาให้. ถ้าเราต้อนรับแขกไม่ดี, แขกก็จะขนเอาสิริมงคลในบ้านเรื่อนั้นไปจนหมดสิ้น”.

คำพูดอย่างนี้ ท่านหมายความว่าอย่างไร? ขอให้ลองไปพิจารณากันเอง. อาตมาอยากจะสรุปความแต่เพียงว่า เราประพาศติดต่อบุคคลที่มาเกี่ยวข้องกับเรา เราจะต้องได้รับผลร้าย ไม่อย่างใดอย่างหนึ่ง เสมอไป : ที่ควรจะเจริญมันก็ไม่เจริญ, แล้วมันกลับเสื่อมเสีย, หรือกลายเป็นเรื่องเสื่อมเสียไป อย่างนี้.

phom

เดี๋ยวนี้ เราต้อนรับแขกผู้มาหา มาสู่เรือน ด้วยความระมัดระวังกันอย่างนี้หรือเปล่า? หรือว่ามันจะต้องนึกไปถึงว่า จะต้อง มีแขกที่ดี แล้วก็ต้อนรับให้ดี, แขกที่ไม่ดี เราก็หาทางป้องกัน หรือจะไม่ต้อนรับ; มันก็ล้วนแต่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับทรัพย์อยู่เสมอ.

ที่เอามาพูดนี้ ก็มุ่งหมายเพียงแต่ขอให้ท่านทั้งหลาย หยิบเอาเรื่องของคำว่า “แขก” หรือ “อาคันตุกะ” ที่ไปมาหาสู่นี้ ขึ้นมาพิจารณาในฐานะเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง. อย่าได้ทำเล่น ๆ ผิว ๆ เฟิน ๆ ไม่ค่อยจะเอาใจใส่ทำให้ดีที่สุดเหมือนที่แล้ว ๆ มา หรือกำลังกระทำอยู่ โดยความไม่รู้ รู้เท่าไม่ถึงการณ์ รวมความว่า ทรัพย์นั้น มีไว้สำหรับเพื่อใช้จ่ายเกี่ยวกับแขกผู้มาเยี่ยมเยียน มาพักอาศัยด้วย.

แล้วก็มีคำว่า เพื่อ ปุพฺพเปตพฺลิ คือทรัพย์นี้จะต้องจ่ายเพื่อประโยชน์แก่บุคคล บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วด้วย. ข้อนี้คงจะรวมอยู่ในคำว่า “เป็นการสืบสกุลไว้อย่างมั่นคง” เมื่อนึกถึงบุคคลผู้ตายไปแล้ว ก็จะต้องทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อประโยชน์แก่บุคคลเหล่านั้น. การทำอย่างนั้น จะเป็นไปเพื่อการดำรงไว้ซึ่งสกุลวงศ์อย่างมั่นคง หรือว่าเป็นปึกแผ่นระหว่างญาติทั้งหลายที่มีชีวิตอยู่; ไม่ใช่มุ่งหมายเหมือนอย่างที่เขาใจเอาเองว่า อุทิศบุญกุศลไปให้คนที่ตายไปเป็นเปรต แล้วมันจะได้กินได้ใช้. อย่างนี้มันก็ถูกเหมือนกัน; แต่ความหมายอันแท้จริง คงจะไม่ใช่เพียงเท่านั้น คงจะกว้างไปถึงว่า การทำอะไรที่มุ่ง

หมายบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วนั้น มันล้วนแต่เป็นไปเพื่อความมั่นคงแห่งวงศ์สกุลที่กำลังเป็นอยู่.

นี่แหละ เมื่อถามว่า ทรัพย์สมบัตินี้เพื่ออะไร ? มันก็ไม่ใช่เพียงแต่จะเพื่อปลื้มอกปลื้มใจของบุคคลผู้เป็นเจ้าของ มันมีอยู่เพื่อความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องในทางวิวัฒนาการยิ่ง ๆ ขึ้นไป; แล้วยังจะต้องใช้ป้องกันสิ่งที่ควรป้องกัน คือความผิดพลาด หรืออันตราย. เราจะใช้เพื่อมิชั้น หรือรักษาไว้ซึ่งสิ่งที่เราเรียกกันว่า สวัสดิมงคล ในชีวิตนี้ ในโลกนี้ ในปัจจุบันนี้ อย่างถูกต้องเต็มที่ : อย่างที่ว่าเพื่อเลี้ยงตัวเอง เพื่อเลี้ยงครอบครัว เพื่อราชพลี เพื่ออดิธิพลี เพื่ออุปพเปิดพลี เป็นต้นี่แหละ ทรัพย์มันเพื่ออย่างนี้.

การหาทรัพย์เพื่อความสุขต้องไม่ก่อเวรภัย

ทีนี้ถ้าจะมองดูว่า “ทรัพย์นี้ ควรจะหามาโดยวิธีใด ?” หรือว่าตามข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่นั้น มันได้กันมาโดยวิธีใด ? โดยส่วนใหญ่ก็ควรจะดูว่ามันได้มาอย่างไรศีลธรรม หรือว่าได้มาอย่างประกอบด้วยศีลธรรม.

ขอให้ทำจิตใจให้เป็นกลาง ๆ เป็นจิตใจที่บริสุทธิ์ แล้วก็เหลืออบดูไปทั่วบ้าน ทั่วเมือง ทั่วโลก ว่าเดี๋ยวนี้ บรรดาทรัพย์สมบัติทั้งหลาย ที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง เขาได้มาไว้ในครอบ-

phom

ครองอย่างมากมายมหาศาลนั้น ได้มาอย่างไรศีลธรรม หรือว่าได้มาอย่างมีศีลธรรม? ถ้าได้มาอย่างมีศีลธรรม มันก็หมดปัญหา; แต่ถ้าได้มาอย่างไรศีลธรรมก็มีปัญหาไม่รู้จักจบจักสิ้น; เพราะว่ามันจะเป็นการเบียดเบียนผู้อื่นอย่างกว้างขวางทีเดียว, แล้วก็ป็นต้นเหตุสำหรับการก่อเวรจองเวร ที่จะมุ่งล้างผลาญกันโดยไม่มีที่สิ้นสุด.

มันก็เลยมีปัญหาที่จะพูดต่อไปว่า ทรัพย์นั้น มันได้มาเพื่อเป็นมิตรหรือว่าเพื่อเป็นศัตรู?

ทรัพย์ที่ได้มาโดยไร้ศีลธรรมนั้น มันได้มาเพื่อเป็นศัตรู คือเพื่อทำลายล้างบุคคลผู้ได้นั้นเอง: ไม่ทางร่างกายก็ทางจิต ทางวิญญาณ, หรือว่าพร้อมกันทั้งสองประการ. นี่เพราะว่ามันเป็นการได้มาโดยผิดวิธี.

ถ้ามันเป็นการได้ที่ดี ได้มาอย่างมีศีลธรรมแล้ว มันก็ได้มาในรูปของสิ่งที่เป็มิตร คือมาเป็ประโยชน์ มาช่วยค้ำจุน มาช่วยกระทำให้ดำเนินไปแต่ในทางที่ถูกต้อง ไม่ต้องเป็นทุกข์ เพราะสิ่งนั้น.

เราดูว่าเดี๋ยวนี้เขามีทรัพย์สมบัติกันในฐานะที่เป็นมิตรหรือเป็นศัตรู? บางคนได้มาในฐานะที่เป็นศัตรู, ทำลายความเป็นมนุษย์ของตนเองสิ้น. เมื่อการได้มามันไม่ถูกต้อง มันก็ได้มาอย่างเป็ศัตรู, ได้มาอย่างเอามาเป็ศัตรู. ถ้ามันกลับเป็นการได้มาที่ถูกต้อง มันก็เป็นการได้มาสำหรับจะมาเป็นมิตร; ฉะนั้นทรัพย์สมบัติจะเกิดเป็ศัตรู หรือเกิดเป็มิตรขึ้นมา ก็เพราะ

เหตุนี้ เราจึงควรจะรู้จักให้ดีกว่ามันคืออะไร ? และควรจะได้มาอย่างไร ?

นี่กล่าวโดยความหมายทั่วไป ว่าคนก็ต้องมีทรัพย์ แล้วก็ต้องหาทรัพย์ตามความหมายแห่งคำ ๆ นั้น.

ทรัพย์อันเป็นสมบัติเฉพาะมีหลายอย่าง

ที่นี้ก็มีความหมายเบ็ดเตล็ดของคำบางคำเพิ่มขึ้นมาอีก เรียกว่าเป็นทรัพย์เฉพาะ.

มีคำพูดมาแต่โบราณกาลแล้วว่า **ความสวยงามเป็นสมบัติของหญิงสาว** ถ้าหญิงสาวคนหนึ่งมีความสวยงาม ความสวยงามนั้นก็**เป็นสมบัติ**ของเขา เพื่อประโยชน์ต่อไปอีกหลายอย่างหลายประการ.

– ถ้าเป็นผู้ชาย **ความสามารถ**อย่างผู้ชายนั้นแหละเป็น**ทรัพย์สมบัติ**ของเขา.

– ถ้าเป็นพระราชาในความหมายในภาษาโบราณนั้นแล้ว ก็สิ่งที่เรียก**อำนาจ**นั้นแหละเป็น**ทรัพย์**ของพระราชา.

– ที่นี้สำหรับ**พระเณร**นี้ก็เรียกว่า**มีศีลเป็นทรัพย์สมบัติ**. พระเณรองค์ไหน**ไม่มีศีล**มันก็ไม่รอดตัว **ไม่มีทรัพย์สมบัติ**อะไรเหลือ.

– ถ้าเป็น**นักปราชญ์** ก็มี**วิชา**นั้นแหละเป็น**ทรัพย์**

สมบัติ.

– ถ้าเป็นกรรมกร ก็มีเรี่ยวแรง นั้นแหละเป็นทรัพย์
สมบัติ.

ถ้าเป็นพุทธบริษัทที่แท้จริง ต้องมีนิพพาน เป็นทรัพย์
สมบัติ.

พระพุทธองค์ทรงมีพระทัยกว้างขวาง ถึงกับตรัสว่า
“อมตธรรม หรือ นิพพาน นั้นเป็นทรัพย์สมบัติของคน
ทุกคน” ในเมื่อฝ่ายอื่น ฝ่ายโน้น ฝ่ายตรงข้าม คือ ฝ่ายพราหมณ์
เขาพูดว่า “กษัตริย์มีอาวุธ สมัยโน้นก็คือแล่งธนู, ครานั้นแหละเป็น
ทรัพย์ของกษัตริย์. เครื่องบูชาญานั้นเป็นทรัพย์สมบัติของพวกเขา
พราหมณ์, วัวและไถเป็นทรัพย์สมบัติของพวกเขาแพศย์, ไม้คาน
และเคียวเป็นทรัพย์ของพวกเขาศูทร”. ส่วนพระพุทธเจ้าท่านตรัส
ว่า เราไม่ว่าอย่างนั้น เราว่า อมตธรรมเป็นทรัพย์สมบัติสำหรับ
คนทุกคน.

นี้หมายความว่า ท่านทรงประสงค์ให้มนุษย์ทุกคนมีทรัพย์
สมบัติอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งยิ่งไปกว่าอาวุธ เครื่องทำมาหากิน อย่าง
ที่รู้จักกันทั่วไป; เช่นกษัตริย์จะต้องมีอาวุธ, พวกพราหมณ์ก็ต้อง
มีเครื่องพิธีบูชาญ, ชาวไร่ชาวนา ก็ต้องมีวัวมีไถ, กรรมกรก็ต้อง
มีเคียวและไม้คาน เป็นต้น.

นี่เท่ากับบอกว่า อย่างมีทรัพย์กันแต่เพียงนี้เลย เราบัญญัติ
อมตธรรมว่าเป็นทรัพย์สำหรับทุกคน. การเข้าใจถึงความไม่ตาย
นั้นแหละ เป็นทรัพย์สำหรับทุกคน. ทุกคนควรจะอยู่ด้วยความ

รู้สึกที่ว่า ไม่มี “เรา” สำหรับจะตาย, หรือไม่มีอะไรสำหรับจะตาย มันก็เย็นเป็นนิพพาน.

ชีวิตจักเย็นแต่ต้องมีอริยทรัพย์

แม้ชีวิตในวันหนึ่ง ๆ นี้ ถ้ามันจะเย็นอยู่ได้ มันก็ต้องเป็นชีวิตที่ปราศจากความยึดมั่นถือมั่น “ตัวกู” และ “ของกู”. เมื่อใดจิตใจมันว่างจากความยึดมั่นว่า “ตัวกู” และ “ของกู”; เมื่อนั้นมันก็เย็น. ทุกคนอาจจะเย็นได้ เมื่อทำถูกต้องตามวิธี ขอให้ทุกคนถือเอาสิ่งนี้เป็นทรัพย์สมบัติ แม้ในชีวิตประจำวัน.

ถ้าพูดตรง ๆ ก็ต้องพูดว่า “ต้องมีนิพพานในชีวิตประจำวัน”. พูดแล้วก็ไม่มีใครเชื่อ; แล้วมันก็กลายเป็นเรื่องชวนหัวไป. แต่ในเนื้อแท้แล้วเราควรจะมี อมตรธรรม คือธรรมที่ทำให้ความรู้สึกให้แก่เราว่า ไม่มี “เรา” สำหรับตาย หรือไม่มี “ความตาย” สำหรับเรา; อย่างนี้เราก็มีความเย็น. เรามีทรัพย์สมบัติที่ปลื้มใจ ปลื้มจิต สุดชีวิตจิตใจกันที่ตรงนี้ เป็นชีวิตที่แท้จริง.

ถ้าทำได้อย่างนี้ คำว่า “ทรัพย์” คือสิ่งทำความปลื้มใจก็ถูกต้องอย่างยิ่ง; แต่มันกลายเป็นทรัพย์อย่างอื่นเสียแล้ว มันไม่ใช่ตัวควาย ไร่นา เงินทอง ข้าวของไปแล้ว.

เราจึงจะต้องพูดกันต่อไปถึงทรัพย์สมบัติชนิดนั้น คือจะต้องพูดกันโดยภาษารธรรม อีกประเภทหนึ่งว่า ทรัพย์ใน

ภาษาธรรมนั้น เรียกว่า “อริยทรัพย์”. ทรัพย์ในภาษาโลกนี้ เรียกว่า ทรัพย์เฉย ๆ เงินทอง ข้าวของ ทรัพย์สมบัติ วัวควาย ไร่นา อะไรก็ตาม แม้แต่ความสวยงามเป็นทรัพย์ของหญิงสาว. ความสามารถเป็นทรัพย์ของบุรุษ. หรือว่าอำนาจเป็นทรัพย์ของพระราชา. นี้ก็เรียกว่าเป็นทรัพย์ในภาษาคน, มองดูในแง่ของวัตถุ. ที่นี้มันไม่พอ มันต้องมี ทรัพย์ ในความหมายทางนามธรรม โดยภาษาธรรมกันอีกส่วนหนึ่ง เลยเกิดมีทรัพย์ขึ้นมาอีกประเภทหนึ่ง เรียกว่า อริยทรัพย์.

ขอให้ท่านทั้งหลายจดจำคำนี้ไว้ให้ดี ๆ คือคำว่า “อริยทรัพย์” มันไม่ใช่อย่างเดียวกัน, หรือมันถึงกับตรงกันข้ามกันกับ “ทรัพย์” ตามธรรมดา, ซึ่งควรจะเรียกว่า “โลกิยทรัพย์” ก็ได้, บุตรภรรยา สามี เงินทอง ข้าวของ วัวควาย ไร่นา อย่างนี้เราเรียกว่าโลกิยทรัพย์.

แต่มีอีกส่วนหนึ่งซึ่งเป็นนามธรรม เรียกว่า “อริยทรัพย์” ท่านจะคิดว่าช่างหิวมัน เรามีเงินทอง วัวควาย ไร่นา แล้วก็พอแล้ว; นั่นจะเป็นความเข้าใจผิดอย่างร้ายแรง เพราะว่า ถ้าปราศจากเสียซึ่งอริยทรัพย์แล้ว โลกิยทรัพย์ทั้งหลายก็จะกลายเป็นศัตรูขึ้นมาทันที.

ฉะนั้นเราจึงจะต้องมีสิ่งที่เรียกว่า อริยทรัพย์ นั้นสำหรับเป็นเครื่องคุ้มครองไม่ให้เกิดผลร้าย หรือเกิดเสนียดจัญไร จากทรัพย์ทั้งหลายตามธรรมดาที่มีอยู่. หมายความว่า ถ้าไม่มีอริยทรัพย์ มาป้องกันมาคุ้มครองแล้ว ทรัพย์สมบัติ เช่น เงินทองนี้

เป็นต้น มันจะกลายเป็นเสนียด เป็นศัตรู เป็นสิ่งทำลายล้างบุคคลนั้นขึ้นมาทันที. ขอให้สนใจสิ่งที่เรียกว่า อริยทรัพย์ นั้น จะมาเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกัน, ไม่ให้ทรัพย์สมบัติทั้งหลายที่กำลังมีอยู่นี้ถูกเป็นไฟขึ้นมา.

อริยทรัพย์ ก็แปลว่า ทรัพย์ชั้นประเสริฐ หรือ ทรัพย์ของพระอริยเจ้า เป็นนามธรรม. ท่านระบุเป็นตัวธรรม แจกเป็น ๗ อย่างด้วยกัน อริยทรัพย์มีอยู่ ๗ อย่างด้วยกัน ตามแบบฉบับในพระคัมภีร์ คือ :-

- สัทธา** ก็เป็นทรัพย์;
- ศีล** ก็เป็นทรัพย์;
- hiri** ความละอายบาป ก็เป็นทรัพย์;
- โอตตปปะ** ความกลัวบาป ก็เป็นทรัพย์;
- พานุสัจจะ** มีการศึกษามาก ก็เป็นทรัพย์;
- จาคะ** การบริจาคสิ่งที่ไม่ควรจะมีอยู่หรือมีไว้ นี้ก็เป็นทรัพย์;
- และ —
- ปัญญา** ก็เป็นทรัพย์.

รวมเป็น ๗ อย่าง เรียกว่า **อริยทรัพย์**.

คำเหล่านี้ ท่านทั้งหลายเคยได้ยินแล้ว คงจะเข้าใจแล้วว่า มันคืออะไร จะพิจารณากันเฉพาะในแง่ที่ว่า มันเป็นทรัพย์อย่างไร ?

สิ่งแรกเรียกว่า **“สัทธา”** คือความเชื่อ เมื่อมีความเชื่อใน

สิ่งที่เชื่อแล้วรู้สึกว่าเป็นปลอดภัย มันก็เป็นทรัพย์ คຸ້ມครองหัวใจ ให้ปลื้มอกปลื้มใจ มีความอุ่นอกอุ่นใจ เพราะสัทธิคือ ความเชื่ออย่างถูกต้องในสิ่งที่เป็นความถูกต้อง หรือคຸ້ມครองบุคคลนั้นได้; ฉะนั้น เราต้องมีสัทธิชนิดนี้ หัวใจจึงจะสงบเย็น.

สิ่งที่สอง เรียกว่า **ศีล** คือ ความถูกต้องทางมรรยาท การกระทำทางกาย และทางวาจา. ผู้ใดไม่มีความผิดพลาดแห่งการกระทำทางกาย ทางวาจา คนนั้นก็อยู่เป็นสุข ไม่เดือดร้อน วุ่นวาย ไม่ทำให้ต้องเสียหายทรัพย์สมบัติอย่างธรรมดา; เพราะทรัพย์สมบัตินั้นมันคຸ້ມครองไว้ได้. นี่แหละจึงเรียกว่า เราต้องมีอริยทรัพย์ เป็นเครื่องควบคุมโลกิยทรัพย์ มันจึงจะไม่เป็นทุกข์ เป็นภัยขึ้นมา.

สิ่งที่สาม เรียกว่า **hiri** คือ ความละอายความชั่วหรือเกลียดความชั่วอย่างของสกปรก. ถ้าใครมี hiri ก็กลายเป็นคนสะอาด เป็นคนบริสุทธิ์ เป็นคนถูกต้อง เป็นคนที่ไม่สร้างเวรสร้างภัยอะไร ๆ ขึ้นมาได้เลย; มันก็เป็นเครื่องปลื้มใจ คຸ້ມครองอย่างยั่งยืนอย่างนี้.

สิ่งที่สี่ เรียกว่า **โอตตปปะ** คือ ความกลัวความชั่ว กลัวบาป. คนกลัวบาปก็ไม่มีการทำบาป จึงไม่มีบาป. เมื่อไม่มีบาป ก็มีบุญโดยอัตโนมัติ ก็มีสิ่งที่ทำให้ปลอดภัยอยู่ในตัวมันเอง เขาจึงอยู่ด้วยความสงบเย็นแห่งชีวิต ซึ่งทรัพย์ธรรมดาจะทำให้สงบเย็นอย่างนั้นไม่ได้. ถ้าเป็นคนไม่กลัวบาป มัวแต่ทำบาปแล้วไม่เท่าไรทรัพย์สมบัติเงินทองก็จะสูญหายไป. นี่เราถือว่า

อริยทรัพย์เป็นเครื่องคุ้มครอง โลกียทรัพย์ อย่างนี้.

สำหรับอริยทรัพย์ที่เรียกว่า **พานุสัจจะ** นั้น หมายถึง การได้รับการสดับตรับฟังมาก สมัยนี้ก็เรียกว่ามีการศึกษามาก. เราก็เห็นชัดอยู่แล้วว่า มีความรู้ก็หาทรัพย์ตามธรรมดาได้ และมีความรู้ในทางธรรม ก็สามารถทำให้มีทรัพย์ที่เป็น อริยทรัพย์ ป้องกันความผิดพลาดไม่ให้เกิดขึ้นแก่ชีวิตจิตใจ หรือแก่โลกียทรัพย์นั้นด้วย; จึงถือว่า อริยทรัพย์เป็นเครื่องคุ้มครอง ป้องกัน โลกียทรัพย์.

สำหรับ **จาคะ** นั้น หมายถึงการสละ สละสิ่งที่ไม่ควรจะมีอยู่กับตน คือ ความชั่ว ความเลว หรือกิเลสทั้งหลาย. นี่คือนั่นที่ควรสละออกไป; เมื่อสละสิ่งชนิดนี้ออกไป มันก็มีความดี ความงาม มีบุญกุศล มีสติปัญญา มีญาณ มีทัสสนะ มีมรรคผลนิพพาน เกิดขึ้นได้ จึงเป็นทรัพย์อย่าง “อริยะ”.

และสิ่งสุดท้าย เรียกว่า **ปัญญา** คือความรอบรู้ในสิ่งที่ควร จะรู้ ไม่ต้องรู้เกินไป; เหมือนคนสมัยนี้ ไปรู้มากเกินไปในสิ่งที่ไม่ควรจะรู้ จึงไม่ได้เป็นอยู่อย่างมีความสุข; ฉะนั้น ปัญญารอบรู้ในส่วนที่ควรจะรู้ จึงเป็นอริยทรัพย์สุดยอด. พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ปัญญาเป็นทรัพย์สุดยอด” นี้หมายถึงธรรมะโดยชื่อต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงระบุไว้ในฐานะเป็นอริยทรัพย์, หรือเป็น ทรัพย์ ในภาษาธรรม.

ถ้าจะมองในแง่ของผลการปฏิบัติแล้ว สิ่งนี้เรียกว่า “พระนิพพาน” นี้ก็เป็น ทรัพย์ได้ อย่างเดียวกับที่พระองค์ได้

ตรัสไว้เองว่า เราบัญญัติ อมตธรรม หรือนิพพาน ไว้ให้เป็นทรัพย์ของคนทุกคนทุกฐานะ. ถ้าเรามามีอยู่กับตน ก็ทำให้เกิดความเย็นอกเย็นใจ ยิ่งกว่าความปลื้มใจในชีวิตนี้ แม้จะทุก ๆ วัน ก็ยังได้. ขอให้มีความสงบเย็น สะอาด สว่าง สงบ จากกิเลส ก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้มี นิพพาน เป็นทรัพย์สมบัติอยู่ในชีวิตประจำวันนี้.

ทั้งหมดนี้เรียกว่า อริยทรัพย์ ตั้งอยู่ในฐานะเป็นเครื่องคุ้มครองไม่ให้โลภียทรัพย์เกิดเป็นผลร้าย, หรือเป็นอันตรายขึ้นมา.

พึงมีโลภียทรัพย์กับอริยทรัพย์คู่กันไป

เป็นอันว่า เรามีทรัพย์กันอยู่ ๒ ชนิด คือทรัพย์อย่างโลภียทรัพย์ ในแง่ของภาขาวัตถุทางร่างกาย ทางเนื้อ ทางหนัง น้อย่างหนึ่ง; เพื่อประโยชน์แก่การบำรุงทางร่างกาย ทางเนื้อทางหนังนั่นเอง. แล้วเรายังจะต้องมีทรัพย์อีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า อริยทรัพย์ เป็นเรื่องทางจิตใจ สำหรับจะบำรุงรักษาส่งเสริมเรื่องทางจิตใจ ระบบของจิตใจ ให้ก้าวหน้าเคียงคู่กันไปทั้งทางกาย และทั้งทางจิต ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีผู้ทรัพย์โดยสมบูรณ์.

นี่คือคำตอบของคำถามที่ว่า ทรัพย์นี้คืออะไร? โดยตัวหนังสือก็เครื่องทำความปลื้มใจ; หมายความว่าเรามีทรัพย์อย่าง

ถูกต้อง จึงจะทำความปลื้มใจ ถ้ามีอย่างผิดพลาด ก็กลายเป็นสิ่งที่ต้องทรมาน จะต้องมีความทุกข์เพราะทรัพย์นั้น.

ทีนี้ ก็อยากจะขอร้องให้มองดู ถึงสถานการณ์ในปัจจุบัน หรือเรียกว่าปัญหาในปัจจุบันว่าทรัพย์สมบัติในโลกนี้กำลังเป็นอย่างไร กำลังเป็นไปอย่างตรงตามความหมายของคำว่า “ทรัพย์” หรือไม่ ?

ถูกแล้ว ใคร ๆ ก็เห็นว่า โลกปัจจุบันนี้มีแต่โลกิยทรัพย์ ไม่มีเวริยทรัพย์ของพระเป็นเจ้ากันเสียเลย. แล้วโลกิยทรัพย์ทั้งหลายในปัจจุบันนี้กำลังเป็นอย่างไร ? ขอให้มองดูที่เรื่องทะเลวร้าย ที่กำลังเลวร้ายที่สุดในโลกนั่นเองคือเรื่องที่เราเรียกว่าเรื่องเศรษฐกิจในโลกนี้.

เรื่องเศรษฐกิจก็เป็นเรื่องของทรัพย์สมบัติของบุคคล ของสังคม และของโลก มันกำลังเป็นอย่างไร ? ทรัพย์สมบัติของมนุษย์ กำลังเป็นต้นเหตุแห่งวิกฤติการณ์ คือความเลวร้ายทั้งแก่บุคคล ทั้งแก่สังคม ทั้งแก่โลกโดยส่วนรวม. เรามีการรบราฆ่าฟันกัน เพื่อแย่งกันสะสมทรัพย์สมบัติ ที่ถือกันว่าเป็นกำลังอย่างยิ่ง เป็นกำลังเศรษฐกิจ ไปหล่อเลี้ยงกำลังทหาร. เราก็มุ่งหมายทรัพย์อย่างหลับหูหลับตา อย่างไม่ลืมตา เพื่อว่าจะเป็นเครื่องมือที่จะกอบโกยกำลัง อันเป็นทางมาแห่งทรัพย์สมบัติอย่างอื่น.

เห็นได้ว่า โลกนี้กำลังมีปัญหาเพราะเรื่องทรัพย์ เพราะเขาไม่รู้ว่าทรัพย์นั้นคืออะไร.

Anom

ขอสรุปความว่า เราจะต้องทำให้ ทรัพย์สมบัตินี้เป็นอุปกรณ์ให้เราเข้าถึงสภาพสูงของมนุษย์ เราไม่ต้องเป็นเปรตที่ทุนกูเขา เราชัก เราหวงแหน ทรัพย์สมบัติ แก้วแหวน เงินทอง มาสะสมทับอยู่บนจิตใจ; มีทรัพย์มากก็เหมือนกับเป็นเปรตที่ทุนกูเขา เราอย่าทำให้ทรัพย์สมบัติเป็นสิ่งที่ทำให้เรากลายเป็นเปรตที่ทุนกูเขา แล้วยังจะต้องตายไปเป็นปุโสมนเฝ้าทรัพย์กันต่อไปอีกเลย.

ฝนได้บังคับให้หยุดแล้ว ขอยุติการบรรยายนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้.

ค่า และ ความจำเป็น ที่ต้องมี ศิลธรรม

จาก ธรรมเนียมของพุทธทาส "อริยศีลธรรม"
หมวดที่ ๒ ชุดปกรณพิเศษ อันดับที่ ๑๘.ค บนพื้นแถบสีแดง

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์เป็นครั้งที่ ๓ ของภาค
อาสาฬหบูชาในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อ
ใหญ่ว่า อริยศีลธรรม ไปตามเดิม, จะกล่าวโดย
หัวข้อย่อยลงไปว่า “ค่าและความจำเป็น ที่ต้องมีศีลธรรม” คือ
จะกล่าวค่าของศีลธรรม และความจำเป็นที่มนุษย์เราจะต้องมี
ศีลธรรม.

อาตมาไม่กลัวว่าใครจะรำคาญ; คือไปเอาเรื่องที่เข้าใจว่า
หลายคนคงจะรำคาญนั่นแหละมาพูดกันอีก คือเรื่องศีลธรรม
ให้ละเอียดปลีกย่อยออกไปทีละอย่าง ๆ; อย่างในวันนี้ก็จะพูด
ถึง ค่า หรือคุณค่า โดยเฉพาะ; แล้วก็แสดงให้เห็น ความจำเป็น
ที่คนเราจะต้องมีศีลธรรมยิ่งขึ้น แล้วก็จะเกิดความสนใจใน

ศีลธรรมกัน. นี้ขอให้อดทนฟัง; เพราะว่าเป็นเรื่องที่ยังไม่ได้
สนใจกันโดยละเอียด. ที่จริงถ้าจะสนใจกันโดยละเอียด ก็คง
จะทราบได้กันทุกคน ว่ามันมีความจำเป็นที่จะต้องมีศีลธรรมกัน
อย่างไร

... ..

ในเมื่อถามว่า ถ้าหมู่บ้านนี้ไม่มีถนนหนทางจะเดินก็เป็น
เพราะคนในหมู่บ้านนี้ขาดศีลธรรมใช่หรือไม่? พวกที่ถือว่า
เพราะขาดศีลธรรม ก็ให้เห็นได้ว่า เพราะความเห็นแก่ตัวมาก
เกินไป ก็ไม่ช่วยกันทำหนทางสำหรับจะเดิน หรือว่าคนซึ่งเกียจ
มันก็ไม่ทำ; ความขี้เกียจนี้ก็คือ ความไม่มีศีลธรรม.

หรือนับตั้งแต่ว่าบนเรือนของคน ๆ หนึ่ง มันสกปรกรก
รุงรัง; ถ้ามองให้ลึก ก็เพราะขาดศีลธรรม. นี้เรียกว่าปัญหาเล็ก
น้อยที่สุด.

หรือถ้าในบ้านเรือนเต็มไปด้วยเสียงทะเลาะวิวาท ต่ำ
ทอกันอยู่ระงมไปหมด มันก็เป็นเรื่องของการขาดศีลธรรม

หรือเมื่อคนมีความยากจนก็เพราะขาดศีลธรรม, มีขโมย
มีโจร มีอะไรมากก็ยิ่งเห็นได้ว่า เพราะขาดศีลธรรม.

การที่เอาเปรียบกัน จนต้องทะเลาะวิวาทกัน ระหว่าง
นายทุนกับชาวนาอย่างนี้ ก็เพราะว่ามันขาดศีลธรรม; ไม่มาก
ก็น้อยด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่ายจนเรากล่าวได้ว่า ถ้ามีการทะเลาะวิวาท
กันที่ไหน ก็ต้องถือว่า ที่นั่นมีการขาดศีลธรรม ด้วยกันทั้ง ๒

ฝ่าย; ไม่มากก็น้อย, ไม่รูปใดก็รูปหนึ่ง, ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม.
 เดียวนี้ปัญหามันก็มีมากขึ้นทุกทีในโลกนี้; นักเรียนก็ขาด
 ศิลธรรม แล้วมันเป็นอย่างไรบ้าง, ครูบาอาจารย์ก็ขาดศิลธรรม
 มันจะเป็นอย่างไรบ้าง, ผู้ปกครองเป็นลำดับขั้นขึ้นไปก็ขาด
 ศิลธรรม, พ่อค้าก็ขาดศิลธรรม, คนซื้อก็ขาดศิลธรรม, กระทั่ง
 ว่าทนายความขาดศิลธรรม ตำรวจขาดศิลธรรม ผู้พิพากษาขาด
 ศิลธรรม กระทั่งผู้ปกครองบ้านเมืองขาดศิลธรรม; นี่มันจะเป็น
 อย่างไร.

การที่มีอะไรไม่ปกติ ไม่เป็นไปอย่างราบรื่น ก็กล่าวได้ว่า
 เพราะขาดศิลธรรม ทั้งนั้น; แต่เขาก็ไปโทษกันว่า เพราะแก้
 ปัญหานั้น แก้ปัญหานี้ แก้ปัญหาโน้น มันไม่ถูกต้อง. เขาไปโทษ
 เรื่องเศรษฐกิจบ้าง เรื่องการเมืองบ้าง เรื่องอะไรบ้าง ก็หลับตาแก้
 แต่ปลายเหตุกันไปเท่านั้น; ที่ต้นเหตุอันแท้จริงไม่มองว่าเป็น
 เพราะมันขาดศิลธรรม. แม้แต่เราจะมีผู้ปกครองบ้านเมืองที่
 ดีอย่างไร; แต่ถ้าพลเมืองไม่มีศิลธรรม ก็ปกครองไม่ได้, หรือ
 ทำไม่ได้, ทำอะไรให้มีความเจริญไม่ได้.

ต้องไปมองดูกันในเรื่องนี้ก่อน แล้วก็จะค่อย ๆ เห็นในความ
 จำเป็นของสิ่งที่เรียกว่าศิลธรรมมากขึ้นทุกที ก็จะเกิดความ
 สนใจมากขึ้น. อาตมาจึงไม่กลัวว่าท่านจะรำคาญ ในเมื่อ
 จะต้องพูดกันเรื่องศิลธรรมให้ละเอียดลออกัน ให้มันทุกแง่
 ทุกมุม และหลายครั้งหลายหน.

ในครั้งที่แล้ว ๆ มา ก็ได้พูดเรื่องชื่อและความหมายของ ศีลธรรม. สิ่งที่เราเรียกว่าศีลธรรม มีชื่อมากมายจนสับสน; มนุษย์ ก็เปลี่ยนชื่อของสิ่ง ๆ นี้กันไปเรื่อย ๆ ไปจนสับสน จนเอาอะไร ไม่ได้ จะน่าสมเพชที่สุด. เช่นจะต้องพูดว่า ศีลธรรมอันดีของ ประชาชน; คล้าย ๆ กับว่ามันมี ศีลธรรมอันเลวของประชาชน อยู่ส่วนหนึ่ง.

เมื่อพูดถึงศีลธรรมกันแล้ว มันไม่ควรจะมีอันดีอันเลวอะไร แล้ว; มันต้องถูกต้องและมีประโยชน์. มนุษย์เสียเอง มาทำให้เกิดปัญหายุ่งยาก จนได้มีศีลธรรมดี ศีลธรรมเลว อะไรกันขึ้นมา; เพราะว่ามันมนุษย์เป็นทาสของวัตถุมากขึ้นทุกทีนั่นเอง.

ที่นี้ความหมายของคำว่า “ศีลธรรม” มันก็สับสน แล้ว ก็เปลี่ยนแปลงกันไปเรื่อย; เปลี่ยนแปลงความหมายกันไปเรื่อย : กว้างแคบบ้าง, สูงต่ำบ้าง. แต่ความหมายที่แท้จริง ที่ลึกซึ้งของธรรมชาตินั้น กลับไม่ค่อยจะมอง ก็เลย ไม่รู้จักแม้แต่ชื่อและความหมาย; ฉะนั้นจึงต้องมาพูดกันว่าชื่อมันหลอกลวงและเล่นตลกกันอย่างไรบ้าง. ความหมายก็ซับซ้อน จนไม่รู้ว่าเอาอย่างไรกันแน่; แต่ถึงอย่างไรก็ดี ได้สรุปความให้เห็นชัดแล้วว่า สิ่งนี้ถือเอาความหมายใน ภาษาบาลีนั้นเป็นดีที่สุด, คือเอาตามความหมายของคำว่า สี - ละ นั่นเอง.

... ..

สี่ - ละ แปลว่า *ปรกติ*; ถ้าสิ่งใดเป็นไปเพื่อความปรกติ ไม่วุ่นวาย ก็เรียกว่า สี่ - ละ; และธรรมที่ทำให้มีความเป็นอย่างนั้น ก็เรียกว่า "ศีลธรรม". นับว่าเรามีโชคดี ที่ได้ใช้คำบาลีคำนี้ คือ มีความหมายถือเอาเป็นหลักเกณฑ์ได้; ภาษาอื่นใช้คำอย่างอื่น อาจจะไม่สะดวกหรือไม่ตรงก็ได้. สังเกตดูภาษาต่างประเทศ มีความหมายไม่ตรงกับความหมายของคำว่า "ศีลธรรม" ในภาษาไทย ขอให้จำคำสำคัญนี้ไว้ด้วย คือคำว่า สี่ - ละ หรือ ศีล แปลว่า ปรกติ.

ที่นี้ ความหมายของคำว่าปรกตินี้ก็หลายชั้น; เดียวจะไปหาว่าปรกติอย่างก้อนหิน จะนั่งนิ่งอยู่เป็นก้อนหิน แล้วก็ไม่ต้องทำอะไร แล้วก็เรียกว่ามีศีลธรรม อย่างนั้นมันก็เรียกว่าเข้าใจผิด. นั่นเป็นเรื่องทางวัตถุ; ถ้าปรกติอย่างนั้นก็เป็นเรื่องทางวัตถุ, ก็เป็นศีลธรรมของวัตถุ.

เดี๋ยวนี้เรากำลังพูดกัน ถึงเรื่องของคนที่มีความคิดนึกมีสติปัญญา จะต้องดูให้ดีกว่า จะมีอะไรบ้าง ที่ลึกซึ้งกว่านั้น คือว่ามีใจคอปรกติ, มีการพูดจาปรกติ มีการกระทำปรกติ.

ที่นี้ คำว่าปรกตินั้น ไม่ได้หมายความว่า นิ่งหรือไม่พูด หรือไม่กระตุกกระตัก ไม่เคลื่อนไหว. คำว่า ปรกติ นี้ หมายความว่า ไม่กระทบกระทั่งใคร, ไม่กระทบกระทั่งตัวเอง หรือไม่ทำตัวเองให้เดือดร้อน, ไม่กระทบกระทั่งใคร คือไม่กระทบกระทั่งผู้อื่น หรือไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน อย่างนี้เรียกว่าปรกติ ตามความหมายของคำว่าศีลธรรม.

ทีนี้ พวกนักค้าน นักแย้ง ก็อาจจะพูดขึ้นมาว่า ก็มันแต่นิ่งทำปรกติไม่กระทบกระทั่ง แล้วบ้านเมืองจะเจริญอย่างไร ? นั้นแหละเป็นเรื่องที่จะต้องหาความหมายกันให้ถูกต้อง.

ถ้าจะคิดเสียว่า การที่บ้านเมืองมันไม่ปรกติ, แล้วเราช่วยทำให้มันปรกติ จะไม่เรียกว่าศีลธรรมอย่างไร ? อย่างที่ว่าถ้าไม่มีถนนจะเดิน มันลำบาก ก็เรียกว่าไม่ปรกติ คือไม่ปรกติสุข; ถ้าเราแก้ไขปัญหานี้เสียได้ ก็เรียกว่ามันปรกติ มันไม่เดือดร้อนมาก หรือมันไม่เดือดร้อนเลย. หรือบ้านเรือนมันรกรุงรังไปด้วยขยะนี้ จะต้องเรียกว่ามันผิดปรกติ; กวาดให้มันเรียบร้อย ให้มันเย็นตาเย็นใจ ให้มันไม่มีอันตรายเพราะสิ่งเหล่านี้, ก็ต้องเรียกว่าทำความปรกติ.

... ..

นี่ขอให้ถือเอาความหมายของคำว่าปรกตินี้แหละให้ดี ๆ; ถ้ายากจน มันก็ทนอยู่ได้ได้ มันก็ไม่ปรกติ; ก็ต้องทำงานจนกว่าจะมีทรัพย์สินสมบัติ แล้วจะปรกติขึ้นในทางทรัพย์สินสมบัติ ก็เรียกว่ามีศีลธรรมในส่วนนั้น หรือในด้านนั้น. ฉะนั้นขอให้ถือเอาคำว่า สี - ละ นี้ เป็นหัวใจของศีลธรรมไว้เรื่อย ในความหมายของคำว่า “ปรกติ”: ถ้าเป็นเรื่องวัตถุ ก็วัตถุปรกติ, เป็นเรื่องคนหรือสัตว์ คนสัตว์นั้นปรกติ, ถ้าเป็นเรื่องจิตใจ ก็จิตใจปรกติ, ถ้าเป็นเรื่องร่างกาย ก็เรื่องร่างกายปรกติ.

ปรกติมีอยู่ ๒ ชั้น คือว่า ปรกติตามธรรมชาติ มีกฎเกณฑ์ อยู่ตามธรรมชาติ; เช่นต้อง กิน ยืน เดิน นอน อาบ ถ่าย อย่าง นั้น อย่างนี้ ร่างกายจึงจะปรกติตามธรรมชาติ นี่ก็อย่างหนึ่ง. อีกอย่างหนึ่งปรกติสำหรับปัญหาใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น ที่มนุษย์ จะต้องช่วยทำ จะต้องมีการประพடுத்தอกันอย่างนั้น อย่างนี้ หรือช่วยกันทำ ให้มีสิ่งที่ดีจะมีขึ้นมา หรือปฏิบัติตัวให้ดี ๆ ก็เรียกว่า เป็นศีลธรรมส่วนที่มนุษย์จะต้องบัญญัติขึ้น สำหรับให้ ช่วยกันทำ. รวมความแล้วก็คือ ความหมายของคำว่า “ปรกติ” นั้นเอง.

... ..

วันนี้เราจะพูดกันถึง **คำของศีลธรรม** ก็หมายถึง ศีลธรรม ชนิดที่เป็นการบัญญัติ คือที่มนุษย์บัญญัติขึ้น; ถ้าจะพูดว่า ความจำเป็นที่จะต้องมีศีลธรรม ก็หมายถึงศีลธรรมที่มนุษย์ จะต้องบัญญัติและปฏิบัติตามให้ถูกต้อง.

ในชั้นแรกนี้จะพูดกันถึงคำว่า “คำ” กันเสียก่อน. คำว่า “คำ” ก็คือสิ่งที่พูดกันมากที่สุดในคำว่า ราคา ก็มี ในคำว่าคุณ-ค่า ก็มี คุณสมบัติก็มี; แต่ทั้งหมดนี้มันรวมอยู่ที่คำว่า “คำ”. อะไรที่เรียกว่าคำ? ก็คือสิ่งที่บัญญัติกันขึ้นมาว่ามันมีค่า ตาม *ความรู้สึก* ของตน ๆ ว่ามันจะมีค่าอย่างไร.

เมื่อคุณให้ทั่วถึงแล้ว จะเห็นได้ว่า คำในความหมายที่หนึ่งนี้ มันก็เกิดขึ้นเพราะความต้องการ, และเป็นความต้องการ

ของมนุษย์นั่นเอง. ความต้องการมันทำให้เกิดค่าขึ้นมาเท่านั้น
เท่านั้น, แล้วแต่ความต้องการมันมากหรือน้อย.

ส่วนค่าในความหมายอย่างที่สอง มันเกิดเป็นค่าขึ้นมา
อย่างลึกซึ้ง คือมัน ตามความต้องการของธรรมชาติ ซึ่งมันอยู่
ลึกซึ้งที่สุด; นี้ไม่ใช่มนุษย์ไปแต่งตั้งหรือบัญญัติได้.

คำมีอยู่ ๒ ความหมาย : ตามที่มนุษย์แต่งตั้งบัญญัติตาม
ความต้องการ นี้อย่างหนึ่ง, ที่ธรรมชาติต้องการหรือเรียกร้องอยู่
ในส่วนลึกซึ้งที่สุด นั่นก็อย่างหนึ่ง; ซึ่งไม่ควรจะลืมเสีย ว่าเรา
ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติอยู่ส่วนหนึ่งด้วย เรา
จึงจะรอดตายอยู่ได้. นั่นแหละค่าของศีลธรรม ชนิดนั้นมัน
ลึกซึ้ง, มันซ่อนอยู่อย่างลึกซึ้ง.

... ..

เดี๋ยวนี้จะ พิจารณากันถึงคำว่า “ค่า” ตามความต้องการ
ของมนุษย์ก่อนเป็นข้อแรก.

ประเภทที่ ๑ ในระดับแรก ก็อยากจะชี้ให้เห็นค่าที่
กำหนดขึ้นอย่างโง่เขลา คือเอาปาก หรือเอาท้อง หรือเอา
เนื้อหนัง เอร็ดอร่อยนี้เป็นเกณฑ์, ซึ่งเป็นเรื่องวัตถุอย่างเดียว ไม่
มองเห็นค่าทางนามธรรมทางจิตใจ.

ค่าทางวัตถุนี้ เอาแต่เรื่องทางวัตถุอย่างเดียว แล้วก็เอา
ความต้องการนั้นแหละเป็นหลัก; ถ้าเกิดมีความต้องการมาก

พร้อม ๆ กันมันก็แพง; เมื่อไม่มีใครต้องการมันก็ถูก หรือน้อยลงไป. นี่เรียกว่าหลับหูหลับตา ยึดถือกันแต่หลักทางวัตถุทางเนื้อหนัง; แล้วมันก็ไม่ตรงกัน : คนนี้ต้องการ อีกคนหนึ่งไม่ต้องการ, ของที่แพงสำหรับคนนี้ ไม่แพงสำหรับคนโน้น, ของอย่างนั้นคนหนึ่งยอมซื้อตั้งพันตั้งหมื่น แต่ถ้าว่าอีกคนหนึ่งให้เปล่า ๆ ก็ไม่เอา.

นี่เป็นการบัญญัติตามความต้องการอย่างโง่เขลา; เหมือนที่เขาเรียกกันว่า “โก๋พบพลอย” อย่างนี้ : เพชรพลอยที่แพงมากตกอยู่ที่นั่น; โก๋ก็ไม่เห็นว่ามีค่าอะไร ผู้ข่าวสารเม็ดหนึ่งก็ไม่ได้. หรือว่า ลิงได้แก้วมาก็ไม่มีค่าอะไร; ผู้ลูกแดงเล็ก ๆ ลักลูกหนึ่งก็ไม่ได้. หรือ คนที่เขาถือวัตถุเนื้อหนังเป็นหลักเกินไป; เขาก็บอกว่า พระพุทธรูปองค์นี้มีค่าเท่ากับปลาหู ๕ ข่งเท่านั้น. ก็ลองคิดดู; คนที่เขารู้จักค่าของพระพุทธรูป นี้คงจะฟังไม่ได้. แต่ถ้าเอาวัตถุเป็นหลักกันแล้ว; พระพุทธรูปองค์นี้ มีค่าเท่ากับปลาหู ๕ ข่งจริง ๆ ด้วยเหมือนกัน. นี่เรียกว่าเขาตีค่ากันตามความรู้สึกของปาก ของท้อง ของความต้องการด้วยความโง่เขลา ค่าอย่างนี้มันก็มีอยู่ประเภทหนึ่ง.

ประเภทที่ ๒ ค่าตามความหมายทางไสยศาสตร์ ที่ต้องอาศัยความเชื่อ ยึดมั่นถือมั่นอย่างมงายเป็นหลัก.

ค่าทางไสยศาสตร์นี้ มันมีรากฐานอยู่บนความมงาย : วัตถุขลัง วัตถุศักดิ์สิทธิ์ ถ้าเกิดเชื้อขึ้นมา; เป็นก้อนดินหรือก้อน

โลหะอะไรเล็ก ๆ นิดเดียว ซื่อขายกันตั้งหมื่นตั้งแสน ก็ได้ มัน เป็นค่าทางไสยศาสตร์ที่มีการประกอบพิธีต้องหลอก ๆ กัน ก็มีค่า เป็นร้อย เป็นพัน เป็นหมื่น อะไรขึ้นมาก็ได้. ค่าในลักษณะ อย่างนี้ก็มิได้อยู่ความหมายหนึ่งเหมือนกัน; เอาไปพิจารณาดู ให้ดี.

ประเภทที่ ๓ ค่าตามความต้องการที่แท้จริง ตามความหมายอย่างหลักวิชาเศรษฐกิจ เขาก็มีอยู่ประเภทหนึ่ง.

ค่าอย่างเศรษฐกิจนี้ มันขึ้นอยู่กับความต้องการ กับสิ่งที่สนองความต้องการ; ถ้าความต้องการมันมีมาก สิ่งสนองความต้องการมันมีไม่พอกัน มันก็แพง; ก็ของสิ่งเดียวกันนั้นแหละ ถ้าความต้องการมันเกิดน้อยลงไป ค่านั้นมันก็ลดลง เพราะมันมีสิ่งที่สนองความต้องการมาก. นี่คือการราคาของสิ่งต่าง ๆ หรือ สิ่งที่เป็นเงินตรา เป็นค่าแทนเงินตราที่บัญญัติค่าไว้อย่างไร เพื่อประโยชน์อะไร สำหรับคนกลุ่มไหน มันก็เป็นค่าตามที่บัญญัติอยู่กับสิ่งที่มันกำลังหมุนเวียนอยู่จริง ๆ.

แต่ถึงอย่างไร มองดูให้ดีจะเห็นว่า ก็ทำกันไปอย่างนั้นแหละ ตามที่มนุษย์จะรู้จัก; ถ้ามนุษย์โง่ ก็ต้องบัญญัติไปตามความโง่. นี่คือการโง่ของเศรษฐกิจ ที่แก้ปัญหาต่าง ๆ ในโลกนี้ไม่ได้; ไม่รู้จักต้นตออันแท้จริง คือความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ความมีศีลธรรมของคน; เพราะไปลุ่มหลงในสิ่งที่ไม่ควรจะมีลุ่มหลง และไม่ควรจะมีติดที่นั่นนี่ จนทำให้เกิดความยุ่งยาก

ทางค่า ทางเศรษฐกิจขึ้นมา.

ตัวอย่างดังที่กำลังมีปัญหาน่าหัวเราะ ว่าคนบางคนเขาจะเป็นบ้าตายเสียแล้ว; เพราะว่าหมู่มันแพง อย่างพวกกรุงเทพฯ โดยมาก สมัยหนึ่ง. ทำไมจึงจะต้องเดือดร้อนกันถึงอย่างนั้น; มันควรจะแก้ไขได้ เปลี่ยนแปลงได้. ถ้าหมู่มันแพง ก็อย่าไปกินมันก็แล้วกัน; กลับไปโวยวายให้มันมีเรื่องยุ่งยากลำบากขึ้นมา ไม่รู้จักละอาย. นี้เรียกว่าค่าที่เกิดจากความต้องการของมนุษย์.

ในภาษาศีลธรรมจะเห็นว่า ค่าในทำนองนี้เป็นของหลอกลวงลม ๆ แล้ง ๆ เป็นไปตามความต้องการของมนุษย์.

เดี๋ยวนี้มนุษย์ไม่ต้องการศีลธรรม ศีลธรรมก็กลายเป็นของไม่มีค่า; แล้วความโง่มันอยู่ที่ใคร, ความลำบากทุกข์ยากมันอยู่ที่ใคร. เมื่อศีลธรรมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ แล้วมนุษย์เกิดไม่ต้องการศีลธรรม; ศีลธรรมก็หมดค่าหรือด้อยค่าไม่มีใครสนใจ. เมื่อไม่มีศีลธรรมอยู่ในหมู่มนุษย์ เป็นมนุษย์ที่ไร้ศีลธรรมก็เลยมีปัญหายุ่งยากลำบากมากขึ้นทุกที; นี่ยกตัวอย่างว่ามันเกี่ยวกันอยู่กับสิ่งเหล่านี้ ไม่แยกกันได้. นี้คือว่าค่าในความหมายที่มนุษย์บัญญัติตามความต้องการของมนุษย์ในความหมายหนึ่ง.

... ..

ที่นี้ อีกความหมายหนึ่ง **ค่าที่เกิดขึ้นจากความต้องการของธรรมชาติ.**

เมื่อธรรมชาติมันมีหลักตายตัวว่า เราจะต้องทำอย่างไร เราก็จะต้องทำอย่างนั้น; ถ้าเราไม่ทำอย่างนั้นก็จะลำบาก จะเจ็บไข้ หรือจะตาย. พวกปัจจัยที่จำเป็น ๔ อย่าง คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เป็นต้น นี่ก็เป็นธรรมชาติทางวัตถุ จะต้องทำตามธรรมชาติเรียกร้องโดยต้องมีอยู่. บางทีก็น่าหัว หัวว่า ของจำเป็นแก่ชีวิตอย่างยิ่งมันกลับมีราคาถูกลงเหลือเกิน; แล้วของบ้า ๆ บอ ๆ ทำไมมันถึงแพง.

ยกตัวอย่างง่าย ๆ เช่นว่า ข้าวสารนี้ทำไมมันจึงไม่มีค่าแพงเท่ากับทองคำ หรือ เพชรพลอยอะไรนี่ เป็นต้น. ถ้าเอามาเทียบกันดูกับความที่มันจะเป็นประโยชน์แก่ร่างกายแล้ว ของแพง ๆ เหล่านั้นมีค่าไม่เท่ากับน้ำสั๊กแก้วเดียว หรือข้าวสารสักกำมือหนึ่งก็ได้. นี้เรียกว่า อาหารที่จำเป็นแก่ชีวิต.

ที่นี้ เครื่องนุ่งห่ม เราก็ควรจะนึกถึงประโยชน์อันแท้จริง. มันคืออะไร, มันควรจะมีอะไร; แล้วเราก็ไปทำให้มันผิด : ไปมุ่งแต่จะให้มันสวยมันงาม ให้มันแปลกประหลาด สำหรับจะอวดกัน มันก็กลายเป็นเครื่องสำหรับอวดกัน; มันไม่ใช่เรื่องเครื่องนุ่งห่มไป เป็นต้น; แล้วเกิดปัญหาแก่มนุษย, ทำความลำบากยุ่งยากให้แก่มนุษย์ไม่น้อยเหมือนกัน.

เรื่อง ที่อยู่อาศัย อะไรนี้ ถ้าเมื่อมันมีอะไรเท่าที่จำเป็นหรือสมควร มันก็ไม่มีปัญหา. เดียวนี้้อยากจะอยู่อย่างแข่งกัน

กับเทวดา สร้างบ้าน สร้างประสาทอะไร ก็แข่งกับเทวดา มันก็เลยไม่เป็นความสงบได้.

เรื่อง ยารักษาโรค ก็เหมือนกันอีก ที่ว่าจะมียาโดยตรงนี้ ก็ไม่ค่อยมีใครชอบ, ชอบยาเล่น ๆ กันเสียโดยมาก ยากินเล่น ขายดีกว่ายากินจริง ๆ.

นี่เรียกว่า ธรรมชาติมันต้องการอยู่อย่างหนึ่ง; เราทำผิด กฎเกณฑ์อันนั้น ก็เรียกว่าทำผิดทางศีลธรรมต่อธรรมชาติ ก็ขาดศีลธรรมตามการเรียกร้องของธรรมชาติ. ถ้าขาดถึงขนาดหนึ่งแล้ว มันก็จะต้องเกิดความลำบากขึ้นมาทันที : ทางร่างกายก็จะลำบากขึ้นมาทันที. ถ้ายังเป็นทางจิตใจ ด้วยแล้ว ก็จะต้องเสียหายหมด; คือธรรมชาติต้องการให้มีจิตใจอย่างไรจึงจะปรกติสุขอยู่ได้ ไม่เป็นบ้าเป็นโรคเส้นประสาท แล้วเราก็ไม่ทำให้มันอย่างนั้น; ในที่สุดก็ได้เป็นโรคประสาทแล้วเป็นโรคจิต. คิดดูเถอะว่าธรรมชาติมีกฎ เหมือนกับกฎศีลธรรมอยู่อันหนึ่งด้วย แต่มันลึกลับ. มนุษย์ไปสนใจแต่กฎทางวัตถุทางเนื้อหนัง ทางปากทางท้อง; ก็ทำผิดในทางนี้

คำว่าคำในทางธรรมชาตินี้ มันลึกลับอย่างนี้ แล้วมันรุนแรงมาก. ทางกาย ถ้าขาดแล้วมันก็เจ็บไข้ หรือตายทางกาย. ทางจิต ถ้ามันขาดแล้วมันก็ตายในทางจิต คือจะเป็นบ้า หรือจะไม่มีอะไรเหลืออยู่สำหรับเป็นความดี; กลายเป็นบุคคลที่ไร้ค่า กลายเป็นสังคมที่ไร้ค่าไป เพราะว่ามันมีจิตใจไม่สมประกอบ

นั่นเอง.

ค่าของศีลธรรมตามธรรมชาติ คือ ธรรมชาติต้องการให้คนมีศีลธรรมอย่างนี้ ๆ แล้วคนก็ไม่สนใจ; คนก็ไปสนใจแต่ค่าในทางความต้องการของเนื้อหนัง ของปากของท้อง ซึ่งทำให้เห็นแก่ตัวมากขึ้น ๆ แล้วก็เอาเปรียบกัน แล้วก็เบียดเบียนกัน แล้วก็เดือดร้อนกันไปทั้งโลก.

เดี๋ยวนี้เราจะพูดกัน แต่ความหมายของสิ่งที่เรียกว่า ค่า, มีค่า. ค่าตามที่มนุษย์บัญญัติตามความต้องการของคน นี้ก็อย่างหนึ่ง, แล้วค่าตามธรรมชาติมันต้องการและเรียกร้องอยู่อย่างลึกซึ้งเร้นลับนั้น มันก็อีกอย่างหนึ่ง. นี้เรียกว่าความหมายของคำว่า “ค่า”.

... ..

ที่นี้ อยากจะให้ดูอีกสักมุมหนึ่งดีกว่า ว่าค่าตามที่มีจรรยาปฏิบัติ กับค่าตามที่สัมมาทิฐิบัญญัติ นี้ก็จะค่อยเห็นได้ง่ายขึ้น.

พวกมีจรรยาปฏิบัติ บัญญัติสิ่งนี้ว่ามีค่าเท่าไร ? ที่นี้พวกสัมมาทิฐิก็จะบัญญัติสิ่งเดียวกันนั้นว่ามีค่าเป็นอย่างอื่นเสมอไป. สิ่งที่พวกมีจรรยาปฏิบัติว่ามีค่ามาก; พวกที่เป็นสัมมาทิฐิจะบัญญัติไว้ว่า ไม่มีค่าเลยก็ได้. ขอให้มองดูให้ดี ๆ เพราะว่า พวกมีจรรยาบัญญัตินั้น เอาเนื้อหนังเป็นหลัก, เอาปาก

เอาท้องเป็นหลัก, เอาวัดฤมาเป็นหลัก. พวกสัมมาทิฐิฉันนั้น เขาก็เอาเรื่องจิตเรื่องวิญญาณ เรื่องคุณสมบัติอันแท้จริงมาเป็นหลัก.

ทีนี้จะเอาอย่างไรเป็นหลัก ? ก็ไม่มีใครบังคับได้. แต่ถ้าเอาอย่างไรเป็นหลักแล้ว ความปรกติสุขเกิดขึ้น ต้องถือว่าอย่างนั้นถูกต้อง. นี้ขอให้ยึดหลักอย่างนี้ไว้เสมอไปว่า สี-ละ ก็ต้องแปลว่า ปรกติ, ปรกติสุข. เราถือค่ากันอย่างไร, โดยวิธีไหน, แล้วผลที่เกิดขึ้นเป็นความปรกติเป็นความสงบสุขแล้ว อันนั้นแหละถูก. อย่าได้ไปหลงไหลในการบัญญัติด้วยอำนาจของมิจฉาทิฐิเลย; มีแต่จะทำให้เกิดความยุ่งยากสับสน.

จะเทียบกันดูอย่างง่าย ๆ อย่างนี้ก็ได้ว่า พวกมิจฉาทิฐิ เขาต้องการว่า “ให้กินดีอยู่ดี”; แต่พวกสัมมาทิฐิ จะต้องการว่า “กินอยู่แต่พอดี; เท่านี้มันก็ต่างกันมากแล้ว.

พวกที่ถือว่า “กินดีอยู่ดี” นี้ ไม่มีขอบเขต ขยายออกไปเรื่อยจนเท่ากับเทวดาแล้ว มันก็ยังไม่พอ ที่จะเรียกว่า “กินดีอยู่ดี” ทีนี้ พวกที่ “กินอยู่แต่พอดี” นั้น มันมีความพอดีได้เอง จะทำอย่างไร เท่าไรแล้วพอดี ก็มีปรกติสุขได้มากกว่า; ไม่มีปัญหาเรื่องความขาดแคลน แล้วก็ไม่เห็นแก่ตัว; เพราะถ้าทะเลย ทะยานก็เป็นคนเห็นแก่ตัว. เดียวนี้ไม่เห็นแก่ตัวมันก็ไม่ทะเลย ทะยาน, ก็ไม่มีไฟเผาให้เร่าร้อน ในเรื่องของความต้องการ.

นี่คือคำว่า “คำ” หลอกหลวงที่สุด; พวกมิจฉาทิฐิบัญญัติอย่างหนึ่ง, พวกสัมมาทิฐิบัญญัติอย่างหนึ่ง. เช่นว่าคน ๆ หนึ่ง

เขาจะซื้อของที่แพง แล้วก็ไม่ว่า จะได้ประโยชน์อะไรมาเกิน; อีกคนหนึ่งเขาจะซื้อกล้วย ซื้อผักอะไรถูก ๆ มากิน. อย่างนี้ มันก็ไม่มีปัญหา; เพราะมีความคิดเห็น ที่แตกต่างกันถึงกับตรงกันข้าม : เป็นมิชฌาติปฏิฐิ เป็นสัมมาติปฏิฐิ; เป็นเหตุให้กินอยู่ไม่มีขอบเขต, จนกระทั่งว่ากินอยู่มีขอบเขต ที่พอดี.

... ..

ที่พูดมาทั้งหมดนี้ ต้องการให้สนใจแต่เพียงความหมายของคำพูด เพียงคำเดียว คือคำว่า ค่า, ค่าหรือราคานั้น มันหลอกลวงที่สุด แล้วเราเคยโง่กันก็มากน้อย? เคยหลงในเรื่องนี้กันก็มากน้อยเท่าไร? ควรจะปรับปรุงกันเสียใหม่; อย่าให้มันหลอกได้นัก. แต่เดี๋ยวนี้มาพูดกันถึงเรื่องที่สำคัญที่สุด คือคำว่า ค่าของคำว่า “ศีลธรรม”. พวกมิชฌาติปฏิฐิจะให้ค่าของศีลธรรมน้อยมาก หรือไม่ให้เลย; พวกสัมมาติปฏิฐิจะเห็นว่าศีลธรรมเป็นสิ่งที่สำคัญมาก มีค่ามาก ควรจะสนใจมาก.

เดี๋ยวนี้ ถ้าคนทั้งบ้านทั้งเมือง เขาไม่เห็นค่าของศีลธรรมแล้วจะเรียกว่าคนทั้งบ้านทั้งเมืองเป็นมิชฌาติปฏิฐิ หรือเป็นสัมมาติปฏิฐิ? ขอให้ลองคิดดู. หรือว่าคนทั้งประเทศด้วยซ้ำไปที่ไม่สนใจปัญหาทางศีลธรรม ไม่หยิบยกปัญหาทางศีลธรรมขึ้นมาวินิจฉัย นี้ ก็เพราะไม่เห็นค่าของศีลธรรม; จะเรียกว่ามิชฌาติปฏิฐิหรือจะเรียกสัมมาติปฏิฐิ? ขอให้ลองคิดดู.

ค่าของศีลธรรมแท้ ๆ มันก็ยังแตกต่างกัน ตามที่ว่า พวก

มีจิตาภิภูมิมันเป็นผู้ตีราคา หรือว่าพวกสัมมาทิภูมิมันเป็นผู้ตีราคา. แล้วเราอยู่ในพวกไหน ?

ถ้าเราไม่เห็นค่าของศีลธรรม หรือเห็นค่าของศีลธรรม มีน้อย ก็ยอมรับเสียดี ๆ ว่ายังเป็นมีจิตาภิภูมิมันอยู่ ส่วนหนึ่งทีเดียว. ถ้าเป็นสัมมาทิภูมิมันรู้จักค่าของศีลธรรมแล้ว; ทำไมไม่พยายามที่จะมีศีลธรรมอยู่ในเนื้อตัว ให้ลูกให้หลานให้คนในครอบครัวมีศีลธรรม, หรือให้เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมโลกกัน ได้มีศีลธรรม. ทำไมจึงไม่เสียสละช่วยกันส่งเสริมศีลธรรม ?

ที่ว่าทำบุญ ๆ แต่ไม่รู้จะทำอะไร. อาตมาอยากจะทำบุญที่ตีเลิศประเสริฐที่สุด ก็คือ การทำให้คนในโลกมีศีลธรรม; ไม่มีบุญไหนดีไปกว่านี้ หรือจริงกว่านี้. ถ้าเห็นว่ามีศีลธรรมมีค่า เราก็ควรจะปรับปรุงกัน ส่งเสริมกันนี้ คนละไม้คนละมือ; แต่ถ้าทำสุดความสามารถในการที่จะทำให้มีศีลธรรมอยู่ในสังคมในบ้านเมืองของเรา ในประเทศของเรา หรือกระทั่งอยู่ในโลกนี้ ก็ยิ่งดี.

ค่าของศีลธรรมสลับไปหมด ไม่พิจารณาให้ดี ก็ไม่เห็น; แต่มันมีค่ามากจนถึงกับว่า ความเป็นความตายของโลกหรือมนุษยชนนี้มันอยู่ที่นี้. ลองไม่มีศีลธรรมให้ถึงขนาดเถอะ โลกนี้ จะวินาศ จะฉิบหาย จะเป็นโลกที่ไร้ความหมาย.

... ..

ที่นี้ดูกันต่อไปอีก จะดูกันอย่างลึกซึ้งไปอีกว่า คำว่า “ค่า” นั้นมันคืออะไรกันแน่ ?

อาตมากำลังบอกว่าสิ่งที่เรียกว่า ค่า นั้นแหละ คือ ต้นเหตุแห่งปัญหาทั้งหลายทั้งปวง หรือเป็นที่ตั้งแห่งปัญหาทั้งหลายทั้งปวง; ถ้ามันไม่มีค่า หรือไม่เกี่ยวกับประโยชน์แล้ว ก็ไม่เกิดปัญหาอะไร. ปัญหาที่มันเกิดขึ้นแก่เรา เพราะเราต้องการประโยชน์, ต้องการสิ่งที่มีค่า; แล้วค่านั้นแหละมันทำให้เราต้องการ. ถ้ามันไม่มีค่า เราก็ไม่ต้องการ; แล้วเราก็ไม่รู้ลึกว่ามันจำเป็นอย่างไร. แต่ถ้ารู้ลึกว่ามีค่าแล้ว ก็เกิดต้องการขึ้นมาทันที : ในทางดีก็อย่างนี้, ในทางชั่วก็อย่างนี้ มันจะมีค่าได้ในทางดีก็ได้, ในทางชั่วก็ได้; หรือว่าคนจะทำดีก็ได้, ทำชั่วก็ได้, โดยต้นเหตุอย่างเดียว คือสิ่งที่เรียกว่า “ค่า” นั้นเอง.

เรื่องนี้คงจะไม่ลึกซึ้งเกินกว่าที่จะไปพิจารณาดูได้เอง ว่าถ้าเราไม่รู้ลึกว่ามันมีสิ่งที่เรียกว่า ค่า อยู่ในโลกนี้แล้ว เราก็จะเป็นพระอรหันต์. การที่เป็นพระอรหันต์ไม่ได้ ก็เพราะว่าไปติดอยู่ที่ค่า หรือคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความอยากอย่างใดอย่างหนึ่ง : อยากได้อยากเอา มันก็รัก; อยากไม่ได้อยากไม่เอา มันก็เกลียด. มันมีอยู่ ๒ อย่างเท่านั้น คือรักหรือชัง : ค่าอย่างหนึ่งมันทำให้รัก, ค่าอย่างหนึ่งมันทำให้เกลียดหรือชัง.

ถ้าพูดเป็นภาษาบาลี คำนี้ก็คือคำว่า *คุณะ, คุ - ณ* อ่าน

ค่า คุณ ในภาษาไทย. มันมีคุณ คือ คุณค่า หรือคุณสมบัติ ดีก็ได้ เลวก็ได้ ก็เรียกว่าคุณทั้งนั้น; ภาษาบาลีเป็นกลางอย่างนั้น. ที่นี้มันมีค่าสำหรับเป็นอันตรายก็ได้, เป็นประโยชน์ก็ได้; มีคุณสมบัติอย่างไรอย่างหนึ่งของมัน แล้วก็เรียกว่าคุณค่า หรือ ค่าของมันทั้งนั้น.

ที่นี้จิตใจของคนก็หวั่นไหวไปตามสิ่งที่เรียกว่าคุณ หรือ ค่า, เช่นดีก็มีคุณอย่างดีก็ติดดี, ชั่วมีคุณอย่างชั่วก็ติดชั่ว. เราก็เกลียดชั่ว, เราก็รักดี; แต่ทั้งเกลียดชั่วและรักดี นั้นก็คือ ความยึดมั่น. ยึดมั่นในอะไร? ก็ยึดมั่นในค่า หรือคุณ นั้นเอง. พระอรหันต์ประเภทเดียวกันนั้น ที่จะมีจิตใจอยู่นเหนืออิทธิพลของสิ่งที่เรียกว่า ค่าหรือคุณ หรือคุณสมบัติ ก็ตาม.

พูดอย่างนี้ มันออกจะเป็นปรัชญาเลยเถิดไป; แต่มันเป็นความจริงที่ควรจะทราบ ว่าการที่มนุษย์จะมีจิตใจว่างจากกิเลส หรือว่างจากความทุกข์ไม่ได้ ก็เพราะไปติดอยู่ที่คุณหรือค่า, ไปเป็นทาสของสิ่งที่เรียกว่าคุณหรือค่า ดีก็ได้ ชั่วก็ได้. บางคนก็เห็นชั่วเป็นดี, บางคนก็เห็นดีเป็นดี เห็นชั่วเป็นชั่ว; มันก็แล้วแต่มีจิตวิญญูหรือสัมมาทิญญู.

แต่แม้ว่าจะจะเป็นสัมมาทิญญูขนาดที่ รู้ว่าดีเป็นดี ชั่วเป็นชั่ว แล้ว; แต่ถ้าจิตมันยังไปหลงอยู่กับค่า หรือคุณนี้แล้ว มันก็หลุดพ้นไปจากความครอบงำของสิ่งนั้นไม่ได้. ฉะนั้นจึงไปเกิดอยาก คือมีตัณหาอย่างนั้น อย่างนี้ อย่างนั้น : เป็นกามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ก็เพราะสิ่งที่เป็นต้นเหตุอย่างเดียวกัน

คือสิ่งที่เรียกว่าค่านั่นเอง. มันชอบกามมันก็ไปเป็นกามตัณหา; ถ้าชอบรูปก็ไปเป็นภวตัณหา; ชอบอรูปล้มันก็ไปเป็นวิภวตัณหา; แล้วแต่จะไปชอบอะไรหรือค่าของอะไรที่มีความหมายอย่างไร.

นี่พูดเลยเถิดไปแล้ว ถึงคำว่า “ค่า” ชนิดที่มันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือของมนุษย์เรา.

... ..

ขอให้ระวังอย่างยิ่งต่อสิ่งที่เรียกว่า ค่า; ระวังให้ดี ๆ : สิ่งนั้นแหละมันเป็นตัวปัญหาทั้งหมด.

ถ้าเราเข้าใจผิดต่อสิ่งที่เรียกว่า ค่า; ระวังให้ดี ๆ สิ่งนั้นแหละมันเป็นตัวปัญหาทั้งหมด. ถ้าเราเข้าใจผิดต่อสิ่งนี้แล้ว มันจะสับสนหมด : ศีลธรรมก็จะไม่มี, อย่าว่าถึงกับจะมีการบรรลุมรรค ผล นิพพานเลย. ระวังสิ่งที่เรียกว่าค่า หรือราคา หรือคุณค่า หรือคุณสมบัติอะไรนี้ให้ดี ๆ; มันมีลักษณะเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือทุกสิ่งไป : อย่างหนึ่งทำให้เกิดยึด, อีกอย่างหนึ่งทำให้รัก, ที่เป็นหลักใหญ่อยู่ ๒ อย่าง มีอย่างนี้.

ถ้าเราเ็งก็ยึดถือค่าของมัน; เพราะฉะนั้นเราก็จะต้องไปรักเข้าไปในฝ่ายหนึ่ง, ไปเกลียดเข้าไปในฝ่ายหนึ่ง. อันนี้ก็เรียกว่าเสียหมด ในทางความเป็นปกติ คือจะมีใจคอไม่ปกติ, จะมีทิวฐิตุความคิดเห็นไม่ปกติ. ที่นี้มันก็ออกมาทางกาย ทางวาจา เป็นการพูด การกระทำที่มันไม่ปกติ; แล้วมันก็กระทบทั้งให้ตัวเองเดือดร้อน, กระทบกระทั่งให้ผู้อื่นเดือดร้อน, มันเสียความเป็น

ปรกติไปหมด; แล้วสิ่งที่เรียกว่าค่ามันก็มีอยู่อย่างหลอกลวง
อย่างที่เราไม่รู้จักรัก.

อาตมาารู้สึกว่า การที่เอาเรื่องอย่างนี้มาพูดกัน อาจจะไป
สำหรับคนบางพวกก็ได้; แต่ก็ไม่ทราบว่าจะเอาเรื่องอะไรมา
พูด ให้คนรู้จักกลัวต่อการขาดศีลธรรม, หรือว่าให้คนกล้าใน
การที่จะมีศีลธรรม จึงเอาเรื่องศีลธรรมอย่างนี้มาพูด. ให้รู้จัก
ค่าของศีลธรรม, ให้รู้จักค่าในทางที่จะเป็นประโยชน์แท้จริง
ยิ่ง ๆ ขึ้นไป; จนกระทั่งในที่สุด จะได้อยู่เหนืออำนาจของสิ่งที่
เรียกว่า ค่า หรือราคานั้น.

ถ้ามีความยึดมั่นถือมั่นอยู่ ก็อยู่ได้อำนาจของค่าหรือ
ราคา : เดียวก็ชอบ เดียวก็ไม่ชอบ คือมีกิเลสอย่างใดอย่างหนึ่ง
เป็นแน่นอน. ฉะนั้นจึงถือว่าแม้แต่พระโสดาบัน พระสกิทาคามี
พระอนาคามี ก็ไม่อยู่เหนือสิ่งนี้; เว้นแต่พระอรหันต์พวกเดียว
เท่านั้น ที่จะรู้จักมีจิตใจอยู่เหนืออำนาจ ของสิ่งที่เรียกกันว่า
“ค่า”.

นี่ตั้งต้นแต่อย่างต่ำ ๆ เช่นค่าของข้าวสารเม็ดหนึ่งนี่ ไป
จนถึงค่าของศีลธรรมสูงสุดก็เรียกว่าค่า แล้วก็เป็นที่ตั้งแห่งความ
ยึดถือ.

ทีนี้ ถ้าว่ายึดถือวิธีนี้ให้ถูกวิธี ก็ยึดถือไปในทางที่มันจะสูง
ขึ้นไป จนในที่สุดมันก็อยู่เหนือค่า. เดียวนี้ถ้าว่ามันโง่ไป มัน
ก็ไปยึดผิด ๆ; มันก็กลับต่ำลงไปโดยไม่จำเป็น แล้วไปเสียเวลา
เปล่า ๆ คือไปหลงไหลในสิ่งที่ชั่ว, เห็นเป็นของที่มีค่า. ครั้นละ

ที่ชั่ววินันได้ มาอยู่ที่ดี ก็หลงในค่าของสิ่งที่ดี; เรื่องยังไม่จบ ก็ยังหลงแม้ในความดี. นี่ก็ยิ่งถูกกดขี่อยู่ด้วยสิ่งที่เรียกว่า “ค่า”; มันก็ยังมีหนักอกหนักใจ วิดก กังวล ทุกข์ร้อน ไปตามเรื่อง ฉะนั้น ต้องทะลึ่ง ขึ้นไปอีกทีหนึ่ง ให้มันพ้นจากอำนาจของสิ่งที่เราเรียกว่าค่า, หรือแม้แต่ค่าของความดี. นี่เป็นขั้นสูงสุดของสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม.

เดี๋ยวนี้ในโลกนี้ ไม่ต้องการถึงอย่างนั้น; ต้องการแต่ให้อยู่กันดี ๆ อยู่กันอย่างดี, มีค่าของความดี, มีศีลธรรมอันดีก็พอที่จะปรกติแล้ว.

เอาละเป็นอันว่า เราจะถือเอาค่าของศีลธรรมอันดี มาเป็นวัตถุประสงค์ในที่นี่; บัญญัติว่ามีค่า ตามความหมายของศีลธรรม คือสามารถจะทำความปรกติแก่จิตใจ ของบุคคลแต่ละบุคคล และทำความปรกติแก่สังคมคือ ที่อยู่รวม ๆ กัน เป็นพวก ๆ. อะไรทำความสงบสุขอย่างนี้ได้ ก็เรียกว่าศีลธรรม, แล้วมันก็มีค่าเพียงเท่านี้ สำหรับสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรมนี้. นี่สำหรับคำว่า ค่า ควรจะมองกันในลักษณะอย่างนี้.

... ..

ที่นี้ก็มาถึง **ความจำเป็น** ที่ตัวเราจะต้องมีศีลธรรม.

คำว่าศีลธรรมในที่นี้ คือศีลธรรมที่จะบัญญัติขึ้น, ที่ได้บัญญัติขึ้น แล้วจะต้องประพฤติปฏิบัติกันให้ถูกต้องนั้น; ไม่ใช่ชนิดที่ว่าเป็นไปตามธรรมชาติ.

ความมีศีลธรรมอยู่ที่ตรงไหน ? อะไรเรียกว่าความมีศีลธรรม ? ถ้าพูดต่อเนื่องกันมา กับสิ่งที่พูดมาแล้ว ก็จะพูดได้เลยว่า การสามารถควบคุมสิ่งที่เรียกว่าค่าได้ นั่นแหละ คือ ศีลธรรม. การสามารถควบคุมสิ่งที่เรียกกันว่าค่านั้นได้ นั่นแหละคือ ความมีศีลธรรม; ถ้าเราควบคุมสิ่งที่เรียกว่าค่า หรือราคา หรือคุณค่านี้ไม่ได้แล้วมันจะดึงเราไปให้ทำอะไรบางอย่าง ตามที่เราหลงไปในคุณค่าอันนั้น; คนที่หลงในคุณค่าของความชั่วว่อดี, มันก็ลากคอไปทำความชั่ว. หรือถ้าจะไปหลงในคุณค่าที่สมมติบัญญัติกันว่อดี, มันก็ไปทำสิ่งที่เรียกว่าดี. แต่แล้วมันก็ยังไม่มีความปรกติถึงที่สุด คือไปรักดีไปเกลียดชั่ว; ถ้ายังมีรัก มีโกรธ มีเกลียด มีรักมีชัง อยู่อย่างนั้น จะเรียกว่ามีศีลอันดีได้หรือยัง ?

ในทางโลก ๆ เขาก็จะบัญญัติว่อดี พอใช้ได้แล้ว : หรือใช้ได้แล้ว ในการที่รักดี ทำดี ขวนขวายในความดี หลงแต่ความดี จนตายไปกับตัว นี้ก็ว่าใช้ได้แล้ว. แต่ในทางธรรมะชั้นสูงนั้น ก็ต้องการไกลไปกว่านั้น คือ ต้องการความปรกติกว่านั้น; อย่าให้เกิดความรักอย่าให้เกิดความชังขึ้นมาได้ จึงจะเรียกว่าเราควบคุมมันได้. อย่าให้สิ่งที่มีค่าอย่างใดมาทำให้เราเกิดความรัก หรือว่าอย่าให้สิ่งที่มีค่าอย่างใดมาทำให้เราเกิดความเกลียด; มันมี ๒ อย่างเท่านั้น. ฉะนั้นถ้าเราควบคุม ๒ อย่างนี้ได้ ก็เรียกว่ามีศีลธรรม.

ถ้าเรา ควบคุมไม่ได้; มันจะลากเราไปทำชั่ว หรือว่าจะลาก

เราไปทำความดี ชนิดที่ต้องทนทรมาน ต้องหลงใหลในความดี จนต้องฆ่าตัวตาย เพราะความดี, หรือว่าความยึดมั่นในความดี ทำให้นอนไม่หลับกระสับกระส่ายอยู่ จนเป็นโรคประสาทอย่างนี้ก็มี. นี่แหละ เพราะว่าเราไม่สามารถจะควบคุมสิ่งที่เราเรียกว่าค่าไว้ได้; ฉะนั้น ศีลธรรมจึงไม่บริสุทธิ์; จึงถือว่าควบคุมสิ่งที่เรียกว่าค่านี้ได้มากเท่าไร ก็มีศีลธรรมมากเท่านั้น : ควบคุมได้น้อย ก็มีศีลธรรมน้อย. ควบคุมสิ่งที่มีค่า ที่บังคับจิตใจของเรา ให้หลงไปนั้นแหละให้ได้; และการสามารถควบคุมได้ นั้นเรียกว่าเรามีศีลธรรม.

ยกตัวอย่างที่เป็นพระเป็นเณรกันดีกว่า เพราะว่าพระเป็นนักบวชที่จะประพฤดิธรรมะที่สูงขึ้นไป. ถ้าควบคุมจิตใจเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าค่าไม่ได้แล้ว ก็ไม่เป็นพระเป็นเณรเลย; มันจะเกิดไปรักสิ่งที่ยั่วให้รัก, จะเกลียดสิ่งที่ยั่วให้เกลียด, เพราะค่าใน ๒ ความหมายนั้น. การที่ออกมาบวชเป็นพระเป็นเณรนี้ ก็เพื่อจะสามารถฝึกจิตใจให้อยู่เหนืออำนาจของสิ่งที่เรียกว่าค่านี้เอง.

... ..

ถ้าควบคุมอิทธิพลหรืออำนาจของค่านี้ได้แล้ว จะเกิดอะไรขึ้น ? ก็คือเกิดความปรกติขึ้นมา แต่ละคน ๆ; คนหนึ่งมันก็ปรกติ : มีจิตใจ กาย วาจา ปรกติแล้ว; สังคมก็ไม่ปั่นป่วน เพราะเป็นสังคมของคนที่ปรกติ; เรียกว่ามีความปรกติเกิดขึ้น

เป็นผลของความมีศีลธรรมไม่มีกิเลส. ถ้าสามารถควบคุมอำนาจของสิ่งที่เรียกว่าค่าอันยั่วยวนได้แล้ว ก็ไม่มีกิเลสเกิดขึ้น : ไม่มีกิเลสก็ไม่ทำกรรม; มันก็ไม่มีอะไรจะสำระสายเป็นทุกข์เดือดร้อนแล้วเราก็เป็นมนุษย์เต็มตามความหมาย.

มนุษย์แปลว่ามีใจสูง, สูงหมายความว่ามิอะไรมาบังคับไม่ได้ มิอะไรมาบีบความต้องการไม่ได้; เพราะว่าจิตใจมันสูง มันไม่หวั่นไหวไปตามดี ตามร้าย ตามสิ่งที่มายั่วให้รัก หรือให้เกลียด. มนุษย์มีใจสูงจริง, ไม่ถูกกระทำให้รัก หรือให้เกลียดได้.

เดี๋ยวนี้เป็นมนุษย์กันยังไม่ถึงนั้น เอาแต่เพียงว่า ไม่หลงไหลถึงกับรักมากเกลียดมาก จนเกิดปัญหาขึ้นก็แล้วกัน; แต่ในทางธรรมะนั้นไปสูงสุด จึงถึงว่า ถ้าควบคุม “ค่า” ได้แล้วจะไม่มีผลร้าย เรียกว่าจะไม่มีการตายดีกว่า : ทางกายก็ไม่ตาย, ทางใจก็ไม่ตาย, ไม่มีการตาย หรือไม่มีการตายโหงก็ได้. ขออภัยพูดคำหยาบคายว่า “ตายโหง” นี้คือ ตายอย่างที่ไม่น่าจะตาย คือว่าคนมันหลงในสิ่งที่เรียกว่ามีค่ามากเกินไปแล้ว; มันจะตายโหง ทางกายก็มี ทางจิต ทางวิญญาณ ทางสติ ปัญญาความคิดเห็นนี้ เสียหมดเลย; เหมือนกับสติปัญญาตายโหงไปแล้ว, ยังเป็น ๆ อยู่ นี่ มันมีการตายชนิดนี้ได้.

มนุษย์มีปัญหาที่สูงขึ้นมาอย่างนี้ จึงต้องการสิ่งที่สูงขึ้นมาสำหรับควบคุมกันไป. ถ้าสัตว์เดรัจฉานมันไม่มีปัญหา; สัตว์เดรัจฉานมันหยุดอยู่กับที่ มันสมองของมันหยุดอยู่กับที่. ส่วน

มนุษย์นั้นมันสมองก้าวหน้าเรื่อย ความคิดสติปัญญามันก้าวหน้าเรื่อย; เพราะฉะนั้น ปัญหาจึงเกิดใหม่เรื่อย แผลงขึ้นไปเรื่อย สูงขึ้นไปเรื่อย. เดียวนี้ศีลธรรมนี้ก็ต้อบัญญัติขึ้นเฉพาะมนุษย์ ที่กระโดดวิ้งพรวดพราดไปอย่างนี้; ถ้ามนุษย์ยังเหมือนกับสัตว์ คือยังหยุดอยู่กับที่เหมือนกับสัตว์แล้ว ก็ไม่ต้องมีศีลธรรมส่วนนี้.

ไปมองดูให้เห็นข้อนี้ก่อน : สัตว์เดรัจฉานมีศีลธรรมแต่ตามที่ธรรมชาติเรียกร้องก็พอแล้ว, แล้วมันก็หยุดอยู่แค่นั้น มันไม่เดินไปอีกแล้ว. เมื่อแสนปี ล้านปี มันเป็นอย่างไร; มันก็มีมันสมองเพียงเท่านั้น, มีความต้องการหรือมีอะไรเพียงเท่านั้น. ส่วนมนุษย์นี้มันสมองเจริญเรื่อย คือรู้อะไรได้มากขึ้นเรื่อย; แล้วก็รู้อยาก รู้ปรารถนา รู้สร้างสรรค์ รู้อะไรมากขึ้นเรื่อย, รู้จักทำให้เกิดสังคมที่ประหลาด ๆ อะไรขึ้นมาอย่างนี้ ก็ต้องมีการแก้ปัญหาในส่วนนี้. นี่แหละคือ ความมีศีลธรรมมันจำเป็นที่สุดที่จะต้องมีสำหรับมนุษย์ที่วิ่งไปเรื่อย ไม่หยุดอยู่อย่างสัตว์เดรัจฉาน.

ถ้าไปดูต้นไม้จะเห็นว่ามันหยุดอยู่ มันไม่ก้าวหน้า ทางสติปัญญา ทางกิเลสตัณหา ทางอะไรแล้ว; สัตว์เดรัจฉานก็เหมือนกัน. แต่มนุษย์มันเหมือนกับวิ่งจ็อกอยู่ตลอดเวลา แล้วถ้าไม่ขยับขยายทางศีลธรรมให้มันทันกันแล้ว มนุษย์นี้มันจะเป็นอะไร ? มันก็ต้องเป็นผีบ้า ต้องเรียกว่าผีบ้าแล้ว, มากกว่าที่จะเรียกว่าเป็นมนุษย์; คือ มนุษย์ที่กำลังขาดศีลธรรม

นี้เอง มันเหมือนกับผีบ้าชนิดหนึ่ง ในเมื่อมันขาดศีลธรรมใน ส่วนที่จะแก้ปัญหานี้. เพราะฉะนั้นขอให้มองตรงนี้ ก็ให้เห็น ทันทีว่า มีความจำเป็นก็มากน้อย ที่มนุษย์จะต้องมีศีลธรรม.

นี่แหละความจำเป็นที่จะต้องมีศีลธรรม. เมื่อไรขาด ศีลธรรม มันก็เกิดปัญหาหนักขึ้น; ตรงกันข้ามกับความมี ศีลธรรม. ความมีศีลธรรมนั้น เราควบคุมสิ่งต่าง ๆ ได้ เราควบคุม กาย วาจา ใจได้ ควบคุมอิทธิพลของสิ่งที่เรียกว่าค่า ราคา นั้นไว้ได้; มีใจคอปรกติ, ไม่มีการตายอย่างตายโหงทั้งทางกาย และทั้งทางจิต; พอขาดศีลธรรมเท่านั้นแหละ สิ่งเหล่านี้จะมี ครบหมด.

... ..

ที่มันก็เป็นสิ่งที่ว่าไม่มีใครทนได้ ถ้าเกิดการขาดศีลธรรม เข้าแล้ว มันก็เกิดความเดือดร้อน, วิกฤติการณ์ อย่างนี้มีขึ้นมา ไม่มีใครทนได้; แม้แต่คนที่ไม่มีศีลธรรมนั่นเอง มันก็ทน ไม่ได้.

คนที่ขาดศีลธรรมไม่มีศีลธรรมเลย แล้วสร้างความทุกข์ ยากขึ้นมาในโลกนี้ แล้วตัวเองก็ทนไม่ได้; แล้วจะให้คนอื่น ทนได้อย่างไร; ก็เป็นปัญหาเกิดขึ้นมาใหม่ว่า ทนอยู่ไม่ได้ มัน ก็ต้องแก้ไข. ถ้าต้องแก้ไข ก็วกกลับไปหาความมีศีลธรรม.

นี่จะเห็นได้ชัดทันทีว่า ความจำเป็นที่ต้องมีศีลธรรมมันมี อยู่อย่างนี้: ไม่มีศีลธรรมมันจะตายหมด; ใช้คำว่าตายในความ

หมายเหตุพิเศษ. แม้แต่โลกแผ่นดินนี้ก็จะอยู่ไม่ได้; อย่าพูดถึงมนุษย์ที่มีชีวิต ถ้าไม่มีศีลธรรมกันอย่างยิ่ง แม้แต่โลกแผ่นดินนี้ก็จะอยู่ไม่ได้. มันจะถูกทำลายหมด มันจะไร้ค่าไร้ความหมาย เหมือนกับไม่มี คือ มนุษย์ก็ไม่มี, มนุษย์ที่มีความเป็นมนุษย์ก็ไม่มี, ความสงบสุขอย่างอื่นก็ไม่มี, เพราะการขาดศีลธรรมในส่วนที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ที่วิ้งพรวดพราดขึ้นมาถึงอย่างนี้.

ขอให้เห็นความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ธรรมชาติมันบังคับ ในส่วนจิตใจ ในส่วนลึกซึ้ง ในทางนามธรรม; ว่ามนุษย์ต้องมีศีลธรรมส่วนนี้จึงจะเป็นมนุษย์รอดอยู่ได้ และสิ่งอื่น ๆ ก็พลอยรอดอยู่ได้ด้วย. นี่คือการจำเป็นที่ต้องมีศีลธรรมเพื่อระดับพื้นฐานก็มี, เพื่อระดับพิเศษที่มนุษย์มันวิ้งขึ้นมาถึงขนาดนี้แล้ว และจะวิ้งต่อไปข้างหน้าผิดแปลกไปจากนี้ ก็ต้องมีระบบศีลธรรมที่ทันกันเสมอ.

ที่นี่จะมองดูในลักษณะที่เป็นการสรุปในขั้นมูลฐาน สักหน่อย เพื่อจะจำหรือเข้าใจได้ง่ายก็ว่า เราต้องการศีลธรรมนี้ เพราะมุ่งหมายอะไร? ก็อย่าลืม ขอร้องแล้วขอร้องอีก ร้อยครั้งพันครั้ง ว่าอย่าลืมคำว่า ศีล, ศีล หรือ สี - ละ ที่แปลว่า ประกติ. เราต้องการความปรกติ คือปรกติสุข ไม่มีอะไรมากกว่านั้น; ศีลธรรมก็คือสิ่งที่จะทำให้เป็นอย่างนั้น เรียกว่า ศีลธรรมทำให้เกิดปรกติสุข.

... ..

ที่นี้จะสรุปดูว่า ทั้งหมดนั้นมัน จะอยู่กันในรูปแบบไหน.

ระดับที่ ๑. เราต้องการจะอยู่ในลักษณะที่พอทนอยู่ได้. นี่เราต้องนึกถึงธรรมชาติ ที่มันแสนจะโหดร้าย; เมื่อเรายังไม่มีปัญญาจะต่อสู้มัน นึกถึงมนุษย์เมื่อแรกมีในโลกแสนปีล้านปีอะไรมาแล้ว มันยากที่จะรอดชีวิตอยู่ได้. เดียวนี้เราก็ต้องการว่า อยู่ในลักษณะพอทนอยู่ได้; อย่าให้ตาย ให้พอทนอยู่ได้.

ที่จะเห็นได้ง่าย คือพวกฤาษี มุนี ซีไพร อะไรต่าง ๆ ที่ออกไปอยู่ในป่า อยู่ในลักษณะที่พอทนอยู่ได้, หรือชาวไร่ ชาวนาสัมัยโบราณ ปู่ย่า ตายาย ของเรา ท่านต้องการแต่เพียงในลักษณะที่พอทนอยู่ได้. ท่านไม่ต้องการปลูกตึกปลูกวิมาน, ไม่ต้องมีอะไร อย่างที่เราเดี๋ยวนี้มี. เดียวนี้เรามีอะไรบางอย่างที่เกินจำเป็น; ปู่ย่า ตายาย เขาไม่ได้ต้องการ. เขามีความต้องการในระดับแรก แต่เพียงว่าในลักษณะที่พอทนอยู่ได้ ไม่ตายไม่เจ็บไข้ ไม่อะไรมากเกินไป. นี่ก็เป็นเรื่องศีลธรรมในขั้นแรก ทำให้ต้องการเพียงเท่านั้น ก็เป็นศีลธรรมที่สร้างขั้นได้ง่าย หรือปฏิบัติได้ง่าย.

ระดับที่ ๒. เราต้องการให้เรียบร้อย และสวยงามยิ่งขึ้นไป. เรากำลังเป็นบ้าในข้อนี้ใช่หรือไม่? ลองคิดดู; เราต้องการให้มีระเบียบเรียบร้อยให้สวยงามยิ่งขึ้นไป กำลังบ้ากัน

เท่าไรในโลกนี้. ที่เรียกว่าความเจริญ ความเจริญก้าวหน้า ศิวิไลซ์นั้น มันคือ ความบ้ำหลังในข้อนี้; ทำให้มันเป็นระเบียบ เรียบร้อยและสวยงามยิ่งขึ้นไป; เพราะฉะนั้นศีลธรรมมันก็ เปลี่ยน, ระบบศีลธรรมมันก็ต้องเปลี่ยน เพื่อความเรียบร้อยและ สวยงามยิ่งขึ้นไป

ก่อน ๆ นี้ เราต้องการเพียงแต่ว่าพอทนอยู่ได้; เดียวนี้ก็ เกิดศีลธรรมอันนี้ ที่มันยากลำบากขึ้นมาว่า จะต้องเรียบร้อย สวยงาม แล้วก็ต้องเจริญตา เจริญใจด้วย. ที่นี้เราก็ดู แล้วจะ เห็นว่า; ความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงามนั้นมันต้องลงทุน เท่าไร? แล้วมันจะยั่วยวนกิเลสเท่าไร? มันจะยั่วยวนให้ อับธพาลเกิดขึ้น สำหรับเบียดเบียนคนที่สุภาพหรือปรกติ เท่าไร? นี่ระบบศีลธรรมมันจึงเปลี่ยนเป็นยากขึ้น ที่จะอยู่ด้วยความ เป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงามยิ่งขึ้นไปด้วย แล้วด้วยความ สงบ รักใคร่เมตตากรุณากันด้วย.

ในสมัยก่อนเราอยู่กันแต่พอทนอยู่ได้ รักใคร่เมตตา กรุณา ไม่เบียดเบียนกัน เมื่อสักร้อยปีมานี้จะเห็นได้; เดียวนี้มันไม่ได้ เพราะว่าต้องการสวย ต้องการงาม ต้องการมากขึ้นไป แล้วเรา ก็ทำให้เป็นไปอย่างนั้นไม่ได้; เพราะว่าเต็มไปด้วยใจเต็มไปด้วย ขโมย. สิ่งนี้มันเพราะใจเพราะขโมยขึ้นมาเอง ในตัวมันเอง เพราะมันต้องการสวย ต้องการงาม ต้องการมากต้องการอะไร ไม่มีของเขตขึ้นมา. ศีลธรรมมันก็เปลี่ยน ความปรกติมันก็เลย ยากขึ้น; เราอาจจะทำได้ แต่มันจะยากขึ้นหลายร้อยเท่าหลาย

พันเท่าที่จะให้มีความปรกติ อยู่อย่างสวยงามเป็นระเบียบ
เรียบร้อยเจริญตาเจริญใจนี้มันทำยาก.

ที่นี้ มีระดับสูงสุด ระดับที่ ๓. คือว่า **เราต้องการศีลธรรม
ที่เป็นมูลฐานในทางพระศาสนา**, ต้องการศีลธรรมที่เป็น
มูลฐานขั้นสูงสุดทางพระศาสนา. นี่ศีลธรรมนี้ ต้องการให้เรา
พร้อมที่จะหมดกิเลส, ให้ความหมดกิเลสนั้นเป็นนิพพาน; นั้น
เป็นสุดยอดของศีลธรรม. เราจะต้องการตัวศีลธรรมที่ทำให้เป็น
อย่างนั้น มันก็ยิ่งทำยาก; เพราะเราอยากแต่จะอยู่บนวิมาน
อยากจะสมบรูณ์อยู่ด้วย รูป เสียง กลิ่น รส อย่างที่เรียกว่า
ไม่ยอมมานั่งอยู่ใต้ต้นโพธิ์; จะมานั่งอยู่ที่ใต้ต้นกัลปพฤกษ์
เสมอไป. นี่พูดอย่างเข้าข้างตัวเองทุกคน.

ลองคิดดูเถาะ เราอยากจะนั่งใต้ต้นกัลปพฤกษ์ หรือว่าเรา
อยากจะนั่งใต้ต้นโพธิ์. ถ้าเราอยากจะนั่งใต้ต้นโพธิ์ เดี่ยวมัน
ก็เกิดสติปัญญา เกิดความรู้ เกิดเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาขึ้น
มา; ถ้าเราไปเกิดอยากนั่งใต้ต้นกัลปพฤกษ์ เดี่ยวก็มี รูป เสียง
กลิ่น รส โสภณูปะ รัชมารมณฺ์ นึกอะไรก็ได้อย่างใจ ล้วนแต่
เป็นเรื่องกามคุณทั้งนั้น. นี่มันต้องการไขว่กันอยู่อย่างนี้; เว้น
แต่จะมีความรู้สึกผ่านมาแล้ว ว่าเห็นโทษอันเลวทรามของสิ่ง
ยั่วยวนเหล่านั้นแล้ว; ต้องการความสงบ ความปราศจากกิเลส
เป็นนิพพานนั้น จึงจะต้องการศีลธรรมระบบนี้.

เดี๋ยวนี้ ในประเทศเราเมืองไทย ที่ว่าเจริญด้วยพุทธศาสนา
ใครต้องการศีลธรรมระบบนี้ ? เดี่ยวพูดไปมันกระทบกระเทือน;

ประชาชนก็ดี รัฐบาลก็ดี ไม่เคยคำนึงถึงศีลธรรมระบบนี้; เพราะ
ว่าแม้แต่ศีลธรรมในระดับต่ำ ๆ ที่จะให้อยู่กันเป็นผาสูกตามบ้าน
ตามเรือน มันก็ยังทำไม่ได้, แล้วก็ยังสนับสนุนระบบที่
ให้สวยงามยิ่ง ๆ ขึ้นไป ให้เอร็ดอ่อยยิ่ง ๆ ขึ้นไปนี้ มันก็ยิ่งไกล
ออกไป; เพราะมันเป็นเรื่องช่วยสร้างกิเลส ช่วยเพาะอันธพาล.
ฉะนั้นจึงอย่าไปโทษพวกอันธพาลนัก ต้องโทษคนโกงทั่ว ๆ ไป
ที่ไปสร้างระบบให้มันสวยงาม กินอยู่ดี ยั่วชวนมากขึ้น นั่น
แหละมันเป็นต้นเหตุที่เพาะพวกอันธพาลขึ้นมา

... ..

นี่ก็ดูอีกทีว่า **ข้อที่หนึ่ง สิ่งที่เราต้องการอย่างแท้จริง
จากศีลธรรมนั้นคืออะไร ?**

เราอยากจะมีศีลธรรม เราเกิดชอบศีลธรรมขึ้นมาแล้ว เรา
จะเอาศีลธรรมในระดับไหน ? เราจะเอาศีลธรรมกันแต่ในระดับ
ที่เพียงพอให้พอทนกันอยู่ได้ เป็นไปกันได้ พออยู่ได้ตามปรกติ
นั้นคงไม่ยาก ไม่มีปัญหามากมายนัก; แต่ถ้าเอาศีลธรรมระบบ
ที่จะให้อยู่กันอย่างสวยงามหรูหรา ยิ่ง ๆ ขึ้นไปด้วยแล้วมันก็ยาก
เพราะมันเพาะกิเลส. ถ้าว่าต้องการศีลธรรมระบบที่จะส่งเสริม
แก่พระนิพพานแล้วก็ ดูยงจะลงทุนน้อยกว่า หรือจะไม่ต้องลง
ทุนอะไรเลยก็ได้; เพราะมันสามารถจะแก้ไขได้ในตัว, ปรับปรุง
แก้ไขในตัว ไม่ต้องหาเงินหาทองหาอะไรมาพัฒนาบ้านเมือง
เป็นโกฏิเป็นล้าน เป็นอะไร. พออยู่เป็นปรกติสุขก็พอแล้ว, แล้ว

ก็ให้รู้จักทำจิตใจให้มันมีกิเลสเบาบางยิ่งขึ้นทุกที, ตัวเองก็ไม่ร้อน มันก็ไม่ไปทำคนอื่นให้เดือดร้อน ก็ไม่มีใครเบียดเบียนใคร จะอยู่กันอย่างผาสุก อย่างโลกของพระอริยเจ้า.

ข้อนี้อาตมาเรียกว่า อริยศีลธรรม ซึ่งเป็นหัวข้อใหญ่ของการบรรยายชุดนี้ ที่เรียกว่าอริยศีลธรรม. เมื่อเขาพูดกันอยู่ว่า ศีลธรรมอันดีของประชาชน, ศีลธรรมอันเลวของประชาชนอะไรก็ตาม; เราจะพูดแต่ว่า อริยศีลธรรม, ศีลธรรมของพระอริยเจ้าที่ทำให้เกิดความผาสุก ความเยือกเย็น โดยที่ไม่ต้องลงทุนไม่ต้องลำบากมาก. เราควรจะปรารถนาในส่วนนี้กันหรือไม่? ขอให้ลองคิดดู.

ที่นี้ ปัญหาสุดท้ายมันเนื่องกันมาว่า มันขัดขวางอยู่ที่ตรงไหน? เราไม่เข้าใจแล้ว หรือเรากำลังทำอยู่อย่างไร. สิ่งที่เราไม่ต้องการเรากลับต้องการ, สิ่งที่เราควรจะไม่ต้องการเรากลับต้องการ. เรากำลังหลับตาทำสิ่งที่เราไม่ควรจะต้องการจริงหรือไม่? หลับตาทำอย่างเป็นบ้าหหลัง, เรากำลังหลับตาทำสิ่งที่เราไม่ควรจะต้องการ; ทำอย่างหลงรัก ทำอย่างหลงใหลทีเดียว. สิ่งที่ไม่ควรจะต้องการ คือความได้ประโยชน์อย่างวัตถุทางเนื้อทางหนัง ตลอดจนสิ่งที่มันจะมาทำให้เราร้อนนั่นเอง, เรากลับต้องการอย่างหลงใหล. เราไม่ได้ต้องการศีลธรรม; นี่ขอพูดตรง ๆ อย่างนี้: สิ่งที่จะควรต้องการกลับไม่ได้ต้องการ. แต่ปากเราก็บอกว่าเราต้องการศีลธรรม; แต่ใจของเราที่ต้องการที่จะมีความผาสุก กินดีอยู่ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป ทางเนื้อทางหนัง.

เรื่องนี้เคยสอบถามกันดูอย่างน่าหวั่น ที่สุด ว่าอยากไปสวรรค์หรืออยากไปนิพพาน? ชาวบ้านที่ถูกถามก็บอกว่าเขาอยากไปนิพพาน. เมื่อเขายืนยันว่า เขาอยากไปนิพพาน ไม่อยากไปสวรรค์; นี้เราก็อธิบายให้เขาฟังว่า นิพพานนั้น เรามีจิตใจชนิดที่จะไม่ยินดียินร้าย ไม่มีอะไรที่รักที่ชัง ไม่มีอะไรที่ทำให้เรารู้สึกสนุก หรือร้องไห้. เขาก็บอกว่า ถ้าอย่างนั้นไม่ต้องการนิพพาน. เขาต้องการอะไรที่มันมีอยู่ อย่างที่มีอยู่ในโลกนี้ แต่มันมากยิ่งขึ้น ๆ ขึ้นไป; นั่นเขาต้องการอย่างนั้น. นี้ปากเขาพูดอย่างหนึ่ง ตามที่นิยมพูดกันอยู่, ไปหลงเอาสิ่งทีวิเศษที่สุดมาพูดก็ได้; แต่ใจแท้จริงไม่ได้ต้องการ.

เราต้องการสิ่งที่ไม่ควรต้องการ, สิ่งไม่ควรต้องการก็ไม่ต้องการ. นี้เราไม่ได้ต้องการศีลธรรมเพราะเหตุนี้; แต่ปากเราพูดว่าต้องการศีลธรรม. นี้ไม่ใช่ประชดหรือด่าใคร, ไปดูตัวเองก็แล้วกัน : พอพูดถึงว่า ต้องการศีลธรรมไหม? ยกมือทั้งนั้น; แต่ในใจจริงนั้นไม่รู้จัก, หรือว่าพอรู้จักเข้า ทีก็จะบอกคืนก็ได้.

ข้อที่สอง เรากำลังไม่รู้ว่ปัญหาทุกอย่างนั้นมันมาจาก การขาดศีลธรรม.

ข้อนี้ไว้พูดกันอย่างละเอียดคราวอื่นดีกว่า. แต่ขอให้อำไว้ก่อนว่า ปัญหาทุกชนิดในโลก อดีต อนาคต ปัจจุบันอะไรก็ตาม ปัญหายุ่งยาก ทุกอย่าง มาจากการขาดศีลธรรม. เราทำให้คอมมิวนิสต์เกิดขึ้นก็เพราะขาดศีลธรรม, เราต่อสู้คอมมิวนิสต์ไม่ได้

ก็เพราะขาดศีลธรรม. นี้พูดให้มันหมดเลยอย่างนี้ดีกว่า.

เราไม่รู้ว่าปัญหาทุกอย่าง ความทุกข์ ทุกชนิดเกิดมาจากการขาดศีลธรรม; เพราะฉะนั้นเราจึงไม่ได้ตั้งใจที่จะมีศีลธรรมกันโดยแท้จริง. เดียวนี้เรากำลังหลับหูหลับตา แก้ปัญหากันแต่ที่ปลายเหตุ ตั้งร้อยพันวิธี; รัฐบาลทุกรัฐบาลในโลกนี้ หลับหูหลับตาแก้ปัญหากันแต่ปลายเหตุ ร้อยอย่างพันอย่าง ไม่ได้แก้ปัญหาก็ ต้นเหตุของปัญหาอันแท้จริง คือความขาดศีลธรรม. ไม่มีรัฐบาลไหนในโลกในเวลานี้ พูดถึงคำว่า "ศีลธรรม", และไม่ได้ยกเรื่องของศีลธรรมขึ้นมาเป็นตัวปัญหาสำหรับแก้หรือสะสาง.

ทั้งโลกทุกรัฐบาลในโลกนี้ หลับตาแก้ปัญหาแต่ที่ปลายเหตุ; เช่นว่ากรรมกรสไตรค์นี้ ก็จะแก้ปัญหาตรงที่นั่นแหละ; ไม่ได้รู้ว่ามัน มาจากการขาดศีลธรรม. หรือว่านายทุนเขารังแกกรรมกร ก็จะปราบนายทุนลงไปอย่างนั้น; ไม่ได้รู้ว่ามันมาจากการขาดศีลธรรม. ข้าราชการไม่ติราษฎรเดือดร้อน มันก็จะเล่นงานข้าราชการ โดยที่ไม่รู้ว่ามันมาจากการขาดศีลธรรม; โดยมากราษฎรเองก็ขาดศีลธรรม มันจึงได้ทำผิดจนเกิดเดือดร้อนขึ้นมา แล้วจะไปโยนบาปให้คนอื่น.

ในโลก ทุกอย่างเป็นปัญหาระหว่างชาติ ระหว่างโลก ปัญหาใหญ่หลวงของโลกนั้นมาจากมนุษยชาติศีลธรรม. เดียวนี้มนุษยย์ในโลกกำลังระดมทุ่มเทกัน จะทำลายทรัพย์สินในโลกนี้ให้หมดสิ้น: ไม่ให้น้ำมันเหลืออยู่ในโลกแม้แต่หยดเดียว; คอย

ดูไปข้างหน้า. นี่ความขาดศีลธรรมของมนุษย์ มันจะมีมากถึง
อย่างนี้; แล้วก็หลับตาแก้ปัญหากันแต่ที่ปลายเหตุ. ถ้าแก้
ปัญหาที่ต้นเหตุ มันก็ต้องทำให้มนุษย์มีศีลธรรม. สิ่งต่าง ๆ ก็
หยุดระส่ำระสาย, หยุดหมดหยุดเปลือง, มันจะมีสิ่งที่เหลืออยู่
ในโลกไปได้ยี่สิบขว.

เดี๋ยวนี้เราไปโทษปัญหาทางเศรษฐกิจนั้น, หลับตาโง่ ไป
โทษปัญหาทางเศรษฐกิจ; ไม่รู้ว่ามันมาจากการขาดศีลธรรม
ปัญหาทางเศรษฐกิจมันจึงเกิดขึ้น. ในบ้านเรา ในประเทศเรา
หรือในโลก ที่เราโง่ที่สุดกันเกือบทั้งโลก. นี้ก็ว่า ถ้าเราไปยึดถือ
ศีลธรรม จะทำให้เราเสียเปรียบผู้อื่น; เดี่ยวนี้มีใครกำลังโง่อยู่
อย่างนี้. ขออภัยไปช่วยคิดดูใหม่; ว่าถ้ามีศีลธรรมแล้วจะเสีย
เปรียบคนอื่น.

เรากำลังตีความหมาย หรือตีค่าของศีลธรรมผิด เราเกลียด
ศีลธรรมทันที; เราเกลียดศีลธรรมเพราะเราตีความหมายของ
ศีลธรรมผิด. เราเกลียดศีลธรรม ก็เพราะว่ากิเลสของเรา มัน
ต้องการอย่างอื่น; กิเลสของเรามันไม่ต้องการศีลธรรม. ฉะนั้น
เราจึงเกลียดศีลธรรม; เพราะว่ามีกิเลสของเรามันต้องการอย่าง
อื่น. เราเกลียดศีลธรรม เพราะเราเองศีลธรรมกันอย่างไม่
ยุติธรรม; มองศีลธรรมอย่างเสียไม่ได้ อย่างผิวเผิน, อย่างไม่
ยุติธรรมแก่ศีลธรรม, เราจึงเกลียดศีลธรรม.

นี่รวมความว่า เราทำโลกนี้ให้สงบสุขไม่ได้. ในเมื่อเราไม่
รู้จักสิ่งที่สำคัญที่สุด ที่จะทำโลกนี้ให้มีความสงบสุข คือสิ่งที่

เรียกว่าศีลธรรมนั่นเอง.

มันมีปัญหาที่อาจจะเล่นตลกกลับไปกลับมากันได้; อย่างอาตมาจะพูดว่า แม้ว่าเราจะมีผู้ปกครองประเทศที่ดีที่สุด แต่ถ้าพลเมืองทุกคนไม่มีศีลธรรม, จะทำได้ไหม? จะทำบ้านเมืองให้มีปรีติสุขได้ไหม? เรามีผู้ปกครองที่ดีที่สุดแต่พลเมืองไม่มีศีลธรรม, หรือเขาอาจจะพูดว่า อ้าว, ถ้าเป็นผู้ปกครองที่ดีที่สุด ก็ต้องทำพลเมืองให้มีศีลธรรมได้ซิ. เราก็บอกว่า เพราะมันมีศีลธรรมได้ละซิ มันจึงมีความสงบสุข; ไม่ใช่อยู่ที่ผู้ปกครองอย่างนั้นอย่างนี้ มันอยู่ที่ทุกคนนั้นมีศีลธรรมต่างหาก.

ขอสรุปความเสียว่า มันมีความจำเป็นอย่างนี้คือ มนุษย์เราจะต้องมีศีลธรรมจึงจะอยู่กันเป็นความสุข. ถ้าเราไปหลงในค่าของวัตถุ ที่มันหลอกเราให้รักให้เกลียด; เราไม่มีทางที่จะมีศีลธรรมที่ดีได้. เราจะไปหลงรักหลงเกลียด หลงบูชา สิ่งที่ไม่ควร จะบูชา, แล้วก็เกลียดสิ่งที่ควร จะบูชา อย่างนี้เป็นต้น. ฉะนั้นจึงขอให้สนใจสิ่งที่เรียกว่า ค่า ว่า เป็นสิ่งที่หลอกลวงที่สุด, เป็นต้นตอแห่งปัญหาทั้งปวง, เป็นสิ่งที่พระอรหันต์ท่านสลัดออกไปได้. สิ่งที่เราเรียกว่า ค่า นี้ ครอบงำจิตใจของพระอรหันต์ไม่ได้ นับเป็นสิ่งสำคัญ; เราต้องรู้จักสิ่งนั้น ควบคุมสิ่งนั้นได้ตามสมควร แล้วเราก็จะมีศีลธรรม; ถ้าเราควบคุมได้ถึงที่สุด เราก็จะมีศีลธรรมดีที่สุด.

การบรรยายเรื่องค่าของศีลธรรม และความจำเป็นที่คนเราจะต้องมีศีลธรรม ก็พอสมควรแก่เวลาแล้ว. อาตมาขอยุติการ

บรรยายสำหรับวันนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้. ขอให้พระท่านสวดบท
สำหรับส่งเสริมจิตใจ เพื่อความมีธรรมะ มีศีลธรรมต่อไปในบัด
นี้.

เป็นอยู่อย่างต่ำ มุ่งกระทำอย่างสูง

ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส “ราชภโฏวาท”

หมวดที่ ๔ ชุดชุมนุมธรรมบรรยาย อินฺทปที ๑๙.ง บนพื้นแถบสีน้ำเงิน

ท่านที่เป็นราชภัฏ ผู้ลาบวชทั้งหลาย,

ในการบรรยายครั้งที่ ๓ นี้ ผมจะกล่าวโดยหัวข้อว่า “การเป็นอยู่อย่างต่ำ มุ่งกระทำอย่างสูง” ซึ่งเป็นหัวข้อที่ได้เอ่ยถึงมาแล้ว ในการบรรยายครั้งที่ ๑ ซึ่งเมื่อเราได้พูดกันถึงเรื่องว่า ควรจะได้อะไรจากการบวช, แล้วก็ได้พูดว่า เราจะได้ลงชิมชีวิตแบบปรทัตตูปชีวี, เราจะได้ลงเป็นอยู่อย่างต่ำสุด เพื่อมีการกระทำอันสูงสุด นั่นเป็นหัวข้อ. ที่นี้ก็จะได้พูดกันโดยละเอียด.

ที่จริง ก็ไม่ค่อยจะมีรายละเอียดที่เร้นลับอะไรนัก แต่ถ้าจะดูกันให้มันลึกซึ้งสักหน่อย มันก็มีอยู่เหมือนกัน, แล้วก็ก็เป็นประโยชน์ไม่น้อย. ขอให้ลองสังเกตดู คือ พยายามฟังดูให้ดี ๆ แล้วก็สังเกตดู จะพบว่า แม้คำพูดคำนี้ก็มีความหมายอะไร

บางอย่างซ่อนเร้นอยู่มาก, เป็นคำพูดที่พูดกันมานานแล้วพวกฝรั่งก็พูดมากด้วย plain living high thinking. อะไรทำนองนี้ แต่ดูเหมือนเขาจะไม่ได้มองกันให้ลึกในแง่หนึ่งมุมหนึ่ง เหมือนที่เรากำลังจะมอง, แล้วเราก็จะมองเป็นพิเศษอีก คือในส่วนของมันจะเป็นประโยชน์แก่ศีลธรรม.

โลกจำเป็นต้องมีศีลธรรม

เราถือว่า ศีลธรรมเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในโลกในเวลาที่จะต้องมี. โลกกำลังจะวินาศ เพราะว่าศีลธรรมกำลังเสื่อมไป ๆ โดยไม่มีใครสนใจหรือว่ารู้สึกคุณค่าของศีลธรรม, แล้วไปหลงว่าพลเมืองมันเกิดขึ้นมามาก, วัตถุพัฒนามาก, เศรษฐกิจจัดไม่ดี, การเมืองไม่ถูกต้อง, โลกจึงระส่ำระสาย หาความสุขไม่ได้.

ผมเห็นว่ามองอย่างนั้น เป็นการมองผิวเผินมาก, คือว่าสิ่งที่เลวร้ายเหล่านั้นทุกสิ่ง มันมีมูลมาจากความที่ไม่มีศีลธรรม; ถ้ามีศีลธรรม คนมีศีลธรรมแล้ว ถึงกับไม่ต้องมีกฎหมายก็ได้, เศรษฐกิจก็ไม่มีใครคดโกงใคร เอาเปรียบใคร, การเมืองก็ไม่มีใครตลบตลึงกับใคร; ทุกอย่างมันเป็นไปอย่างบริสุทธิ์หรืออย่างถูกต้องไปหมด. เดียวนี้มันไม่มีศีลธรรม แล้วก็จะจัดสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปเพื่อสันติสุข มันก็น่าหัว, มันเป็นเรื่องที่กลับกันอยู่.

ฉะนั้นเราจะมองธรรมะอะไรก็ตาม ขอให้มองในแง่ที่เป็น

ประโยชน์แก่ศีลธรรม; แม้ท่านทั้งหลายที่เป็นผู้ลาบวชชั่วคราว เป็นราชภักดิ์ ก็ยังมีทางที่จะมองได้มาก และเอาไปใช้เป็นประโยชน์ได้มาก. ตัวอย่างที่ได้พูดไปเรื่อง ปรัชตตูปชีวิ; ถ้าเรา ถិតถิตที่ว่า ขอให้ต่างฝ่ายต่างเลี้ยงซึ่งกันและกัน, เพื่อ ความรักใคร่กัน, เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน ทั้งหมดทั้งสิ้น เท่านั้นแหละปัญหามันก็จะไม่มี. เดียวนี้ ต่างคนต่างจะเอาเปรียบ เห็นแก่ตัวก็จะเลี้ยงแต่ตัว จะไม่เลี้ยง ผู้อื่น. เรายังเห็นสามีบ่าบออะไรก็ไม่รู้ ที่เอาเงินไปซื้อเหล้ากิน หมด จนลูกเมียไม่ต้องกินอาหารกันก็มี, นึกคิดดู แล้วมันจะมี อากาที่ต่างฝ่ายต่างเลี้ยงกันอย่างไร. ศีลธรรมก็ไม่มีรากฐานที่ จะตั้ง คือไม่มีความรัก อย่างว่าทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายนี้ มันก็ฆ่ากันขโมยอะไรกัน อย่างกับว่าเป็นศัตรูกัน หรือเป็นเหยื่อของกัน.

ในวันนี้ก็เหมือนกันแหละ จะพูดถึงการเป็นอยู่อย่างต่ำและ มุ่งกระทำอย่างสูง ในลักษณะที่จะเป็นประโยชน์แก่ศีลธรรม, หรือความมีอยู่แห่งศีลธรรม, หรือการกลับมาแห่งศีลธรรม, คือ เราต้องยอมรับว่า การที่ศีลธรรมจะกลับมา ต้องอาศัยเหตุ ปัจจัยในแง่มุมต่าง ๆ หลาย ๆ มุม; แม้อันนี้ก็เป็นมุมหนึ่งแง่ หนึ่งด้วย ที่จะทำให้ศีลธรรมกลับมา. ถ้าเราเป็นอยู่อย่างต่ำ, และมุ่งกระทำกันแต่อย่างสูง ศีลธรรมจะกลับมาเร็วที่สุด; เพราะมันเป็นตัวศีลธรรมในรูปหนึ่งอยู่แล้ว แล้วก็จะดึงศีลธรรม ในรูปอื่น ๆ เข้ามาได้อีกมาก.

คำว่า “เป็นอยู่อย่างต่ำ มุ่งกระทำอย่างสูง” มันไปพ้องกับคำว่า “กินอยู่อย่างต่ำ” ถ้าเราพูดว่า เป็นอยู่อย่างต่ำ ภาษามันกว้างกว่าที่จะพูดว่า กินอยู่อย่างต่ำ; ฉะนั้นจึงขอให้ใช้คำว่า เป็นอยู่อย่างต่ำ, แล้วมันรวมเอาคำว่ากินอยู่อย่างต่ำ เข้าไปในนั้นด้วยเอง. การเป็นอยู่นี้ มันก็หมายถึงทุกสาขาของการที่มีชีวิตอยู่; ดูเหมือนเขาจะพูดกันว่า mode of living อะไรทำนองนี้ มันหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มันจะต้องรวมกันเข้าเป็น mode of living; เพราะฉะนั้นเราจะใช้คำว่า ความเป็นอยู่.

ระบบของความเป็นอยู่

ที่นี้ระบบของการเป็นอยู่ ก็ควรจะมองกันว่า ตั้งแต่เกิดจนตาย. ที่นี้เมื่อยังทำอะไรไม่ได้ ก็จะตัดออกไปก็ได้; มันก็ต้องโตพอที่จะทำอะไรได้; ถ้าเป็นทารกนอนแบเบาะอยู่ก็แล้วแต่ผู้เลี้ยง. แต่พอเป็นตัวเองขึ้นมา ทำอะไรได้ด้วยตนเอง เราก็ตั้งต้นเรียกว่า มันเป็นระบบการเป็นอยู่ของคน ๆ นี้.

นี้ ผมอยากจะระบุถึงความเป็นอยู่ ลงไป ๔ ระยะ : เรื่อง ๑. การศึกษา, ๒. การงาน, ๓. การพักผ่อน, ๔. การบริโภค, บริโภคผลของการงาน. แต่ละคำมีความหมายกว้าง เช่น :-

๑. คำว่าการศึกษา ก็ศึกษาในโรงเรียน นั้นเป็นลูกเด็ก ๆ จนโต, แล้วก็ศึกษาอย่างผู้ใหญ่ จนกระทั่งศึกษาชีวิตจิตใจ,

ศึกษาได้จนกระทั่งแก่เฒ่าเข้าโลงไป ก็มีการศึกษาอยู่ส่วนหนึ่งเสมอ. **ที่นี้ ๒. การงานก็เหมือนกัน** เราก็มีการงานทำตั้งแต่เป็นเด็ก ๆ มา แม้แต่การช่วยเหลือพ่อแม่ ก็เป็นการงาน, ยกการศึกษาออกไปเสีย ก็เป็นการงานหมด. ถ้ามีการศึกษาในฐานะที่เป็นการงานก็ได้เหมือนกัน. **ที่นี้ ๓. การพักผ่อน** นี้มีสลับกันไปกับการงาน. ข้อสำคัญที่สุดก็คือ ข้อ **๔. การบริโภค** แล้วดูเหมือนจะพูดได้เลยว่า ที่ทำมันก็เพื่อกิน, กินทางปากเป็นส่วนใหญ่ กินทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็เรียกว่าเป็นการกิน เป็นการบริโภคทั้งนั้น. นี่จึงถึงถึงการบริโภค นี้ว่าเป็นปัญหาที่สำคัญ ที่จะนำมาซึ่งความผิดหรือความถูก.

อย่างหัวข้อที่พูดนี้ ถ้ากินอยู่หรือบริโภคสูงไป แล้วมันจะผิดอย่างไร? ถ้ากินอยู่หรือบริโภคให้ต่ำ ๆ เข้าไว้ มันจะมีผลดีอย่างไร? ฉะนั้นเราจึงหยิบเอาตัวการบริโภคนี้มาเป็นตัวปัญหาของเรื่องนี้ ก็จะพูดว่า ให้มันต่ำเข้าไว้เถอะแล้วมันก็จะได้มีโอกาสที่จะทำงานที่สูง เป็นชีวิตที่สูงได้.

ที่นี้ สำหรับการบริโภคนี้ หมายความว่า มันก็บริโภคสิ่งที่เรียกกันว่าปัจจัย; อย่าถึงถึงบริโภคอาหาร คือ ก้อนข้าว คำข้าว. นั่นมันแคบไป; คำว่าบริโภคใช้ได้กว้างขวาง : บริโภคทางปาก ทางธรรมดานี้ก็มี, บริโภคทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ นั่นก็มี, เพราะฉะนั้นสิ่งใดที่เข้าไปเป็นปัจจัยให้สำเร็จการบริโภค เราก็เรียกว่าสิ่งนั้นแหละเป็นปัจจัยในที่นี้.

การบริโภคมีปัจจัย ๒ ประเภท คือ - ปัจจัยที่จำเป็นนี้เป็น **ปัจจัยแท้**, ปัจจัยแท้คือปัจจัยที่จำเป็น - อย่างที่ ๒ เป็น **ปัจจัยเทียม**, ปัจจัยเทียมนี้ไม่จำเป็น คือไม่ควรจะพูดว่าจำเป็น แต่ก็เป็นเรื่องที่คนอดไม่ได้ ทั้งที่ไม่จำเป็น; จึงต้องเรียกว่าปัจจัยเทียม เพื่อความเข้าใจ. ปัจจัยแท้เพื่อความอยู่ให้ได้.

ปัจจัยแท้จำเป็นต้องมี เมื่อพูดถึงทางร่างกาย ก็คือ ที่เรียกกันว่า ปัจจัยสี่ เดี่ยวนี้รู้จักกันมากแล้ว; แม้แต่หนังสือพิมพ์ก็เอาไปพูดได้ ก่อนนี้รู้จักกันอยู่แต่ในวัด ปัจจัยสี่คือ : อาหารอย่างหนึ่ง, เครื่องนุ่งห่ม หรือที่มันเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม นี้อย่างหนึ่ง, แล้วก็ที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้สอย ที่มันเนื่องกับที่อยู่อาศัย อย่างหนึ่ง, เครื่องบำบัดโรค นี้ก็อย่างหนึ่ง เป็น ๔ อย่างนี้.

ที่นี้เราพูดกันแต่เพียงทางฝ่ายร่างกาย หรือการเป็นอยู่ ธรรมดาสามัญ มีปัจจัย ๔; แต่ถ้าจะพูดทางฝ่ายวิญญาณเพิ่มมาด้วย ก็มีปัจจัยสำคัญอีกอันหนึ่งก็คือ “ธรรม”, พระธรรมที่เป็นอาหารของจิตใจ. ปัจจัย ๔ อย่างที่กล่าวไปแล้วนั้น เป็นเรื่องของทางร่างกาย ทางฝ่ายวัตถุ; ๔ อย่างนี้เรียกว่า ปัจจัยที่จำเป็น มันก็ทางทำให้สูงหรือให้ต่ำหรือให้พอดี อะไรได้มากอยู่เหมือนกัน.

ที่นี้ปัจจัยเทียม ไม่จำเป็นโดยแท้จริง แต่จำเป็นสำหรับคนที่เป็นทาสของมัน เพื่อความเข้าใจโลกก็จะระบุไปสัก ๓ ประเภท : คือ ๑. *กามารมณ์* คือเรื่องทางเพศ; เรียกว่าเพศรส : สตรีรส บุรุษรส อะไรก็ตามใจ นี้เพศรส. ๒. *มหรสพ*, ๓. *สิ่งเสพ*

คิด, นี่เป็นปัจจัยเทียม ไม่จำเป็น แต่มันกลับมีบทบาทที่ยิ่งกว่าที่จำเป็น; โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโลกปัจจุบันนี้ ปัจจัยเทียมกำลังมีบทบาทครอบงำโลก หรือว่าเป็นปัญหาในโลกยิ่งกว่าปัจจัยแท้. อาชญากรรมทั้งหลาย, ความเลวร้ายทั้งหลาย, วิกฤตการณ์ทั้งหลาย, มาจากปัจจัยเทียมนี้ทั้งนั้น.

พิจารณาตุรยละเอียดของปัจจัยแท้

ย้อนมาดูโดยรายละเอียด คืออาหารเป็นปัจจัยแท้ก็มีค่าสูง ในหลายแง่หลายมุม, แล้วแต่เราจะเอากันในความหมายไหน? ต่ำในทางเกียรติหรือฐานะคือของเหลว ๆ. เมื่อก่อนนี้ปลาที่อยู่ทะเล ปลาซีเหร์ไม่น่ากิน ชื่อเขาเบาราคา ปลาซีซ่าไซผู้ดี. นี่ปลาที่อยู่ในฐานะต่ำ แต่เดี๋ยวนี้หากินไม่ค่อยจะได้. นี่ว่าเกียรติ, สูงต่ำทางเกียรติว่า “ปลาที่อยู่ทะเล ปลาซีเหร์ไม่สู้ดี ชื่อเขาเบาราคา ปลาซีซ่าไซผู้ดี” เมื่อผมเป็นเด็ก ๆ เรียนหนังสือเล่มนี้ นี่มันสูงต่ำทางราคาก็มี. เขามักหาว่าอาหารสูงคือราคาแพง, อาหารต่ำราคาถูก.

นี่เอาไปคิดดูให้ดีเถอะ ว่ามันยังมีสูงหรือต่ำในทางคุณภาพทางคุณสมบัตินะ. ถ้าเราจะกินต่ำ ๆ, อยู่กินอาหารต่ำ ๆ มันก็ต้องมีคุณภาพดี ที่จะเลี้ยงชีวิตได้; แต่ไม่ต้องหรุ ไม่ต้องแพง ไม่ต้องมีศิลป์ ไม่ต้องเสียเวลาหรือหมดเปลือง. นี่จะเรียกว่าต่ำแล้ว

อาหารตำนั้นกลับจะถูกอนามัย ดึกว่าอาหารสูง. ดูเอาเองก็แล้วกัน เวลานี้ อาหารยิ่งสูงยิ่งแพง หรือว่าจะยิ่งให้โทษ; อาหารง่าย ๆ ไม่ปรุง ไม่ประดิดประดอยให้มากนัก กลับจะมีคุณค่าทางอาหารดี; ฉะนั้นขอให้ไปคิดเอาเองอย่างนี้.

เครื่องนุ่งห่มก็เหมือนกัน นุ่งห่มอย่างต่ำ ผ้าชีวีก็ใช้ได้; ถ้าว่าที่จริง. แต่ในที่นี้เราหมายถึงว่า ที่มันไม่หมดเปลือง ในการหามา ในการรักษา ในการซ่อมแซม อะไรก็ตาม อย่าให้มันเปลือง ให้มันง่าย. ยกตัวอย่างเช่น จีวรของภิกษุนี้ เรามันทำผิดเสียหมด จนไม่รู้ความมุ่งหมายเดิม. จีวรที่ภิกษุใช้นี้ เป็นการแสดงถึงความต่ำ ในทางค่าหรือในทางอะไรของเครื่องนุ่งห่ม; แต่ว่ามันสูงในทางจิตใจ.

ที่ว่าต่ำในทางค่าหรือทางวัตถุนั้น จีวรนี้ต้องไม่ตัดไม่เย็บ ให้เป็นรูปเป็นร่าง เพราะมันหาง่ายมันถูกกว่า, แล้วเอาเศษผ้ามาปะมาชน ๆ กันเข้า เย็บติดกันเป็นผืนธรรมดา, แล้วก็มีมันไม่มีค่า สำหรับพวกโจรจะมาลักเอาไปขาย. จีวรเดี๋ยวนี้นมันผิดหลักเกณฑ์; เช่นผ้าเนื้อดีผ้าเนื้อบางเป็นผืนใหญ่ ขโมยยังลักเอาไปขาย, เขาไปทำอย่างอื่นได้. แล้วยิ่งกว่านั้นยังต้องยอมเสียเพื่อความทนทาน ไม่ใช่เพื่อความสวยงาม. ฉะนั้นจีวรนั้นจึงอยู่ในระดับที่ต่ำโดยวัตถุ หรือโดยราคาอย่างชาวโลก; แต่มันสูงในทางจิตใจ หรือความหมายอย่างอื่น.

ที่อยู่ที่อาศัยและเครื่องใช้สอยต่าง ๆ นั้น; อย่างพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวินัยว่า มัน ๗ คืบ ๑๒ คืบ ๗ ฟุต ๑๒ ฟุต แล้ว

ก็ไม่ให้มีอะไรที่ไม่จำเป็นอยู่ในนั้น. เดียวนี้เราก็กทำผิดกันในข้อนี้มาก, แล้วมันมีการเปลี่ยนแปลงจนเป็นตึกใหญ่ ๆ สวยงามหรูหรา, มีสิ่งที่ไม่จำเป็นเต็มไปหมด. นี้เรียกว่าทำไม่ถูกพระพุทธรูปประสงค์ ไม่เชื่อเพื่อต่อพระพุทธรูปโอรบาทเสียแล้ว. ฉะนั้นจึงขอให้เลิกถึงข้อนี้ ถ้าจะถือหลักเป็นอยู่อย่างต่ำแล้ว ก็มีที่อยู่แต่พอที่จำเป็น มีเครื่องใช้สอยแต่ที่จำเป็น.

เดี๋ยวนี้เราเอาสิ่งที่ไม่จำเป็นมาใส่ไว้มากเกินไป. เครื่องนุ่งห่มของฆราวาสก็มีลักษณะที่ไม่จำเป็นอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งลวดลายประดับประดาอีกย้ายต่าง ๆ นั้นมันไม่จำเป็นจะต้องทำ มันเปลืองเปล่า ๆ, หรือมันซำรวดเร็ว, แล้วมันแสดงจิตใจที่ต่ำ. เสื้อผ้าที่สวยงามแสดงจิตใจที่ต่ำ, แล้วเป็นไปเพื่อความยั่วยวน เพราะเป็นคนเลวอยู่ในตัวแล้ว. ถ้าแต่งตัวสวยท่าทางจะอ่อน นั้นเป็นโสเภณีอยู่โดยกำเนิดแล้ว ไม่ว่าจะเป็นคนชนิดไหน; ถ้ามีอะไรเพื่อความยั่วยวนล่อหลอกผู้อื่นแล้วมันก็เป็นโสเภณีอยู่ในตัวแล้ว จะเป็นคนชนิดไหนก็ตาม.

หรือว่าที่ทำการลวดลายประหลาด ๆ อย่างเสียอะไรกัน ผมก็เรียกไม่ค่อยถูก; เสื้อฮาวายเสียอะไรกัน ที่มันมีลายประหลาด ๆ นั้น นี่มีจิตใจต่ำ ไปในทางที่ว่า มันไม่มีอะไรดี จึงต้องใช้ลวดลายเป็นเครื่องอวดกันหรือเป็นเครื่องขู่ผู้อื่น; มันเป็นสัญชาตญาณของสัตว์ ยกตัวอย่าง เช่น เสือ มันก็ต้องมีลายที่นากลัวที่หนึ่ง เพื่อจะขู่สัตว์อื่น.

ที่นี้มนุษย์ไม่ต้องการอย่างนั้น สวมเสื้อเกลี้ยง ๆ สีขาวก็พอ

แล้ว; ที่นี้ย้อนไปใส่เสื้อลายนากลัวอย่างสัตว์อีก มันก็กลับไปเป็นสัตว์โดยจิตใจอีก, มันหมดทำที่จะทำอะไรให้ชีวิตถูกต้อง. หรือว่าถ้ามันเป็นสัตว์เช่นผีเสื้อ นั้นเพื่อจะอดกัน, แล้วคนก็จะไปใส่เสื้อสวย ๆ อย่างผีเสื้อ; คนมันก็ไม่เป็นคน มันก็เป็นผีเสื้อไป.

นี่มันเตลิดไปอย่างนี้ คือมันไกลจากความถูกต้อง หรือความบริสุทธิ์ชนิดที่จะคงไว้ซึ่งสันติ. เครื่องนุ่งห่มก็ดี เครื่องใช้สอยในบ้านเรือนก็ดี มันเป็นไปแต่ในทางที่จะดึงไปหาความยุ่งยาก สับสน วุ่นวาย เป็นต้นเหตุแห่งอาชญากรรมนานาประการ.

สำหรับเครื่องบำบัดโรคนี้ดูไม่ค่อยมีความเปลี่ยนแปลงเท่าไร; แต่ก็มีลักษณะสำคัญมากขึ้น : จะไม่ต้องขมบ้าง จะไม่ต้องเจ็บบ้าง; อย่างนี้เป็นเรื่องสำคัญ. นี้ก็ดี แต่ว่ามันทำให้เข้าใจผิดได้ ทำให้เสียนิสัยได้; ฉะนั้นอย่ามูซากันนักเลย ยาที่ไม่ขมไม่เหม็น, หรือการกระทำที่ไม่เจ็บปวด อย่าไปพอใจกันนัก; ให้มันเจ็บปวด ขม เหม็น อะไรบ้าง จะได้อะไรได้ดีกว่าคือไม่สำคัญ.

ปัจจัยจำเป็นแท้ ๆ : อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยใช้สอย และการบำบัดโรคนี้ ให้ต่ำไว้ในค่าหรือทางราคา, หรือในทางที่ไม่ต้องมีเกียรติหรูหรา ให้ต่ำไว้, แล้วเราจะมีโอกาสที่จะสูงในทางอื่นในทางจิตใจ. นี้ปัจจัยจำเป็น ๔ อย่าง อย่างนี้. ส่วนธรรมะที่เป็นความจำเป็นแก่จิตใจ นั้นไม่รวมอยู่ในข้อนี้ แยก

ออกไปพูดในกรณีอื่น.

ดูรายละเอียดของปัจจัยเทียม

ที่นี้ปัจจัยเทียม คือปัจจัยเล่าโลม กามารมณ์ นี้ก็หมายถึง เพศรส, แล้วก็จะคู่กันกับสิ่งมีนเมา. นี้ก็พิจารณากันโดยละเอียด เพราะกำลังเป็นปัญหาหนักที่สุดในโลก และมันมีความหมายเป็น ๒ ชนิด : เพศรส คือรสที่เกิดจากเพศตรงกันข้าม มีความหมายเป็น ๒ ชนิด คือต่ำและสูงอีกเหมือนกันแหละ; ถ้าต่ำก็ของคนโง่คนหลง; ถ้าสูงก็คือของคนที่มึสติปัญญาลึกซึ้งเพียงพอ. นี้มันก็เป็นปัจจัยที่ว่ามันหนักไม่พ้น เพราะธรรมชาติมันสร้างวัตถุ ต่อมแกลนด์ สำหรับเกิดความรู้สึกทางนี้ขึ้นมาในคนในสัตว์ก็ต้องมี. แต่ว่ามีอย่างไรเรียกว่ามีอย่างต่ำ ๆ มีอย่างไรเรียกว่ามีอย่างสูง ๆ เดียวจะได้วินิจฉัยดู. ให้สรุปความว่าเรื่องรสที่เกิดจากเพศตรงข้ามนี้ เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้; ฉะนั้นต้องทำให้ดี ให้ถูกต้อง.

ที่นี้ที่เรียกมหรสพนั่นคือพวก entertainment ทั้งหมด คือสิ่งประเล้าประโลมใจทั้งหลาย อะไรก็ได้รวมกันเรียกว่ามหรสพทั้งนั้น, จะโดย ทางตา ทางหู ทางจมูก อะไรก็ได้, มันเป็นความหมายเพียงประเล้าประโลมใจ. นี้เป็นของจำเป็นมากสำหรับคนสมัยนี้ จนหลงกันอย่างไม่น่าจะหลง, แล้วทำลายเศรษฐกิจ

หรือทำลายอะไรมากเหลือเกิน; แม้แต่การกีฬา ถ้าทำเพื่อ
ประเล้าประโลมใจก็อยู่ในข้อนี้, ไม่ได้อยู่ในเรื่องอนามัย หรือ
เรื่องบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ.

ฉะนั้นปัญหาเรื่องมหรสพนี้ก็มีเรื่องสูงต่ำ เราเรียกโรงหนัง
นั้นว่าโรงมหรสพทางวิญญาณ ก็เลี้ยงเอาในความหมายนี้; ให้
รู้จัก entertainment ในระดับสูงฝ่ายวิญญาณ. อย่าไปสู่สิ่ง
ลามกอนาจาร เหมือนกำลังมีและกำลังนิยมกันอย่างรุนแรงใน
โลกเวลานี้. ที่กรุงเทพฯคุณก็เห็นกันอยู่แล้ว ว่าเป็นอย่างไรในเรื่อง
มหรสพ, เป็นเรื่องต่ำทราลงไปถึงเรื่องลามกอนาจาร, เป็น
เรื่องกามารมณ์ปนกันไปด้วยก็มี ถ้าจะมีมหรสพ ก็มีให้มันสูง
อย่าให้มันต่ำ.

ที่นี้สิ่งเสพติด นี้มันก็เป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่พ้นเหมือนกัน เพราะ
ว่าสิ่งเสพติดนี้ มันก็มีค่าตามปกติของมันก็คือการกระตุ้น.
คนเราก็ชอบกระตุ้น, มันกระตุ้นกันไปคนละทาง; กามารมณ์
กระตุ้นไปทางหนึ่ง, มหรสพกระตุ้นไปทางหนึ่ง. สิ่งเสพติดมัน
ก็กระตุ้นไปทางหนึ่ง. สัตว์ชาติญาณของสัตว์มันชอบกระตุ้น มัน
ก็ไปสู่สิ่งเสพติดได้เป็นข้อแรก, แล้วยังมีสิ่งเสพติด ชนิดที่มัน
มีประโยชน์อย่างหลอกลวง หรือประโยชน์ชนิดที่ไม่คุ้มค่าก็มี;
เช่น กินเข้าไปแล้วมันมีเรี่ยวมีแรง, หรือกินเข้าไปแล้วมันก็
ทำให้กล้าหาญขึ้นมา, หรือกินเข้าไปแล้วมันทำให้คิดสนุกสนาน
ไป.

เมื่อผมเด็ก ๆ คนแก่เขาพูดว่า เหล้ามันพูดว่าเอาวา แล้ว

กัญชามันพูดว่าอย่าเพื่อก่อน ยาฝิ่นมันบอกว่า เอ้า ! คิดเสียใหม่ให้แน่นอน, แล้วกระท่อมมันพูดว่าหาบคอนเอาไว้ให้กูเอง. นี่เราพูดกันอยู่อย่างนี้. นี่คือนิ่งเสพติด; แล้วคนแต่โบราณเขารู้จักประโยชน์จากสิ่งเสพติดชนิดที่ว่านี้ : เอาเหล่ากระตุ้นให้มันกล้าหาญ, เอากัญชาไว้ยับยั้งความรู้สึกที่ผลุนผลัน, เอาฝิ่นไว้สำหรับคิดให้มันละเอียดลออ, เอากระท่อมไว้ให้มีเรี่ยวมีแรงทางร่างกาย. มันก็เลยเข้าไปในขอบเขตของการเสพติดไม่ทันรู้ตัว, ก็เลยหลีกกันไม่ได้ ที่มนุษย์จะไม่เข้าไปแตะต้องกับสิ่งเสพติด. เดียวนี้มีสิ่งเสพติดมาก และที่มีมากที่สุดคือ เรื่องเหล่า เรื่องบุญหรืออย่างนี้, กระทั่งว่าพวกเครื่องอาหาร เช่นเป็นกาแพอะไรต่าง ๆ มันก็มีส่วนเสพติด. มันก็ควรให้สูงไว้, มีสิ่งเสพติดก็ให้มันสูงไว้ คือมาเสพติดธรรมชาติดีกว่า, เสพติดในรสของธรรมชาติดีกว่า.

นี่เป็นการวางรูปโครงให้เห็นว่า การเป็นอยู่มันมีรูปโครงอย่างนี้ มีการศึกษา มีการงาน มีการพักผ่อน และมีการบริโภค. การบริโภคแยกเป็น ๒ ฝ่าย คือฝ่ายปัจจัยแท้กับฝ่ายปัจจัยเทียม. เราหลีกไม่ได้ทั้งสองฝ่าย ทั้งปัจจัยแท้และปัจจัยเทียม นี่คือรูปโครงของการเป็นอยู่ ต้องให้มันสูงในทางความหมาย ให้มันต่ำในทางวัตถุ.

โดยหลักว่า ถ้ามันต่ำในทางวัตถุ แล้วมันก็เหลือแต่จะสูงในทางจิตใจ; ถ้ามันสูงในทางวัตถุเสียแล้ว มันก็จะมิแต่ต่ำในทางจิตใจ. เพราะมันไปละโมภโลกกลาก ไปเป็น

ทาสเป็นบ่าวของวัตถุเสียแล้ว มันต่ำลงไปขนาดนั้น, คือวัตถุ มันสูง มันอยู่เหนือศีรษะของคนเสียแล้ว; นี้คนก็มีแต่ต่ำ เพราะ วัตถุมันเหยียบเรา, มันเหยียบศีรษะเรา. ถ้าเราเหยียบศีรษะ วัตถุ เหยียบวัตถุอยู่ เรามันก็สูง; ฉะนั้นเป็นอยู่ให้มันต่ำ ๆ แล้ว การกระทำทางความคิด การพูดจาอะไรก็ดีมันก็สูง.

คำว่าสูงต่ำต้องดูทางคุณสมบัติ

คำว่าต่ำสูงนี้ ดูกันได้อีกทีหนึ่ง, คำว่าต่ำว่าสูง ในทางวัตถุ, วัตถุต่ำวัตถุสูง, วัตถุไม่มีค่าวัตถุมีค่า, นี้ก็เป็นเรื่องทางวัตถุ; ดูสูงต่ำกันในแง่ของวัตถุ, กระทั่งร่างกายดีไม่ดี. ที่นี้สูงต่ำในทาง มารยาท หรือการแสดงปรากฏออกมาทางกิริยาอาการมารยาท ทั้งหลาย นี้มันก็มีสูงและมีต่ำ.

ที่นี้คำพูดมันหลอกลวง อย่างที่ผมเคยพูดแล้วพูดอีกว่า ระวังให้ดีคำพูดนี้มันเล่นตลก มันหลอกลวง มันสับปลับ, ทำให้ยากแก่การศึกษา. ถ้ามารยาทต่ำ มันก็มี ๒ ความหมาย : ต่ำ คือถ่อมตัวก็ได้, มารยาทต่ำคือมารยาทเลวกก็ได้, ระวังให้ดี. ถ้าพูดว่ามารยาทต่ำ คนนี้มันหยาบคายไร้สมบัติผู้ดีก็ได้, ที่นี้มารยาทต่ำ คือมันอ่อนน้อมถ่อมตัว, ต่ำลงไปอ่อนน้อม คือเป็นคนอ่อนน้อม. นี้คำว่าต่ำมันเล่นตลกหลอกลวง ต้องรู้จักให้ดี.

ที่นี้วิญญานสูงหรือวิญญานต่ำ, จิตใจสูงหรือจิตใจต่ำ;

ถ้าต่ำในทางคุณค่าก็ไม่ไหว; ถ้าต่ำในทางไม่ทะเยอทะยาน
 ไม่ไฝสูง มันก็ตีเหมือนกัน; เล็งถึงคุณภาพของจิต ว่ามีมาก
 หรือมีน้อย นั้นแหละแน่นอน. คุณค่าคุณสมบัติของวิญญาณ
 มันมีต่ำหรือมันมีสูง; ถ้าต้องการวิญญาณสูงต้องมีร่างกายต่ำ.
 เราจะถือหลักอย่างนี้ นี่การเป็นอยู่แสดงภายนอก กินอาหาร
 ต่ำ มรรยาทต่ำ อะไรต่ำ, และก็มีจิตใจมีวิญญาณสูง. แต่ขอให้
 สังเกตไว้เถอะว่า คำพูดนี้กลับไปกลับมาได้ หลอกหลวงได้, ให้
 ถือเอาความหมายเป็นหลัก.

ในภาษาบาลีก็มีประโยชน์อยู่ประโยคหนึ่งว่า ตัวยพยัญชนะ
 ไม่สำเร็จประโยชน์ในความหมายอรรถะ; อรรถะคือความหมาย
 ต่างหากที่จะทำให้สำเร็จประโยชน์, ยึดถือตัวหนังสือแล้วมีทาง
 ผิดได้, แล้วไม่สำเร็จประโยชน์ด้วย. ความหมายที่ถูกต้องอย่าง
 ไร มันจะทำให้สำเร็จประโยชน์? เตี้ยวันนี้มันมีคำว่าสูงว่าต่ำ
 สับสนกันไปหมด, ก็ต้องดูเอาความหมายเอง; ต่ำทรามนี่ก็อย่าง
 หนึ่ง, ต่ำอย่างอ่อนนุ่มนั่นก็อีกอย่างหนึ่ง, มันตรงกันข้ามกัน
 เลย. ต่ำทราโมอย่าเอา; แต่ต่ำอ่อนนุ่มนั่นรับเอาเข้าไว้ แล้ว
 คนนั้นจะสูง ภาษาทางภาคอีสานเขาว่า ก้มศีรษะจนหัวจกดิ่ง
 ยาง หรือว่าเงยศีรษะจนหัวจกดิ่ง. มันเงยศีรษะแต่หัวกลับ
 จกดิ่ง; ถ้ามันก้มหัวกลับไปจกดยอดยาง, ยอดต้นยาง. นี่เป็น
 คำพูดที่มีความหมายดีมาก ในคำสอนเหล่านั้นแต่ไม่ค่อยมีใคร
 สนใจ; ผู้ที่ถ่อมตัวมันน่ารักน่าับถือ ผู้ที่จงหองมันน่าเกลียด
 น่าชัง. ฉะนั้นขึ้นยกหัวไปเถอะมันจะจกดิ่ง; ก้มไว้มันจะจกดยอด

ต้นยาง อย่างนี้เป็นต้น.

นี่ขอให้สังเกตเอาเองเถอะ ผมยกมาเพียงเป็นตัวอย่างเท่านั้น ต่ำสูงคู้้นั้นมันหลอก มีความหมายที่หลอกได้ แล้วแต่เราเล็งถึงอะไร; เล็งถึงวัตถุหรือเล็งถึงมรรยาทกิริยาอาการ หรือว่าเล็งถึงจิตวิญญาณ, แล้วเราก็จำกัดความลงไปได้ ว่าควรจะทำอย่างไร, แล้วก็ถือเอา ให้มันเข้ากันกับหลักที่ว่า ถ้าเป็นอยู่อย่างต่ำแล้วก็จิตนั้นก็มุ่งไปกระทำอย่างสูงเสมอไป. ถ้าจิตมามุ่งสูงในทางเป็นอยู่เสียที่นี้แล้วก็จิตนั้นก็จะต้องต่ำเป็นธรรมดา.

พิจารณาเรื่องสูงต่ำแบบสวนโมกข์

ที่นี้เราก็จะดูคำว่าสูงหรือต่ำกันต่อไป โดยเอาหัวข้อที่ว่า “เป็นอยู่อย่างต่ำมุ่งกระทำอย่างสูง” มาพิจารณากันอีกให้ละเอียดขึ้น. จะยกตัวอย่าง หลักเกณฑ์ที่เราถือกันอยู่ที่นี่เป็นตัวอย่าง; นี่หมายความว่ากล่าวอย่างอื่นก็ได้, พูดอย่างอื่นก็ได้, โดยหลักเกณฑ์อันอื่นก็ได้; แต่จะเอาอย่างง่าย ๆ นี่เป็นตัวอย่างเป็นอยู่อย่างต่ำมุ่งกระทำอย่างสูง ในความหมายของคำว่า เป็นอยู่อย่างต่ำนั้น เราว่า : ๑. กินข้าวจานแมว, ๒. อาบน้ำในคู, ๓. เป็นอยู่อย่างทาส. นี่จะเป็นอยู่อย่างต่ำ.

กินข้าวจานแมว ฟังดูแล้วมันก็สลัว ๆ อยู่ไม่รู้จะไรกันแน่ บางคนฟังไม่เข้าใจ ก็เกลียดหรือหัวเราะเยาะ. กินข้าวจานแมว เอาแต่เพียงว่ากินง่าย อย่าต้องกินลำบาก; เหมือนปัญหาที่เกิดขึ้นแก่คนร่ำรวย แล้วคนไม่ร่ำรวยก็เอาอย่าง, มันชี้ตามข้างคือคนจนมันจะเอาอย่างคนร่ำรวยเรื่องกิน มันก็ประสบความสำเร็จ. กินข้าวจานแมว ผมพูดด้วยคำ ๆ นี้ ว่าเอาข้าวกับกับใส่กันอย่างง่าย ๆ แล้วก็ฉันอย่างพระพุทธรเจ้าฉัน หรือพระอรหันต์ทั้งหลายในกาลก่อนฉัน ซึ่งเป็นรูปข้าวจานแมวทั้งนั้น, แล้วก็ไม่ใช่อย่างดีอย่างประณีต. อย่างที่ข้าวवादแกงตามตลาด มันเป็นข้าวเลว ๆ เป็นกับเลว ๆ เป็นกับเหลือเดนก็มี เขาใส่ลงไปโนบวตรแล้วก็ระคนกันอย่างน่าเกลียด, ไม่ใช่อย่างจานบุฟเฟ่. นี่คำว่าจานแมวนี้มันคือง่าย ๆ แต่ก็ก็เป็นอาหารที่มีค่าทางอาหารเพียงพอ.

ที่นี้อบน้ำในคู นี้ก็คือ ให้เป็นอยู่อย่างเรียกว่าไม่ต้องมีห้องน้ำราคาตั้งแสน ในการที่จะอาบน้ำล้างตัว ๆ ไปนี้, ทำตามธรรมชาติธรรมดาให้มาก ๆ เข้าไว้ก่อน; แต่ไม่ถึงกับว่าไปอาบน้ำในคูสกปรกดอก. มันก็มีห้องน้ำอะไรพอสมควร, ให้ถือความหมายเหมือนกับที่เราไปอาบน้ำในลำธารในคู ในอะไรตามธรรมชาติ. อยู่ที่นี่จะง่ายละ ถ้าจะไปอาบน้ำในลำธาร ก็เข้ากันกับบพนี้ ในคู มันจะเป็นเกลือกกับธรรมชาติง่าย; แล้วธรรมชาตินั้นจะควบคุมจิตใจไว้, จะช่วยควบคุมจิตใจไว้ อยู่ใน

ระดับที่ไม่หลง ไม่พินเพื่อน, อะไรเท่าไร, อะไรก็อยู่ได้. อะไรก็ไม่จำเป็นต้องให้มันมากไปกว่านั้น มันเปลืองเปล่า ๆ. นี่มันบอกให้อย่างนี้, ธรรมชาติมันจะบอกให้อย่างนี้; อาบน้ำในคูก็เป็นเกลอกับธรรมชาติ.

ก่อนนี้ผมก็ไปอาบที่ลำธารเหมือนกันแหละ เดียวนี้มันก็ไม่ค่อยไหว, แล้วคุณก็สังเกตเอาเองว่า มันกันความรู้สึกต่างกันอย่างไร กับอาบในห้องน้ำ, อาบในบ่อ กับอาบในห้องอย่างสมัยใหม่ นี่มันต่างกันอย่างไร, ก็แสดงให้เห็นอยู่มากแล้ว. แต่เดี๋ยวนี้เอาความหมายว่าเช่น การอาบน้ำเป็นต้นนี้ จะให้มันง่ายที่สุดจึงใช้คำว่าในคู.

ข้อที่เป็นอยู่อย่างทาสนี้ ก็เอาความหมายของคำว่า “ต่ำ” เหมือนกัน. คำว่าทาสก็คือต่ำ ไม่งอหัว ไม่จองหงอ ไม่ยกหูชูหาง แล้วก็ไม่ปริปาก; ใช้ได้แม้แก่ฝ่ายถูก, ผู้ที่เป็นฝ่ายถูกก็ขออย่าได้ปริปากเลย, เราเป็นฝ่ายถูกแท้ ๆ นี้ออย่าไปเถียงมันเลย อย่าไปเอาชนะกับมันเลย ยอมแพ้นุบปากเสียดีกว่า แล้วจะชนะทีหลัง, จะหัวเราะทีหลัง; ไม่ใช่ที่เราจะต้องไปเป็นทาสนะ. แต่เราเอาคติหรือเยี่ยงอย่างทาส มาพิจารณาดูว่า ไม่ปริปากที่จะเถียงที่จะคัดค้าน; ไม่ยกหูชูหางต่อคนอื่น นี่เรียกว่าเป็นอยู่อย่างต่ำ.

ที่นี้มุ่งกระทำอย่างสูง นี่เรามีหัวข้อไว้แล้วสำหรับที่นี้ ว่ามุ่งมาดความวาง ทำอย่างตายแล้ว กุมแก้วในมือ คือดวงจิตว่าง

คืบหมุดทุกอย่าง. ที่เคยเขียนไว้ เต็มรูปเต็มขั้นเขียนไว้อย่างนี้.

มุ่งมาดความวางนี้ ถึงแม้จะเป็นอยู่อย่างทาสแต่ใจมุ่งมาดความปล่อยวาง แล้วภิกษุเป็นอยู่อย่างทาส ก็ไม่ปริปากไม่เรียกร้อง ไม่สไตรค์ ไม่อะไรต่าง ๆ เพราะว่าหัวใจมันมุ่งมาดความปล่อยวาง คือ วิมุติความปล่อยวาง; เพราะพูดกันแล้วรู้กันแล้วว่าปล่อยวางนั้น คือดับทุกข์หรือพ้นทุกข์. หัวใจมุ่งมาดความปล่อยวาง คือ สิ่งสูงสุดในพระพุทธานุศาสตร์หรือของมนุษย์ปล่อยวาง สลัดของหนักทั้งหลายออกไป; ถ้าเป็นขั้นสูงสุดก็สลัดกิเลส ตัณหา อุปาทานแล้วก็ดับทุกข์เป็นนิพพาน นี้เรียกว่าปล่อยวาง, มุ่งมาดความวาง. ฉะนั้นบทสวดที่ว่าขันธน้ำเป็นภาระหนัก, คนแบกภาระอยู่ แยกอยู่มันก็หนัก โยนทิ้งเสียมันก็เบา.

มันก็ต้องมีการกระทำอย่าง **ทำอย่างตายแล้ว**, ถ้ามุ่งมาดความวางต้องทำอย่างตายแล้ว; นี้จะไม่เข้าใจ เรามีพูดอีกคำหนึ่งว่า ตายเสียก่อนตาย คือ ไม่มีตัวกู-ของกู เหลืออยู่ แม้เฉพาะในเวลานั้นก็ยังได้. นี่ตัวกูมันตายไปแล้ว, ร่างกายยังไม่ทันตาย ตัวกูตายแล้ว. นี่ตายเสียก่อนตาย ความรู้สึกรู้ว่าตัวกู, คำว่าอหังการมมังการ egoism อะไรต่าง ๆ นี้หมดแล้ว ก่อนแต่ร่างกายนี้ตาย. นี้เรียกว่าทำอย่างตายแล้ว. คนฟังไม่ถูกแล้ว ก็กลัวว่ามาสอนให้ตาย ให้แก่ล้างทำตาย; ที่ตายแล้วนี่เป็นการ

ตายแห่งตัวกู-ของกู, ร่างกายยังอยู่; ตายชนิดนี้มันสูง, เป็น การตายที่สูงที่มีค่าสูง.

กุมแก้วในมือ ทำอย่างตายแล้ว ก็กุมแก้วในมือ : แก้ว พระรัตนตรัยก็ได้ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์นี้ ถือไว้เป็นหลัก อย่าให้ผิดได้ อย่าให้พลาดได้ ตามหลักของคำว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์. มีดวงแก้วอยู่ในมือ ในฐานะที่เป็นเครื่อง คุ่มครอง หรือเป็นอาวุธ หรือเป็นอะไรแล้วแต่จะเรียก ว่าต้องมี อยู่ในกำมืออยู่ในมือละ, สรุปลงก็คือ **ดวงจิตว่าง**. ถ้ามีอะไร อย่างนั้นละก็สรุป คือดวงจิตว่าง คือ จิตมันว่าง ไม่มีความทุกข์ ไม่มีกิเลส ไม่มีตัวตน.

ถ้ามีจิตว่างแล้ว มันก็ไม่มีการ; ไม่มีการ มันก็ทำอะไร ถูกหมัดโดยอัตโนมัติ พุดให้เป็น logic ไปหน่อย แต่ไม่ใช่ logic คือ ถ้าจิตว่างจากกิเลสแล้วก็ทำอะไรถูกหมด ไม่มีผิดเลย. ฉะนั้น ก่อนแต่คุณจะทำอะไร ก็ทำจิตให้ว่างเสียก่อนเถอะ, แล้วจะทำถูกหมด คือจะคิดถูก จะพุดถูก จะทำถูก จะตัดสินใจถูก. ถ้า จิตใจมันมีอะไรมาครอบงำมาแย่งแย่งเสียแล้ว มันไม่ว่าง คือ มัน วุ่นวายแล้ว มันตัดสินใจผิด คิดผิด พุดผิด ทำผิด. นี่เราจึงมีจิต ว่างนี้เป็นหลักสำคัญ ในการที่จะทำอะไร จึงถึงกับพุดว่า :-

ทำงานทุกชนิดด้วยจิตว่าง

ยกผลงานให้ความว่างทุกอย่างสิ้น

กินอาหารของความว่างอย่างพระกิน

ตายเสร็จสิ้นแล้วในตัวแต่หัวที่.

มีคำถามมากที่สุดว่าทำอะไร กินอาหารของความว่าง ?
ได้อะไรมากก็ไปมอบให้ความว่าง แล้วเมื่อทำก็ทำด้วยจิตว่าง; นี้
ไปหาอ่านเอาเอง ในหนังสือที่เขียนไว้แล้ว อธิบายไว้แล้ว.

เรามีชีวิตอยู่ด้วยจิตว่าง, ความพยายามที่จะมีชีวิตด้วย
จิตว่างนี้ก็คือว่า มุ่งอย่างสูง, กระทำอย่างสูง, ให้มันได้อย่าง
สูง.

ข้อถัดไป ก็**คืนหมดทุกอย่าง**, คืนเจ้าของหมดทุกอย่าง :
ความทุกข์ก็คืนไปให้แก่มันเหตุของความทุกข์, สิ่งที่ยึดถือเป็น
อุปาทาน เป็นตัวตนของตนก็คืนให้ธรรมชาติไป, สังขารทั้งหลาย
เป็นของสังขาร เป็นของธรรมชาติ ฉะนั้นคืนให้สังขารไป. ก่อน
นี้เอามาเป็นตัวตนของตนว่า รูปของตน เวทนาของตน สัญญา
ของตน สังขารของตน วิญญาณของตน มันโง่ไป; ต่อมาก็รู้ว่า
อ้าว, มันเป็นไปตามธรรมชาติ, ตามกฎของธรรมชาติ คือกฎ
อิทัปปัจจยตา; ฉะนั้นเราไม่เป็นขโมย, เป็นโจร, ปล้นใครไว้,
เราคืนให้เจ้าของเดิมให้หมด. ถ้าคืนให้หมดทุกอย่างนี้กลายเป็น
เป็นผู้ไม่โกง ไม่คดโกง, เป็นผู้สูงสุด เป็นผู้บริสุทธิ์, ไม่มีกิเลส
และความทุกข์.

ข้อปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ในด้านจิตใจ จะมีคำว่า
“สลัดคืน” นี้อยู่เป็นข้อสุดท้ายเสมอ. ไปสังเกตดูในบทสวด
อานาปานสติ บทสวดท้ายจะเป็น *ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสึ อสฺส-*

ลิสฺสฺสามิตฺติ ลิกฺขติ ปสฺสฺลิสฺสฺสามิตฺติ ลิกฺขติ เอามันคั้นเจ้าของอยู่ทุก
ลมหายใจเข้าออก, ออย่าไปดึงมาเป็นของกูเป็นตัวกู; นี่แหละ
มุ่งกระทำอย่างสูง.

ที่นี้อันสุดท้ายอันหนึ่งที่ว่าสูงโดยสมบูรณ์ ในอันดับ
สุดท้ายว่า แจกของสองตะเกียง นี่หมายถึงผู้อื่น, หมายถึง
กระทำต่อผู้อื่น ก็ให้มันสูงด้วย, ไม่ใช่สูงสุดแต่ประโยชน์ของตน
ให้สูงสุดไปถึงประโยชน์ของผู้อื่นด้วย กลายเป็นผู้แจกของสอง
ตะเกียง.

ขอให้ทุกคนมีความหมายมั่นว่า ให้เราจบชีวิตลงด้วย
ความเป็นผู้แจกของสองตะเกียง คือ ส่วนตัวเรากระทำเสร็จแล้ว
ไม่มีปัญหา ไม่มีความทุกข์แล้ว; ที่นี้มันยังไม่ตาย ก็เลื่อนชั้น
ไปอีกชั้นหนึ่ง เป็นผู้แจกของสองตะเกียง. ช่วยเหลือผู้อื่นด้วย
วัตถุ นี่เรียกว่าแจกของ ช่วยเหลือผู้อื่นในทางสติปัญญา, ทาง
จิตทางวิญญาณ นี้เรียกว่า สองตะเกียง; ช่วยในทางวัตถุ เรียก
ว่าแจกของ ช่วยในทางจิตทางวิญญาณ เรียกว่าสองตะเกียง;
ถ้าทำหน้าที่นี้สำเร็จบริบูรณ์อีกทีหนึ่ง มันก็พอ; คนเราก็พอ เกิด
มาทีหนึ่ง ทำประโยชน์เต็มที่ ทั้งส่วนตนเองและผู้อื่น.

กินอยู่ต่ำ ๆ แล้วมุ่งกระทำอย่างสูง คือ ทำอย่างนี้ จึง
จะย้าให้ฟังอีกทีว่า : กินข้าวจานแมว อาบน้ำในคู เป็นอยู่
อย่างทาส นี้อยู่ต่ำ ๆ แล้วมุ่งมากความวาง ทำอย่างตาย
แล้ว กุมแก้วในมือ คือดวงจิตว่าง คินหมดทุกอย่าง. นี่คือ
ทำอย่างสูง แล้วก็แจกของสองตะเกียง จบ. นี้พูดเป็น

ตัวอย่าง อย่างที่เราพูดอธิบายกันอยู่ที่นี่ ใช้คำอย่างนี้ กินอยู่อย่างต่ำ มุ่งกระทำอย่างสูง.

ความต่ำสูงมีหลักพิจารณา ๒ อย่าง

ที่นี้ดูว่าต่ำหรือสูงกันอย่างไรอีกทีหนึ่ง ที่ว่าต่ำมันก็มีได้ทั้งอย่างเอาสัจขาดญาณเป็นหลัก และเอาสติปัญญาเป็นหลัก; สูงก็เหมือนกันแหละเอาสัจขาดญาณเป็นหลัก หรือว่าเอาสติปัญญาเป็นหลัก.

จากสัจขาดญาณ เราก็มีมาสำหรับหาอาหาร หนีอันตราย หรือว่าต่อสู้อยู่ หรือสู้พันธุ้; อย่างนี้ก็ตามสัจขาดญาณ, ไม่ได้ถือว่าเป็นอะไร มันเป็นไปตามสัจขาดญาณ คือตามธรรมชาติ. ถ้าเป็นสัจขาดญาณแล้วก็มีลักษณะบริสุทธิ์อย่างที่เราเรียกว่า innocent. innocent นี้บริสุทธิ์ในความหมายหนึ่ง, ไม่ใช่บริสุทธิ์เพราะเราทำ, บริสุทธิ์อย่างปฏิบัติธรรมนั้นมันบริสุทธิ์ในความหมายอื่น คือต้องทำมันขึ้นมา, และมันก็บริสุทธิ์ในความหมายที่บัญญัติกันไว้อย่างไร. ถ้าตามสัจขาดญาณแล้วก็บริสุทธิ์อย่างลูกเด็ก ๆ ทารกมันบริสุทธิ์ innocent ทั้งนั้นว่า ฉะนั้นเราจึงไม่ถือว่าจะคิดหาอาหาร, หรือว่าการสู้พันธุ้, หรือว่าหนีอันตรายนี้, เป็นของผิดของต่ำอะไร.

แต่พอมาถึงเรื่องของสติปัญญา เรากลับพบว่าเราต้อง

ทำอะไรให้ดีกว่านั้น; ถ้าทำเพียงสัตยชาติญาณ เราก็จะไปจัดมันว่าต่ำเสียอีก. เดียวนี้มันเป็น intellect ขึ้นมาแล้ว มันต้องมีระดับอื่น ความหมายอื่น สำหรับต่ำหรือสูง.

ฉะนั้นเมื่อพูดว่าต่ำหรือพูดว่าสูง ก็เล็งดูว่า กำลังพูดกันในแง่ไหน; ถ้าพูดถึงสัตยชาติญาณ มันก็ระดับทั่วไป แล้วมันก็สูงในแง่ที่มีนบวิสุทธิอย่าง innocent. ถ้าเป็นอย่างสติปัญญา มันก็ผิดธรรมชาติ, แล้วมันมีความสูงหรือความบริสุทธิ์ ที่บัญญัติขึ้นไว้ใหม่ : ต้องอย่างนั้น ต้องอย่างนี้, ต้องเป็นพระอรหันต์ คือมันจะต้องละอิทธิพลแห่งสัตยชาติญาณได้ มันจึงจะสูง. ฉะนั้นเราจะไม่ทะเลาะกันในข้อนี้ คือ เราต้องรู้จักเสียก่อนว่า เรากำลังพูดกันในระดับของสัตยชาติญาณ, หรือว่าระดับของสติปัญญา คือสัตยชาติญาณที่ถูกพัฒนาแล้ว.

ตัวอย่างเช่นความโง่ **ความโง่นี้มันโง่ได้ตั้ง ๓ ชนิด** เป็นอย่างน้อย : **ลำดับที่ ๑ โง่อย่างอันธพาล** คนเลว คนอันธพาล คนกักขฬะ; นี่มันโง่ของมันไปแบบหนึ่ง เพราะว่ามันเป็นทาสของกิเลส, กิเลสทำให้มันโง่ ทำให้มันเห็นแก่ตัว มันก็ทำอย่างน่าเกลียดน่าชัง นี่ความโง่ของคนอันธพาล ขึ้นต่ำ.

ทีนี้ถ้าโง่อย่างสัตยชาติญาณ **ลำดับที่ ๒ มันโง่อย่างสัตยชาติญาณ** มันอยู่ตรงกลาง มันเป็น innocent คือมันบริสุทธิ์ไม่ประสีประสาไปตามธรรมชาติ. นี่ถ้ามันโง่มันยังน่ารัก, แล้วมันก็ต้องโง่แน่นอนละ เพราะว่าตามสัตยชาติญาณ มันจะรู้สึกอะไรหมดไม่ได้. ยิ่งมาถึงยุคนี้ปัจจุบันนี้แล้ว ความรู้

เพียงแค่สัญลักษณ์มันไม่พอ, มันก็ถูกจัดไว้ในระดับที่มันยัง
ง้ออยู่ แต่ความงอนั้นบริสุทธิ์อย่าง innocent. ในทางศาสนา
คริสเตียนคำว่า innocent นี้มีค่ามาก ถือเป็นค่าสูงสุดเลย.

ที่นี้อันสุดท้าย ลำดับที่ ๓ ใจอย่างคนฉลาดที่อวดดี
คนฉลาดเรียนมาปริญญายาวเป็นหาง มันฉลาดทุกอย่างแหละ
แล้วบางเวลามันก็เฟลอสติหรือประมาทขึ้นมา มันก็โง่; อันนี้
ร้ายกาจที่สุด.

ฉะนั้นขอให้เราระวังความงองของความฉลาดของเรา, ระวัง
ความฉลาดของเรา จะแสดงบทบาทออกมาเป็นความงอง ที่เลว
ร้ายกว่าความงอง ๒ อย่างข้างต้นเสียอีก. หรือเราระวังความงอง
ของผู้อื่น ก็ระวังความงองของคนฉลาด. เมื่อคนฉลาดเขาคิด
จะทำอะไรให้เลวทรามแล้ว เขาทำได้มากได้ลึก, ถ้าเขาโกงเขา
ก็โกงได้ลึก, ถ้าเขาจะทำลายล้างผู้อื่น เขาก็ทำลายล้างได้ลึก,
ความงองครอบงำเขาแล้ว คนฉลาดก็ทำอะไรที่เป็นอันตราย
ที่สุด.

นี่ยกตัวอย่างให้เห็นว่า คำพูดมันมีความสลับปลับอย่างนี้
แหละ ที่นี้ผมคิดว่า ที่พวกคุณจะต้องสนใจต่อไป ก็คือ เรื่อง
ความสลับปลับของภาษาที่ใช้พูดนี้สนใจให้มาก ถ้าไม่อย่างนั้น
จะไม่เข้าใจธรรมชาติที่ถูกต้องหรือเพียงพอ; เพราะภาษามัน
สลับปลับ ภาษารธรรมชาติก็สลับปลับเหมือนกัน; ไม่ใช่สลับปลับอย่าง
เลวทราม อย่างเจตนาอะไรดอก, มันเป็นเรื่องของมันอย่าง
นั่นเอง ตามธรรมชาติของภาษาที่ใช้พูดกันมา, ถ้ายทอดกันมา

เป็นพัน ๆ ปี คือใช้พูดกันอยู่ในระหว่างชนชั้น หมู่พวกที่มันมีอะไรไม่เหมือนกัน มีระดับต่างกันมา. คำเดียวกันแต่ใช้ความหมายต่างกันมาก.

ระดับต่ำสูงของจิตเกี่ยวกับกามารมณ์

ที่นี้ก็จะไปต่อไปถึง หัวข้อที่ได้พูดค้างไว้เมื่อตะกี้ ก็เป็นเรื่องความสลับปลับของคำพูดอีกเหมือนกันแหละ คือจะพูดกันถึงระดับของจิตใจ ที่ว่า ต่ำ หรือ สูง ที่พูดค้างไว้ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับกามารมณ์ ที่เป็นปัจจัยเทียบข้อที่ ๑ ซึ่งกำลังเป็นทางมาแห่งอาชญากรรมทั้งหลาย. เราจะพิจารณากันให้ละเอียดสักหน่อยก็จะดูกันที่นี้ :-

คือพูดถึงระดับของจิตใจของแต่ละคน ๆ ที่เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่ากามารมณ์. กามารมณ์ในที่นี้หมายถึงรสของเพศตรงกันข้ามโดยตรงไม่เล็งถึงความใคร่อย่างอื่น ๆ ในตัว อย่างนี้ คือกามารมณ์ทางเพศ มันจะมีอยู่หลายชั้นในจิตใจของคนที่แตกต่างกัน.

คนจำพวกที่ ๑ เขารู้สึกต่อกามารมณ์ แล้วบูชากามารมณ์อย่างสูงสุดเลย. ไปนึกเอาเองว่าใครบ้าง ? คือคนชนิดไหนบ้าง ? ที่มันบูชากามารมณ์อย่างสูงสุด ถึงขนาดที่กล่าวหาคนที่ไม่บูชากามารมณ์ ว่าเป็นคนบ้า เป็นคนโง่ เป็น

คนจิตผิดปรกติ. นี่ระดับต่ำสุดของผู้ที่บูชากามารมณ์ ผมเข้าใจว่าในกรุงเทพฯ หาได้เป็นฝูง ๆ ที่บูชากามารมณ์ขนาดนี้ว่ามันเป็นของสูงสุด; ถ้าใครไม่บูชากามารมณ์เป็นคนโง่ เป็นคนบ้า เป็นคนจิตใจผิดปรกติ, เขาหาว่าถ้าไม่บูชากามารมณ์จิตผิดปรกติ คือเป็นคนบ้า.

ที่**นี้พวกที่ ๒** หย่อนลงมาหน่อย ก็คือ**บูชากามารมณ์พอประมาณ**หรือตามธรรมดา, บูชากามารมณ์ตามธรรมดา. พวกแรกที่บูชาขนาดสูงสุด นั้นมันถึงขนาดว่า ถ้าผิดใจนิดเดียวก็ฆ่าตัวมันตาย ฆ่าคู่รักตาย ฆ่าอะไรตาย, แล้วก็ใครสอนในทางตรงกันข้าม มันด่าเลย แต่**พวกที่ ๒** นี้ค่อยยังชั่วพวกบูชากามารมณ์ตามธรรมดา ก็จะต้องถือว่าจิตใจมันสูงขึ้นมานิดหนึ่ง.

ที่**นี้พวกที่ ๓** ก็รู้สึกว่ **กามารมณ์ ก็เป็นเพียงของอร่อยชนิดหนึ่งที่จำเป็น** หรือไม่ควรขาดสำหรับคนธรรมดา. นี้ไม่ถึงกับบูชา จัดไว้เป็นของอร่อยชนิดหนึ่ง ที่ไม่ควรขาด สำหรับคนธรรมดา ก็ต้องมีจิตใจสูงกว่าพวกคนที่ ๒ หน่อยละ.

ที่**นี้พวกที่ ๔** พูคว่า **กามารมณ์นี้เป็นของธรรมดาของสัตว์ ที่จะต้องมีตามสัญชาตญาณ** หรือตามธรรมชาติ; แต่ไม่ยืนยันว่าขาดไม่ได้ มันมีไปตามธรรมดา, ใครจะเอาเท่าไร ก็ว่าเอาเอง ตัดสินเอาเอง, กามารมณ์เป็นของธรรมดาของสัตว์ ที่จะต้องมีตามธรรมชาติ.

ที่**นี้พวกที่ ๕** มีความรู้สึกสูงขึ้นมาหน่อยว่า**กามารมณ์เป็น**

ของธรรมดา เว้นเสียก็ไม่เป็นไร, เว้นเสียได้ก็จะยิ่งดี. คนพวกนี้จะถือว่า กามารมณ์เป็นของธรรมดาถูกแล้ว; แต่ว่าถึงเว้นเสียขาดเสีย ไม่ต้องมีก็ได้ ไม่เป็นไร. คือไม่ตาย ถ้าเว้นเสียได้ก็ดี.

ที่นี้พวกที่ ๖ พวกสุดท้าย กามารมณ์นี้มันเป็นเหยื่อหรือเป็นค่าจ้างที่ธรรมชาติ หรืออะไรก็ตาม จ้างให้สัตว์สี่ขาพันธุ์. อำนาจลึกลับลึกลับที่เรียกว่าธรรมชาติ กฎธรรมชาติ ก็ตาม มันมีกามารมณ์นี้เป็นค่าจ้างหรือเป็นเหยื่อล่อให้สิ่งที่มีชีวิตทำการสืบพันธุ์; ถ้าไม่อย่างนั้น ชีวิตนี้มันก็เป็นไปไม่ได้ คือมันไม่สืบพันธุ์, แล้วมันก็สูญไปแล้ว, ไม่เหลืออยู่จนกระทั่งบัดนี้ดอก.

ฉะนั้นไปเรียนเรื่องชีววิทยาบ้าง กระทั่งต้นไม้ มาถึงสัตว์ และคนนี่ที่มันมีต่อมแกลนด์สำหรับความรู้สึกในการสืบพันธุ์, มันดินรนที่จะสืบพันธุ์และขณะที่สืบพันธุ์นั้นแหละ เป็นเวลาที่รู้สึกสูงสุดในทางความรู้สึก ที่พูดกันว่าเป็นสุขที่สุด เอรีดอร้อยที่สุด. อย่างเป็นทางการที่มีชีวิตนี้ โดยเฉพาะเวลาหลังน้ำเชื้อของเพศตัวผู้ เป็นเวลาสูงสุดของความรู้สึก; นั่นใครทำมาให้? ธรรมชาติมันทำมา; ถ้าไม่อย่างนั้นมันไม่สืบพันธุ์ดอก มันตายหมดแล้ว, มันสูญพันธุ์ไปหมดแล้ว ฉะนั้นต้องเอาของที่มีมันมีรสอร้อยที่สุดใส่ไว้ที่นั่น เพื่อว่าสัตว์จะทำอย่างนั้น แล้วมันจะเกิดการสืบพันธุ์ออกมา.

ฉะนั้นเราจึงถือว่าเป็นเหยื่อหรือเป็นค่าจ้าง ที่จัดไว้โดยธรรมชาติมีต่อมแกลนด์อะไรต่าง ๆ สำหรับรู้สึกอยู่ในตัว เป็น

ค่าจ้างให้สี่พันห้าร้อย ด้วยการกระทำที่ไม่น่ากระทำ, กิริยาอาการที่สี่พันห้าร้อยนั้นไม่น่ากระทำ. นั่นมันเป็นกิริยาที่น่าเกลียดน่าชังที่สุด จนต้องทำในที่ปกปิด, เป็นอาการที่น่าเกลียด เป็นอาการที่สกปรก, เป็นการกระทำที่เหน็ดเหนื่อย เพื่อความบ้าบอบเดียว มันก็เสร็จตามความต้องการของธรรมชาติแล้ว คือมันให้มีพันธุ์ได้แล้ว, มันก็ได้พืชพันธุ์มา สำหรับเป็นภาระเลี้ยงดูต่อไป.

ไม่ต้องดูมนุษย์ดอก คุณสัตว์เดรัจฉานก็แล้วกัน มันรักลูกอย่างไร, มันอดทนอย่างไรในการเลี้ยงลูก. ผมเห็นค่างที่อยู่บนยอดไม้ มันเลี้ยงลูกอย่างเป็นภาระของมันที่สุด นั่นคือความลำบาก เพราะไปกินเหยื่อเข้านั่นเอง. เพราะไปกินเหยื่อ หรือไปรับค่าจ้างเข้า แล้วมันต้องได้ลูกมาเลี้ยง. การกระทำนั้นมันน่าเกลียดที่สุด สกปรกที่สุด เหน็ดเหนื่อยที่สุด เพื่อความบ้าบอบเดียว. ฉะนั้นคนชนิดนี้ก็ไม่ไปยุ่งกับกามารมณีนางทางเพศที่เป็นเรื่องเพศโดยตรง คือการสืบพันธุ์ทางเพศ.

นี่ทบทวนดูซิ คำว่ากามารมณี เกี่ยวกับทางเพศรสอย่างเดียวเท่านั้นแหละ มันมีคุณค่าหรือมีคุณลักษณะ ที่ทำให้เกิดความรู้สึกแก่คนเรา อย่างน้อยได้เป็น ๖ ชั้น อย่างที่บอกแล้ว : พวกที่ ๑. มันบูชาสูงสุด ถึงกับหาว่าคนที่ไม่บูชากามารมณี เป็นคนมีจิตผิดปรกติ; แม้พระอรหันต์ก็ถูกสงสัยอย่างนี้; แม้พระพุทธเจ้าก็ถูกด่าอย่างนี้. ผมเคยอ่านพบในหนังสือหลายเล่มที่ฝรั่งเขียนหาว่าพระพุทธเจ้าเป็นคนมีจิตวิปริต โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับทางเพศหรือทางกามารมณี; คนนั้นมันมากเกินไป

แล้ว. พวกที่ ๒. บุษากามารมณพอประมาณตามธรรมดา. พวกที่ ๓. รู้สึกว่า เป็นเพียงของอร่อยชนิดหนึ่งธรรมดา ๆ ไม่ควรขาดสำหรับคนเรา. พวกที่ ๔. ว่าเป็นธรรมดาของสัตว์ตามธรรมชาติ อย่าให้ค่าแก่มันมากนักเลย. พวกที่ ๕. เป็นของธรรมดา เว้นเสียก็ได้ไม่ตายดอก แล้วจะยิ่งดีเสียอีก. พวกที่ ๖. เห็นว่าเป็นเหยื่อ หรือค่าจ้างที่อย่าไปกินเข้า อย่าไปรับเข้า. นี้จะเป็นเครื่องเปรียบเทียบ ให้เราเห็นความสูงและต่ำแห่งจิตใจของคนเราเป็นชั้น ๆ โดยยกตัวอย่างมาเพียงอย่างเดียวคือค่างากามารมณทางเพศ ที่เกี่ยวกับเพศตรงกันข้าม. จะเอาตรงไหน ต่ำ ตรงไหนสูงพูดไม่ได้; เพราะพวกที่ ๑ ที่บุษากามารมณ เขาก็ว่าพวกที่ไม่สนใจกามารมณดอก เป็นพวกบ้า พวกบอ พวกต่ำ พวกอะไร พวกเขาสูง เพราะเขามีกามารมณทำนองนั้น ฉะนั้นต่างพวกต่างก็จะมองดูกันในทางที่ตรงกันข้าม แล้วแต่ทิวฐิ ความรู้สึก ความยึดถือ ของเขาเป็นอย่างไร.

นี่เป็นการแสดงให้เห็นพร้อมกันไปในตัวทั้งสองอย่างว่า คำพูดนั้นมันสลับปลับ เพราะความหมายมันต้องบัญญัติไว้เฉพาะระดับแห่งคน เป็นระดับ ๆ ไป และว่าสิ่ง ๆ เดียวนั้น ถูกรู้สึกแตกต่างกัน ตั้ง ๖ ระดับเป็นอย่างน้อย; เช่น คำว่ากามารมณทางเพศนี้เป็นต้น. ฉะนั้นเมื่อเราพูดว่าให้มีความเป็นอยู่อย่างต่ำแล้วมุ่งกระทำอย่างสูง ในกรณีของกามารมณนี้ เราจะเอาสูงกันอย่างไร? มันก็อยู่ที่บุคคล นั้นอีกแหละ ว่าบุคคลนั้น จะจัดตัวของตัวไว้ในระดับตรงไหน, แล้วความสูงและต่ำกว่านั้น

มันก็จะเกิดขึ้น.

ถ้าจัดตัวไว้ผิดเป็นพวกที่ ๑ แล้ว ก็ มันก็ไม่มีทางที่จะเข้าใจหลักเกณฑ์ของเราได้ ที่ว่าเป็นอยู่อย่างต่ำมุ่งกระทำอย่างสูง. ฉะนั้นก่อนที่จะจัดอะไรว่าต่ำว่าสูงจงดูตัวเองว่า ถูกวางไว้ที่ตรงไหน มีจุดยืนที่ตรงไหน อย่างนี้เป็นต้น จึงจะรู้ว่าต่ำว่าสูง.

ที่นี้เกี่ยวกับเรื่องนี้ เราจะเห็นความสลับซับซ้อนของภาษาที่ใช้พูด ละเอียดยิ่งขึ้นไปอีก. ที่นี้เราจะเทียบความรู้สึกระหว่างคนกับสัตว์ สัตว์เดรัจฉานนะ; คนก็เป็นสัตว์แต่เป็นสัตว์มนุษย์, ที่นี้จะเทียบระหว่างคนกับสัตว์.

เทียบความรู้สึกระหว่างคนกับสัตว์

สัตว์นี้ถือว่า ทำอะไรไปตามสัญชาตญาณ ส่วนคนนั้นมี Intellect ที่พัฒนาถ่ายทอดเป็นมรดกตกทอดกันมานาน มันก็มี Intellect เป็นทรัพย์สินสมบัติ; ส่วนสัตว์มันก็มีสัญชาตญาณมี Instinct อะไรทำนองนี้เป็นทรัพย์สินสมบัติ. ที่นี้สัตว์เดรัจฉานไม่มีกามารมณ์เพื่อหรือกามารมณ์เกิน ที่เรียกว่า over sex กามารมณ์ส่วนที่เกิน สัตว์เดรัจฉานไม่มี, และไม่อาจจะมี, แล้วคนป่าสมัยหินสมัยก่อนนี้ก็ไม่มี เชื่อกันว่าไม่มี; มันเกิดปัญหากันขึ้นมาแล้วว่า เป็นของเหลวของชั่ว; แล้วก็กลัวว่า over sex

นี่จะทำให้วินาศฉิบหายหมดในหมู่คนฉะนั้น, แล้วก็ให้ทุกคนปฏิบัติ ถ้อยอย่างเคร่งครัดว่า จะไม่มีการกระทำที่เรียกว่า over sex นี้ คนป่าเถื่อนยุคโน้นก็ดี สัตว์เดรัจฉานก็ดี ไม่มี over sex.

เดี๋ยวนี้ มนุษย์สมัยนี้ ที่เต็มไปด้วยสติปัญญานี้มี และยังมี over sex. ผมไม่ต้องอธิบายดอกคุณก็รู้ได้เองว่า over sex สำหรับคนยุคนี้คืออะไร, ความไม่มีจุดเพียงพอในเรื่องกามารมณ์ของคนสมัยนี้มันมีเท่าไร ก็เพราะว่าคนมันมีสติปัญญามันคิดได้ด้วยมันสมอง, ความคิดมันเดินไปทุกแห่งทุกมุม, เราเดินไปในทางกามารมณ์ มันก็เกิด over sex ขึ้นมา.

ทีนี้เราดูในแง่นี้ก่อน ว่าอันไหนมันดีกว่ากัน? สัตว์ที่ไม่มี over sex นี้ก็ไม่มีความทุกข์ เกี่ยวกับกามารมณ์เลย; แล้วมนุษย์มีทั้งความทุกข์ และมีทั้งปัญหา, ปัญหาของสังคม ปัญหาของโลกเกิดเพราะ OVER SEX. ถ้ามองกันเพียงเท่านั้น คือมองเพียงกิริยาปรากฏการณ์ทั้งภายนอกนี้ ก็จะต้องพูดว่าคนนี่มันเร็วกว่าสัตว์มาก จริงหรือไม่จริงก็ลองไปคิดดู คนมันจะเร็วกว่าสัตว์มากในข้อนี้ เมื่อเรามองกันอย่างนี้.

ทีนี้ขั้นต่อไป ถ้าว่าคนเราที่เกิดควบคุม over sex ได้ เกิดไม่มี over sex ขึ้นมา มันกลับดีกว่าสัตว์เดรัจฉานที่ไม่มี over sex อยู่แล้ว. สัตว์เดรัจฉานไม่มี over sex ดีเท่านั้น. ทีนี้คนไม่มี over sex จะกลับดีกว่าสัตว์เดรัจฉานนั้นหลายเท่า เพราะว่าคนทำด้วยสติปัญญา ในการที่จะไม่มี over sex นี้สัตว์เดรัจฉานมันไม่ over sex ตามธรรมชาติ. เราเกือบจะพูดได้ว่า

สัตว์เดรัจฉานสำเร็จความใคร่ด้วยตนเองก็ยังไม่เป็น และทำไม่ได้; แต่คนนี่มันยิ่งทำจนเป็นอันตรายแก่ตน. ผมเคยอ่านจากหนังสือพิมพ์ที่เขาถามพวกหมอ ผมจึงสันนิษฐานและคาดคะเนเอาว่ามนุษย์สำเร็จความใคร่ด้วยตนเองมากเกินไป ในเมื่อสัตว์เดรัจฉานมันทำไม่ได้; ฉะนั้นถ้าหากมนุษย์ เกิดทำการควบคุมได้ ไม่มี over sex มันก็ต้องเก่งกว่าสัตว์เดรัจฉาน เพราะมันทำด้วยสติปัญญา, ด้วยความสามารถของตน.

คนจะต้องดีกว่าสัตว์อยู่เสมอไป จะสูงกว่าสัตว์อยู่เสมอไป ถ้าเขาทำได้ แต่เมื่อทำไม่ได้มันก็ต้องเลวกว่าสัตว์ เพราะว่าเขาไม่ได้สามารถใช้สติปัญญาเลย ปล่อยไปตามสัญชาตญาณ ส่วนเกิน ซึ่งสัตว์เดรัจฉานมันทำไม่ได้. เดียวนี้เรามีสติปัญญาที่สูงกว่าสัตว์ เราสามารถบังคับได้; เพราะฉะนั้นควรจะถือว่า คนที่ควบคุม over sex หรือ SEX ธรรมดาได้นั้นไม่ใช่คนบ้า, ไม่ใช่คนมีสติวิปลาส, ไม่ใช่เป็นคนมีจิตผิดปรกติ. ฉะนั้นอย่าได้สงสัยว่า พระอรหันต์เป็นคนมีจิตผิดปรกติ เพราะไม่มีเรื่อง sex เรื่อง over sex เป็นต้น; เพราะมันเป็นสิ่งที่ควบคุมได้ ด้วยสติปัญญาของมนุษย์ ที่พัฒนามาอย่างสูงสุดนั่นเอง.

เพราะฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่า คำพูดคำเดียวที่ว่าสูง ๆ นี่มันมีความหมายต่างกัน ระหว่างคนกับสัตว์ เพราะคนมันขึ้นอยู่กับ INTELLECT สัตว์มันขึ้นอยู่กับสัญชาตญาณ. ถ้าเราพูดว่า สูงก็ดีต่ำก็ดี ความหมายต้องต่างกัน ต้องรู้ข้อนี้ให้เพียงพอว่าคนและสัตว์มันมีหลักเกณฑ์ สำหรับกำหนดระดับกันคนละ

อย่าง; แต่อย่างไรก็ดี สิ่งที่ต้องระวังยังมีอยู่ว่าอย่าให้คนมัน
 เลวกว่าสัตว์ได้ คืออย่าให้คนเป็นทุกข์มากกว่าสัตว์ก็แล้วกัน,
 จะละอายมัน.

ผมเลี้ยงสุนัข เลี้ยงแมว เลี้ยงปลา เลี้ยงต้นไม้ไว้เพื่อศึกษา
 สิ่งเหล่านี้ทั้งนั้น อย่างยิ่ง จนบางครั้งรู้สึกว่าคุณควรจะละอาย
 สิ่งเหล่านี้ หรือสัตว์เหล่านี้; กินเหยื่อของธรรมชาติ หรือเป็น
 ลูกจ้างของธรรมชาติจนเกินไปที่เรียกว่า over จึงมี over sex
 หรือมีความสำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง ซึ่งตามธรรมชาติหรือ
 สัญชาตญาณนั้นมันไม่มี. ที่นี้เมื่อคนมีสติปัญญามากถึงขนาด
 นี้ ทำไม่ไม่ใช่มันให้ถูกต้อง คือดึงมันไปในทางสูงสุดได้จริง. มัน
 ต้องมีการควบคุมให้ถูกต้อง; ฉะนั้นยอมให้มันต่ำในส่วนนี้ ใน
 ส่วนปัจจัยแท้ปัจจัยเทียมอะไรก็ตาม ยอมให้มันต่ำ ๆ ไว้เถอะ
 แล้วคนก็จะเอาชนะสิ่งเหล่านั้นได้, แล้วมันจะมีความสูงในทาง
 ความหมายหรือทางจิตใจ.

คำบรรยายนี้คล้าย ๆ กับสอนไวยากรณ์ไปในตัว, สอน
 ภาษาไปในตัว, แต่โดยแท้จริงต้องการจะสอนธรรมะ ในแง่ของ
 ธรรมะ แต่มันหลีกเลี่ยงที่จะสอนเรื่องภาษาไปในตัว; เพราะ
 ว่าความสับสนของภาษา ทำให้เราเข้าใจธรรมะไม่ได้. นี้
 ขอให้จำไว้ตลอดกาลต่อไปข้างหน้า ระวังความสับสนของ
 ภาษา ที่ใช้อยู่ในการพูดจา สั่งสอน เทศนา อะไรก็ตาม ถ้าถือ
 เอาความหมายผิดละก็ผิดแน่.

เป็นอยู่ต่ำจะมีค่าในทางศีลธรรม

เอ้า, ที่นี้ตอนสุดท้ายนี้ ก็อยากจะพูดกันถึงความหมายและคุณค่าในทางศีลธรรม ของสิ่งที่เรียกว่า เป็นอยู่อย่างต่ำ มุ่งกระทำอย่างสูง, คำนี้มีความหมายอย่างไรในทางศีลธรรม, มีคุณค่าอย่างไร? ในทางศีลธรรม เราเอาแต่ที่ประยุกต์ได้ อย่าเอาให้มันเพื่อเป็นปรัชญา.

เราจะไปมองตรง ๆ เห็นว่าสิ่งนี้เป็น สิ่งที่คนมองข้าม มองไม่เห็น มันเป็นหลุมพราง, หรือสิ่งพรางตาอันหนึ่ง ซึ่งคนมองไม่เห็น. คนธรรมดา ก็มองไม่เห็น, คนโง่ก็มองไม่เห็น คนตะกละ ก็มองไม่เห็น, ถ้ามันตะกละเรื่องกินเรื่องอยู่อะไรมากเกินไป : จะเอาเอิร์ดอรัย สวยงาม สนุกสนาน; มันตะกละขนาดนี้แล้ว มันจะ มองไม่เห็น ความจริงข้อนี้ ที่ว่าเป็นอยู่อย่างต่ำแล้วก็จะมีการกระทำอย่างสูง. ถ้าคนตะกละนี้ เขาก็ตะกละในกามารมณ์ หรือในอารมณ์มากเกินไป ก็มองไม่เห็น.

ที่นี้คนโง่แม้ไม่ตะกละก็มองไม่เห็น, แม้คนธรรมดา ตามปรกติก็ไม่ค่อยเห็น, มองไม่ค่อยจะเห็น. คนธรรมดาสามัญที่เรายอมรับกันว่าธรรมดานี้ ก็ยังมองไม่ค่อยเห็นว่าเป็นอยู่อย่างต่ำ แล้วจะมีการกระทำอย่างสูง ขึ้นมาได้อย่างไร? ถ้าถามว่า สิ่งนี้คืออะไร? ก็จะต้องอย่างกำปั้นทุบดินว่า คือสิ่งที่คนธรรมดามองไม่เห็น, คนโง่มองไม่เห็น, คนตะกละในอารมณ์

จะมองไม่เห็น.

ที่นี้ดูกันอีกมุมหนึ่ง ก็จะเห็นว่า สิ่งนี้มันจะจมอีกไม่ได้ เพราะเราได้ เป็นอยู่อย่างต่ำเสียแล้ว มันต่ำลงไปอีกไม่ได้, มันจมลงไปอีกไม่ได้; ฉะนั้นมันก็คือสิ่งที่จะเลวลงไปอีกไม่ได้, จะต่ำลงไปอีกไม่ได้, แน่นนอนละว่ามีแต่จะสูงขึ้น. ถ้าเราकिनอยู่สูง เป็นอยู่สูง มีทางที่จะพลัดตกลงไปสู่ที่ต่ำ. เดียวนี้มันต่ำอย่างถูกต้องเสียแล้ว มันไม่มีทางที่จะตกหรือจมลงไปอีก มันมีแต่จะลอยขึ้นไปสู่ที่สูง อย่างแน่นอนที่สุด ปลอดภัยที่สุด; ฉะนั้น จึงขอให้ยึดถือเอาเป็นอยู่อย่างต่ำอย่างถูกต้อง อย่างที่วามมาแล้ว นี้ไว้เป็นหลักประจำ ต่อไปนี้จะมีแต่สูง, นี้ค่าของศีลธรรม มันจะมีอย่างนี้ ถ้าเรามองดูว่า มันเป็นอย่างไร, มันเป็นอย่างไร.

ที่นี้มองดูอีกแง่หนึ่งว่า มันมาจากอะไร ? เนื่องจากอะไร ? ที่มนุษย์เราจะต้องมีหลักเกณฑ์อันนี้ มันก็จะมองเห็นไม่ยากดอก ว่าเดี๋ยวนี้เรื่องปรากฏอยู่เฉพาะหน้าสด ๆ ร้อน ๆ ทั่วไปในโลกนี้ มันมีปัญหา หรือวิกฤตการณ์หรืออะไรเกิดขึ้นมาในโลก เพราะความทะเยอทะยานของคนในโลก ที่จะकिनอยู่อย่างเทวดา, กินอยู่อย่างเทวดาในภาษาไทยนะ. พุทธภาษาไทยเรารู้ดีกว่า ทุกคนมันกำลังมุ่งหมายจะกินอยู่อย่างเทวดา, แล้วสิ่งที่ไม่ต้องกินมันก็ยังอยากจะกิน คือพูดได้ว่า ทั้งปัจจัยแท้และปัจจัยเทียมทั้ง ๒ ประเภทนั้น มันอยากจะให้มากมาย ฟุ่มเฟือยอย่างกับเป็นเทวดา คือปัจจัยแท้ที่จะกินเข้า บริโภคเข้าไป เพื่อผลอันถูกต้องนี้ มันก็ยังต้องการให้ฟุ่มเฟือยอย่าง

กับเทวดา.

ที่นี้ปัจเจกเทียม เช่น กามารมณฺ์ เช่น มหรสพ เช่นสิ่งเสพ-
ติด มันก็ต้องการให้เป็นอย่างเทวดา; ฉะนั้นโลกมันจึงเป็นโลก
ที่ไม่รู้จักจะเรียกว่าอะไรแล้ว จะเรียกว่าเป็นโลกที่บ้าบอที่สุด มัน
ก็ยิ่งน้อยไป, แล้วก็ไม่มีคำอะไรจะเรียก.

สมัยผมเด็ก ๆ ปัญหาเรื่องเด็ก ๆ ไปแต่ต้องยาเสพติดนั้น
มันไม่มี, แล้วเด็ก ๆ กลัว กลัวคำว่าผีเน กลัวคำว่ากัญชา กลัว
คำว่าอะไรต่าง ๆ มันกลัว. แต่พอมาถึงสมัยนี้ เขาให้การศึกษา
กันอย่างสูงสุดแล้ว ทำไมเด็กจึงไม่กลัว ? เด็กที่มีการศึกษา
มัธยมเตรียมอุดมอะไร มันก็ยังไม่เป็นทาสของยาเสพติด แล้ว
ประเทศที่นำหน้าในการศึกษา ทางยุโรป ทางอเมริกาอะไรก็ดี
สอนกันอย่างไร คือว่า พอเรียนแล้วมันไปบูชาสิ่งเสพติดได้.

นี่คือสิ่งที่เป็นปัญหาอยู่ว่าการศึกษามันเป็นอย่างไรไป
แล้ว; ถ้าใจอย่างสมัยก่อนนี้ ไม่มีปัญหาเรื่องที่จะต้องปราบ
ยาเสพติดเหมือนอย่างกับเดี๋ยวนี้, เด็กมันกลัว. เดี่ยวนี้เด็กมัน
อยากจะลอง หรือมันกล้าต่อยาเสพติด; ฉะนั้นถือว่าการศึกษา
ไม่ถูก; เมื่อการศึกษาไม่ถูกแล้ว ทุกสิ่งมันจะวิปริตไปหมด.

นี่เราจึงมีภาวะมีปัญหามีความทุกข์ทรมานอะไรอยู่ตรงที่
คนในโลกมันทะเยอทะยานที่จะเป็นอยู่อย่างเทวดา โดยไม่มี
เหตุผล, โดยไม่รู้จักรั้วนั้นแหละ คือความต่ำทรามแห่งจิตใจ.
แต่เขาก็ถือว่า เป็นการสูงสุดทางฝ่ายเนื้อหนัง : อยู่อย่าง
บวรวิมาน, มีกามารมณฺ์ในทุกแง่ทุกมุมบำรุงบำเรอ.

ประพุดิอย่างปรทัตตูปชีวีได้ โลกจะมีสันติ

ฉะนั้นก็เป็นการเพียงพอแล้ว ที่จะสรุปเอาว่ามันเพราะเหตุอันนี้; เราต้องมาสนใจเรื่องนี้ เพราะโลกกำลังมีปัญหอย่างนี้; เราจึงต้องมาสนใจกันในเรื่องที่ว่า เป็นอยู่อย่างต่ำ มุ่งกระทำอย่างสูง. ประโยคนี้ที่เป็นภาษาอังกฤษผมได้ยืมมาตั้งแต่เด็ก ๆ ก่อนหน้านั้นคนก็สนใจกันมาก่อนแล้วมากที่เดี๋ยวกี้ได้ ที่นี้มาศึกษาพุทธศาสนาเข้า ก็กลับพบว่า อ้าว, แม้ในพระพุทศาสนาของเรา ก็มีหลักอย่างนี้้อย่างยิ่งอยู่แล้ว.

ที่นี้ดูในแง่ว่า เพื่ออะไรกันบ้าง ? ถ้าเราสนใจหลักเกณฑ์อันนี้ พวกกันประพุดิปฏิบัติตั้งอยู่ในหลักเกณฑ์อันนี้ เราจะได้อะไร ? ก็อย่างที่เคยพูดมาแล้วในการบรรยายครั้งที่แล้วว่ามีว่า ถ้าเราเป็นปรทัตตูปชีวี มีลัทธิถือกันอย่างนี้ โลกจะได้ทำอะไร ? อย่างน้อยเศรษฐกิจมันก็จะดีขึ้น ทั้งทางวัตถุ ทางกาย ทางจิต ทางวิญญาณ, คือเราไม่บริโภคะเกินจำเป็น แล้วก็มุ่งเป็นอยู่อย่างต่ำ ๆ แล้วผลได้ทางจิตใจมันสูง เพราะมันไม่หมดเปลืองปัจจัย ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ทำให้อะไรขาดแคลน, คือเรียกว่าไม่มีการถลุงกันเปล่า ๆ, วัตถุมันก็ไม่เปลือง, ร่างกายมันก็ไม่สะสมบักสะสม, จิตใจก็ไม่กระสับกระส่ายฟุ้งซ่าน, แล้ววิญญาณมันก็บริสุทธิ์ เพราะมีความเข้าใจถูกต้อง.

คุณอาจจะเห็นว่าผมพูดประหลาด ๆ ว่าเศรษฐกิจทาง

วัตถุ, เศรษฐกิจทางกาย, เศรษฐกิจทางจิตใจ, เศรษฐกิจทางวิญญาณ, ไปเยี่ยมคำเขามาใช้ คือ คำว่าเศรษฐกิจ. ถ้าเราลงทุนน้อยได้ผลมาก ได้ผลดีที่สุด เราจะใช้คำว่าเศรษฐกิจ; ในด้านจิตด้านวิญญาณก็เหมือนกัน ถ้าเราลงทุนน้อยได้ผลมาก ได้ความเจริญมาก ก็เรียกว่าเป็นเศรษฐกิจทางวิญญาณ, คือช่วยให้ถึงพระนิพพานได้ง่ายขึ้นและเร็วขึ้น โดยลงทุนน้อยที่สุด, โดยการเป็นอยู่อย่างต่ำ ๆ แล้วมุ่งกระทำอย่างสูง.

นี่ลงทุนน้อยที่สุด แล้วก็ได้สิ่งที่มีค่าสูงสุดออกมา เราถือว่าเป็นเศรษฐกิจที่ดี ทางวัตถุสิ่งของที่ไม่มีชีวิต, ทางร่างกายเนื้อหนัง, แล้วก็ทางจิตใจด้วย ทางวิญญาณด้วย. โลกจะมีสันติไม่ยื้อแย่งกันอย่างเดี๋ยวนี้ เพราะต้องการเป็นอยู่อย่างต่ำ ต้องการการวัดปุ๊บจ๊ายน้อย ไม่ต้องยื้อแย่งฆ่าฟันกัน. มันมีคนส่วนหนึ่งที่มีอำนาจ เป็นชาติที่พัฒนาแล้ว, ต้องการจะเป็นอยู่อย่างเทวดา เขาก็สูบหรือดูดเอาไปจากพวกที่ยังไม่พัฒนา ไปเป็นปัจจัยของเขา สำหรับจะเป็นอยู่อย่างเทวดา; ถ้าเขากลับมาถือลัทธิอันนี้เสีย การกระทำอย่างนั้นมันก็ไม่ดี มันก็เป็นผลดีต่อโลก.

ที่นี้มาพูดกันในวงแคบ ในครอบครัวดีกว่า; ถ้าครอบครัวไหนสามีภรรยาถือหลักอย่างนี้ ครอบครัวนั้นจะเป็นครอบครัวของพระอริยเจ้า, อย่างน้อยก็เป็นพระโสดาบัน. พ่อแม่ ลูกหลานอะไร ในครอบครัวนั้นถือเป็นหลักเป็นอยู่อย่างต่ำ มุ่งกระทำ

อย่างสูง กันทุกคนโดยไม่ขัดแย้งกัน, ครอบครัวนั้นจะเป็นครอบครัวของพระอริยเจ้า ไปลองดู ไปสังเกตดู ไปทดลองดู. นี้เพื่อประโยชน์อย่างนี้ จึงได้ยกเรื่องนี้ขึ้นมา.

อุดมคตินี้สำเร็จได้ด้วยมีสัมมาทิฐิ

ทีนี้ถ้าเราถามว่า สำเร็จได้โดยวิธีใด ? อุดมคตินี้จะสำเร็จได้โดยวิธีใด ? คำตอบแบบกำปั้นทุบดินมีอยู่ ใช้ได้แก่ทุกคำถาม คือ มีสัมมาทิฐิในเรื่องนี้เกิด, มีความเข้าใจถูกต้องในเรื่องนี้เกิด ก็จะสามารถแก้ปัญหาได้ทุกเรื่อง. นี้พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้อย่างนั้น เมื่อต้องการจะให้อะไรสำเร็จตามอุดมคติอันนั้นก็จะมีสัมมาทิฐิในเรื่องนั้นให้เพียงพอ แล้วมันก็ทนอยู่ไม่ได้ คือมันจะลงมือปฏิบัติแล้วก็ปฏิบัติไปจนได้รับผลอันนั้น. ฉะนั้นอย่าเห็นว่ามันเป็นของน่าระแวงหรือน่าเกลียด ที่จะเป็นอยู่ต่ำ ๆ คนจะมองไปในแง่ที่น่าเกลียดน่าชัง หรือน่าระแวงว่ามันจะไม่คุ้มค่า, จะไประแวงถึงกับว่า ถูกหลอกแล้วโวย เราถูกหลอกแล้ว ให้เป็นอยู่ต่ำ ๆ. แต่ว่าถ้ามีสัมมาทิฐิเพียงพอ เขาก็เชื่อตัวเขาเองได้ แล้วสามารถปฏิบัติถูกต้องตามหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ของเรื่องนี้ คือว่าเป็นอยู่อย่างต่ำอย่างไร แล้วการกระทำ การพูด การคิด อะไร ๆ มันก็จะสูงของมันไปเอง.

นี่เป็นหลักที่ควรจะต้องจำไว้ตลอดกาล เหมือนพระ-

พุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้แบบนี้ ซึ่งในครั้งที่แล้วมา ผมก็ได้อ้างพระพุทธานุญาตนี้ สมมาทิจฺฉิสมาทานา สพฺพํ ทุขํ อุปฺจฺจคฺคฺคนเราจะก้าวล่วงความทุกข์ทั้งปวงได้ เพราะสมมาทานสัมมาทิจฺฉิ. สมมาทานสัมมาทิจฺฉิก็คือ ปฏิบัติในสัมมาทิจฺฉิอยู่ มีอยู่จริง มีโช่พูดแต่ปาก ก็แก้ปัญหาได้ทุกปัญหา เพราะว่าทุกข์ทั้งปวงคือปัญหาทั้งปวง จะแก้ได้ก็เพราะมีสัมมาทิจฺฉิ; ฉะนั้นต่อไปก็จะต้องไม่ต้องพูดซ้ำกันอีกก็ได้ เพียงแต่เอ่ยชื่อถึงก็พอว่า มีสัมมาทิจฺฉิในเรื่องนั้น.

ที่นี้จะพูดอย่างเอาเปรียบบ้าง ว่าขอให้เป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้องกันเท่านั้นเพียงพอ, พวกที่เรียกตนเองว่าเป็นพุทธบริษัท ขอให้เป็นพุทธบริษัทให้ถูกต้องเท่านั้นแหละ, หลักอันนี้ก็จะวิ่งเข้ามาเอง. เราตั้งใจเพียงเป็นพุทธบริษัทให้ถูกต้อง แล้วหลักปฏิบัติเรื่องเป็นอยู่อย่างต่ำ มีการกระทำอย่างสูงนี้จะวิ่งเข้ามาเอง, ขอให้เป็นพุทธบริษัทที่เพียงพอ ปัญหาต่าง ๆ จะหมดไป.

นี่คือเรื่องที่ผมตั้งใจจะพูดในวันนี้ โดยหัวข้อสั้น ๆ แต่เพียงพอว่า “เป็นอยู่อย่างต่ำ มุ่งกระทำอย่างสูง” หรือจะพูดไปในทางผลของมันว่า “เป็นอยู่อย่างต่ำแล้วการกระทำมันก็จะสูง”; เป็นอันว่ายุติการบรรยายในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้.

....

ถาม : กระทบอยากเรียนถาม อาจจะไม่เรื่องจากที่พูดไปนิดหน่อย แต่ก็จำเป็นที่จะต้องถามว่า คือถ้าหากว่ามีผู้ถามพระนวกะที่ได้เข้ามาศึกษาในพรรษานี้ว่า พุทธศาสนาคืออะไร ? มีขอบเขตความมุ่งหมายและหลักการสอนอย่างไร ? และเพียงใด ? พระนวกะที่บวชอยู่ในพรรษานี้ ควรจะตอบว่าอย่างไร ถึงจะชัดเจนและสามารถที่จะให้เข้าใจได้ในคนทุกระดับ.

ตอบ : สรุปสั้น ๆ อาจจะต้องบวบรวมกันได้ว่า พุทธศาสนานี้มุ่งอยู่ที่อะไรอย่างหนึ่งและทุกอย่างต้องหมุนไปหาจุดนั้น. ถ้าจะพูดอย่างโฆษณาชวนเชื่อสักหน่อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับคนศาสนาอื่น ที่เขาไม่รู้หรือเขาไม่ได้ศึกษา หรือบางทีเขาจะเกลียดชังพุทธศาสนาก็ได้; เราก็คงจะตอบว่า พุทธศาสนานี้คือ หลักการที่จะแก้ปัญหาของมนุษย์ ในส่วนที่วัตถุแก้ไขไม่ได้. วัตถุในที่นี้หมายถึงความเจริญทางวัตถุ : ทรัพย์สินสมบัติ อำนาจวาสนา เกียรติยศชื่อเสียง พลังทางวัตถุ ทุกสิ่งทุกอย่าง สติปัญญาการศึกษาที่มนุษย์มีอยู่ในโลกนี้แก้ไขไม่ได้. ปัญหานั้นแหละพระพุทธศาสนาจะช่วยแก้ไขได้ หรือมีหน้าที่ที่จะต้องแก้.

ถ้าจะถามว่านั่นคืออะไรอีก ? คือปัญหาที่คนติดใจอยู่ในสิ่งที่หลอกลวง ให้หลงเข้าไปยึดมั่นถือมั่น จนเกิดกิเลส จนเกิดความทุกข์ จนเกิดเบียดเบียนกัน หรือสิ่งนั้นก็คือมนุษย์ไม่มีความรู้ ไม่มีวิชา แล้วก็ไปหลงติดในวัตถุที่มีเหยื่อล่อ หรือกามารมณ์ที่มีเหยื่อล่อ, แล้วเป็นทาสของสิ่งนั้น แล้วมันก็เห็น

แก้ตัวก็เบียดเบียนกัน ทั้งตัวเองและผู้อื่นเดือดร้อน. ฉะนั้น พระพุทธศาสนาจะช่วยแก้ปัญหาหนี้ คือสมรรถภาพของคนในโลกเวลานี้ อย่างอื่น ๆ นั้นมันแก้ไม่ได้. แล้วอยากจะพูดว่า ถึงศาสนาอื่นเขาจะมุ่งหมายอย่างนี้เหมือนกัน คือมีความมุ่งหมายที่จะแก้ปัญหาทางจิตวิญญาณ ที่วัตถุแก้ไม่ได้ คือความสามารถทางวัตถุแก้ให้ไม่ได้; ทำให้มองเห็นความจำเป็นชัดขึ้นมาว่า จะช่วยแก้ปัญหาอีกครั้งหนึ่งหรือ ๕๐% ที่มนุษย์ตัวเองตามลำพังไม่ได้, คือเรื่องโลก ๆ มันแก้ไม่ได้. ฉะนั้น ต้องไว้เป็นหน้าที่ของธรรมะหรือศาสนาเข้าไปแก้.

ที่นี่ จะปฏิบัติอย่างไร ? นั่นก็สรุป แล้วก็ปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนี้ คือเพื่อไม่ให้มันหมายอะไรเป็นตัวกูเป็นของกู, เป็นตัวตนเป็นของตน. ให้เป็นสิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติ ที่เรียกว่า ตามกฎแห่งอิทัปปัจจยตา คนเราก็ไม่หลงไหลในสิ่งใด ไม่หมายมั่นในสิ่งใด ไม่เป็นทาสของสิ่งใด มันก็ไม่เกิดกิเลสที่จะทำลายตนเองหรือผู้อื่น. วิธีปฏิบัติมันมีอย่างนี้ เรื่องนี้ก็เคยพูดไว้ในคำบรรยายชุดหนึ่ง ไปหาดู ว่าหลักสำคัญก็คือ ไม่ยึดมั่นว่าตัวตนว่าของตน; ถ้าเรียนก็ต้องเรียนอย่างนี้, ถ้าปฏิบัติก็เพื่ออย่างนี้, ถ้าได้ผลก็ต้องได้ผลเป็นอย่างนี้, ไม่ยึดมั่นโดยความเป็นตัวตน, แล้วก็ไม่เกิดกิเลส แล้วก็ไม่ทำใครให้เป็นทุกข์ : ตัวเองก็ไม่เป็นทุกข์, คนอื่นก็ไม่เป็นทุกข์ มันก็พอแล้ว; เอาแต่ความสงบสุขเพราะความไม่มีทุกข์.

นี่เป็นหัวข้อที่สรุปสั้นที่สุด และดีที่สุด ที่ควรจะกำหนดไว้

ให้แม่นยำ แล้วรายละเอียดไปหาเอาเองเถิด. ถ้ามีอะไรส่วนไหนที่ยังไม่ชัดเจน ก็ถามได้ในประเด็นหัวข้อนี้.

ถาม : ผมขอเรียนถามอีกข้อหนึ่ง เพื่อที่จะพยายามศึกษาให้เข้าใจว่า พุทธศาสนานี้มีจุดเริ่มต้นจากไหนไปจนถึงไหน คือว่าอะไรเป็นเหตุผลและเป็นปัจจัยของสิ่งเหล่านี้

ก. อิทัปปัจจยตา ข. ขันธห้าของมนุษย์ ค. สัญชาติญาณของมนุษย์

ตอบ : ปัญหานี้เป็นปัญหาที่ไกลออกไปแล้ว ไม่ได้อยู่ในประเด็นที่เรากำลังพูดอยู่ในวันนี้; แต่ก็ได้, แต่ว่าก็จะไม่ได้ถามเรื่องของประเด็นวันนี้.

เรื่องอิทัปปัจจยตา อธิบายกันอย่างละเอียดในการบรรยายชุดใหญ่ชุดหนึ่ง เขาพิมพ์เป็นหนังสือชื่อนั้นอยู่แล้ว ใจความสำคัญนั้นคือ “**เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี, เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี**”. ตั้งต้นที่สุดนั่นคือ สิ่งที่เราขาดความรู้ในสิ่งนั้น ๆ ที่เรียกว่า “อวิชชา” ไม่รู้หรือขาดความรู้ เป็นจุดตั้งต้น, ไม่ใช่จุดตั้งต้นอย่างที่คนอื่นเขามุ่งหมายกัน ว่า โลกมาจากไหน อะไรมาจากไหน ไม่ทราบ. โลกของคนเรามันอยู่ที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, แล้วมันตั้งต้นเป็นปัญหาขึ้นมาเมื่อมันขาดวิชชามันมีอวิชชา พอตาเห็นรูปเป็นต้น หูฟังเสียงเป็นต้น ได้ยินแล้ว เห็นแล้วตอนนั้นมันขาดวิชชา คือมีแต่อวิชชา รู้ไม่ถูกต้อง มันจะตั้งต้นที่ตรงนี้ที่จะทำความผิดพลาดขึ้นมา, เป็นเวทนาสำหรับเป็นเหยื่อของ

ค้นหา แล้วก็ค้นหา เป็นอุปาทาน เป็นทุกข์ มันตั้งต้นที่ตรงนี้ ปฏิจจสมุปบาทมันตั้งต้นที่ตรงนี้.

สัญชาตญาณตั้งต้นที่ตรงไหน นี่มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ แล้วไปฝ่ายวัตถุ ไปไกลออกมาตั้งต้นมาจากสิ่งมีชีวิต. เมื่อมีชีวิตขึ้นมา ถ้าอธิบายตามความเห็นความรู้ของพุทธบริษัท ตามหลักเกณฑ์ของพระพุทธศาสนา เราก็ถือว่าสิ่งที่มีชีวิตต้องมีความรู้สึก, จะไม่มีความรู้สึกไม่ได้ มันมีความรู้สึกดิ้นรนไปตามสิ่งแวดล้อม มันก็มีหลาย ๆ ความรู้สึก หลาย ๆ แขนง แขนงไหนผิดมันก็ตายไปหรือสลายตัว แขนงไหนถูกมันก็ยังอยู่, แล้วมันอยู่เรื่อย ๆ มาจนบัดนี้. ที่นี้ความรู้สึกนั้นมันก็เป็นรูปเป็นร่างขึ้นมา ว่าต้องอย่างนั้น ต้องอย่างนี้, ต้องอย่างนี้ เช่น มันจะรู้สึกหุดกลัวเมื่ออันตรายมา, แล้วก็ขยายออกมาเป็นวิงหนี เป็นป้องกันตัวเรื่อยขึ้นมา ชั้นสูงสุดเป็นสัตว์เป็นคน ฉะนั้นสัญชาตญาณทั้งหลาย มันตั้งต้นมาจากผัสสะของสิ่งที่มีความรู้สึก.

ขอแทรกว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ในทำนองที่ว่า ทุกอย่างมันตั้งต้นมาจากผัสสะทั้งนั้น : ความเห็นผิด ความเห็นถูก ทุกอย่างตั้งต้นที่ผัสสะ, คือ ตากระทบรูป หูกระทบเสียง จมูกกระทบกลิ่น. ถ้าสมมติว่า ตั้งแต่สมัยที่โลกมันยังไม่มีอะไร นอกจากสัตว์เซลล์เดียว เริ่มมีผัสสะ แล้วผัสสะมันกระทบอะไร ตั้งต้นอะไร รู้สึกอย่างไร นั่นแหละมันจะเป็นจุดตั้งต้นของความรู้สึก, ความดิ้นรนตามความรู้สึก กระทั่งเป็นความคิดเป็นทิวัจฉิ. ฉะนั้น

จะตอบไว้เลยว่า ตั้งต้นที่ผัสสะ ญาณที่เป็นสัญชาตญาณอย่าง นั้นก็ดี หรือญาณที่เป็นภาวิตญาณ คือ Intellect ทั้งหลาย ที่มนุษย์ประกอบกระทำขึ้นก็ดี ตั้งต้นที่ผัสสะทั้งนั้น; นี้ไม่มีทาง ผิด, ไปศึกษาดู, ทุกอย่างตั้งต้นที่ผัสสะ.

ถาม : ผมขอแทรกนิดหนึ่งนะครับ คือ อิททัปปัจจยตา ขอยก ตัวอย่างว่า ถ้าระหว่างที่เกิดตัณหาขึ้นมาในขั้นต่อไปนี่จะต้อง มีอุปาทาน, ในการเกิดตัณหา เกิดอุปาทาน อันนี้เป็นปฏิจาย-สมุพบาท แต่ว่าในระหว่างที่จะเกิดตัณหาจนถึงอุปาทาน นี่เป็น อิททัปปัจจยตาใช่ใหม่นะครับ ?

ตอบ : อิททัปปัจจยตา ตลอดสาย.

ถาม : แต่ว่าปฏิกริยาอันนี้ เราจะถือว่าเป็นปฏิกริยาตาม ธรรมชาติ, เป็นปฏิกริยาของจิตตามธรรมชาติ หรือว่าจะมีอะไร อยู่ที่เบื้องหลัง หรือว่ามีอำนาจลึกลับ เหนือจากที่เราจะเข้าใจ ได้ในสามัญสำนึกหรือปัญญาของปุถุชน ?

ตอบ : ถ้าอย่างนั้นต้องแยกกันว่าจะตอบอย่างพุทธบริษัท หรือตามหลักเกณฑ์ของพุทธศาสนา หรือว่าตามหลักเกณฑ์ของ มนุษย์.

ผู้ถาม : ตอบตามหลักเกณฑ์ของพุทธศาสนา.

ตอบ : เขาจะถือว่า ของกฎธรรมชาติ หรือของธรรมชาติ

การที่สิ่งต่าง ๆ เป็นไปตามกฎเกณฑ์แห่งอิทัปปัจจยตา เป็นธรรมชาติ เป็นกฎของธรรมชาติ เป็นอำนาจของธรรมชาติ ทำให้เป็นไปอย่างนั้น อย่างไม่น่าเชื่อ. เราเรียกว่า “ธรรมะ” คือธรรมชาติ ศาสนาอื่นเขาเรียกว่าพระเจ้า หรือเรียกว่าอะไรก็ตามใจเขาเถิด เขาก็เรียกได้เหมือนกัน ถ้าอยากจะเรียกว่าพระเจ้า เพราะมันเข้าใจยากเต็มที. แต่เราจะถือว่าธรรมชาติล้วน ๆ คือกฎของธรรมชาติ ทำให้เมื่อสิ่งนี้มีอย่างนี้ สิ่งนี้จะต้องมีอย่างนี้ เป็นเหตุเป็นปัจจัยแก่กันและกันเรื่อยไป. คำว่าอิทัปปัจจยตาคือกฎอันนี้ กฎที่เมื่อสิ่งนี้มีแล้วสิ่งนี้จะมี แล้วสิ่งนี้จะมีเช่นอวิชชา มีแล้วสิ่งนี้จะมี, จนถึงว่าเป็นความทุกข์ หรือว่าสิ่งที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่คน เป็นวัตถุต้นไม้ อะไรก็ตาม ไปตามกฎของอิทัปปัจจยตาทั้งนั้นเลย, แต่ถ้าเป็นเรื่องสำหรับคนเราในระดับสูงสุดนี้ เราจะเรียกเสียใหม่ว่า ปฏิจจสมุปบาท อิทัปปัจจยตานั่นแหละ, ให้ชื่อเสียใหม่ว่า “อิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุปปาโท”. สำหรับคน มนุษย์ ถึงแม้ทั่วไปไม่ว่าอะไรก็เรียกว่า อิทัปปัจจยตาเฉย ๆ ไม่ต้องใช้คำว่า ปฏิจจสมุปบาท. สำหรับคนเกี่ยวกับความทุกข์โดยตรงหรือดับทุกข์โดยตรงเราจะใช้คำว่า ปฏิจจสมุปบาท อิทัปปัจจยตาคือส่วนที่จะเรียกว่าปฏิจจสมุปบาท ให้มันแคบเข้ามา ที่เราสวดกัน ท่องกัน สอนกันนั่นมันคือ ปฏิจจสมุปบาท, อิทัปปัจจยตาส่วนที่เรียกว่าปฏิจจสมุปบาท.

ทำไมถึงเป็นอยู่อย่างต่ำจะทำให้เกิดการเป็นอยู่อย่างสูง ? ก็เพราะปฏิจจสมุปบาท หรือเพราะอิทัปปัจจยตา เพราะกฎของ

อิทัปปัจจยตา จะให้ผลออกมาเป็นอย่างนี้.

วันนี้เราพูดกันถึงเรื่องต่ำเรื่องสูงของการพูด การคิด การกระทำ การเป็นอยู่และผลของมัน; ส่วนความจริงสังขารมของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง เป็นของสิ่งเหล่านั้นมันก็ส่วนหนึ่ง, แล้วธรรมะอีกส่วนหนึ่ง ก็คือมนุษย์เรา จะต้องเอามาเรียน มาปฏิบัติ คือธรรมะส่วนนี้ เป็นศีลธรรมหรือเป็นจริยธรรม ที่เราจะต้องรู้ ต้องเรียน ต้องปฏิบัติ ก็เรียกว่าธรรมะในส่วนนี้คือธรรมะในส่วนที่ว่าอะไรเป็นอย่างไร, อะไรเป็นอย่างไร, ตามกฎของอะไร, เป็นเรื่องของธรรมชาติล้วน. ธรรมะในส่วนนั้น ซึ่งเราจะเรียนกันบ้างเหมือนกัน ธรรมะในส่วนนั้นเพื่อมารู้ธรรมะในส่วนนี้, เพื่อจะต้องปฏิบัติอย่างไร อย่าให้มันขัดกัน. กฎของธรรมชาติก็ต้องเรียน, แล้วหน้าที่ของมนุษย์ต่อกฎนั้นมีอย่างไร ก็ต้องเรียน เรียนยิ่งขึ้นไปอีก แล้วก็ปฏิบัติให้มันได้. นี่ธรรมะส่วนที่เป็นหน้าที่ของมนุษย์; ธรรมะส่วนที่เป็นธรรมสังขารของธรรมชาติก็เป็นของธรรมชาติเท่านั้น; เราจึงเอามาทำให้รู้จักปฏิบัติส่วนที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ, อิทัปปัจจยตาเป็นกฎของธรรมชาติ เป็นตัวธรรมชาติ มันมีอยู่อย่างนั้น เราได้แล้วรามาปฏิบัติอย่างไร ที่เกี่ยวกับปัญหาของเราโดยตรง, อย่าให้เกิดความทุกข์ขึ้นมาได้ รวมกันก็เป็นพุทธศาสนา.

พุทธศาสนาสอนอย่างนี้ มีหลักอย่างนี้ ถ้าจะพูดแก่ชาวต่างประเทศหรือว่าคนที่ไม่เคยรู้เสียเลยก็พูดอย่างนี้. เราจะพูดถึงเรื่องของกฎของธรรมชาติ สังขาร ธรรมสังขารทั้งหลาย แล้ว

ก็พูดถึงหน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎอันนั้น เพื่ออย่าให้ความทุกข์เกิดขึ้นมา. นี้เรียกว่า ธรรมะส่วนที่สำคัญ และจำเป็นสำหรับมนุษย์ ที่จะต้องรู้, แล้วก็สอนกันมากในส่วนนี้พร้อม ๆ กันไปกับส่วนนี้ เรียนอิทัปปัจจยตาพร้อมกันไปกับที่จะต้องเรียนอฏฐังคิกมรรค มรรคมีองค์ ๘ นั้น เรียนพร้อมกันไป.

ถาม : กระทบขอกราบเรียนถามว่า ตามที่ท่านอาจารย์ได้กล่าวเรื่องเพชรเมื่อตะกี้นั้น; ตามที่ท่านอาจารย์ได้บอกว่า มนุษย์ได้รับค่าจ้างในเรื่องเพชร แล้วก็ต้องชดใช้งาน เป็นภาระหนักหน่วง อย่างเช่นภาระการหาเลี้ยงครอบครัวเป็นต้น แต่กระผมคิดว่า ปัจจุบันมนุษย์สามารถที่จะได้ค่าจ้างโดยไม่ต้องชดใช้ภาระอันนั้น เช่น ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ในเรื่อง การควบคุมการเกิด. มนุษย์สามารถที่จะเสวยสุขจากเพชร โดยที่ไม่ต้องไปชดใช้การกระทำของตน กระผมอยากจะกราบเรียนถามว่า ท่านอาจารย์คิดว่าจะมีแนวทางใด ที่จะตัดปัญหาที่เกิดขึ้นจากเรื่องนี้ได้บ้าง ?

ตอบ : นี้ก็คนเคยถามและเคยคิดคือกินเหยื่อฟรีโดยไม่ต้องติดเบ็ด แต่อย่าลืมนว่ามันจะเรียกช่องทางอื่น มันมี ไม่มีแต่เพียงว่า เราจะต้องชดเชยด้วยการมีพืชพันธุ์ขึ้นมา แล้วลำบากในการเลี้ยงพืชพันธุ์มันมิใช่แต่อย่างนั้นอย่างเดียว. เมื่อเราถล่มลงไปโน้ค่าจ้างอันนี้ กินเหยื่ออันนี้ ซึ่งธรรมชาติมิไว้สำหรับจ้างเพื่อ

ให้ทำอย่างอื่น แต่เราไปกินเข้าไปแล้ว, เราก็หลงเข้าไปแล้ว, เราก็เป็นคนคดโกง, กินเหยื่อแล้วไม่ได้ปฏิบัติตามหน้าที่. เพราะฉะนั้นก็ถูกลงโทษหนักขึ้นไปอีก; เมื่อมีกิเลสหนา มีราคะหนาแล้ว แล้วมันจะฆ่าฟันกัน หรือว่ามันจะทำผิดอย่างอื่น ๆ ซึ่งได้รับความเดือดร้อน เพราะความหลงใหลในกามารมณ์นั้น, มากกว่าที่จะได้รับจากการเลี้ยงลูกเสียอีก. ฉะนั้นอย่าไปลงโทษอะไรมันอีกเลย มันสาสมอยู่แล้ว มันพออยู่แล้ว ที่จะต้องรับโทษ.

มนุษย์จะต้องมีปัญหามากขึ้น เกี่ยวกับลุ่มหลงทางกามารมณ์ มันจะเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ ทางการปกครอง ทางทุกอย่าง ที่จะหาสันติภาพและสันติสุขในโลกไม่ได้. นี่มันพอแล้ว เพราะสัตว์นี้มันคดโกง มันเอาค่าจ้างแล้วไม่ทำงานตามหน้าที่ว่าแม้มันทำตามหน้าที่มันก็ยังลำบากอยู่ส่วนหนึ่ง. มองอย่างนั้นซิ ก็หมดปัญหา คือเราจะไปให้เขาหยุดเป็นคนคดโกงเรื่องค่าจ้างอย่าคดโกงกัน ก็ต้องชี้ให้เห็นว่า คนคดโกงก็จะยิ่งถูกลงโทษ มากกว่าที่เข้าไปตามธรรมชาติตามระเบียบเสียอีก.

ฉะนั้นไปช่วยกันเผยแผ่ศีลธรรม ว่าศีลธรรมมันเสียหายหมด เพราะคนไปหลงรสอร่อยของกามารมณ์ เนื้อหนัง ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งกำลังบูชากันสุดเหวี่ยง. วัตถุก้าวหน้า, เขาสนใจพัฒนาแต่วัตถุ วัตถุมันก็ก้าวหน้าอย่างมาก กามารมณ์มีความดึงดูดแรงขึ้นกว่าสมัยพุทธกาลหลายร้อยเท่าหลายพันเท่า, มันก็ต้องมีความทุกข์มากขึ้น เท่ากับวัตถุมากขึ้น, ไม่

ลึกซึ้งดอก พอพิจารณาจะเห็น. ถ้าเราทำผิดในเรื่องกิเลสมากขึ้นเท่าไร เราจะมีความทุกข์มากขึ้นเท่านั้น; ต้องเลี้ยงลูกนี้ ยิ่งน้อยเสียอีก สัตว์มันก็เลี้ยงของมันได้ ดูก็น่าสงสาร แต่มันไม่ร้ายกาจเท่าที่มนุษย์จะต้องฆ่าฟันกันเพราะเหตุนี้; เมียฆ่าผัว ผัวฆ่าเมีย, เดียวนี้ลูกฆ่าแม่ฆ่าพ่อแล้วเนื่องจากกามารมณ์เป็นมูลเหตุ ไม่น่าเชื่อ.

ถาม : ขอเรียนถามอีกคำถามหนึ่งครับ ที่ท่านอาจารย์บอกว่าให้เป็นอยู่อย่างต่ำ เช่นว่าการบริโภควัตถุต่าง ๆ ก็ควรเลือกบริโภคแต่เพียงของต่ำ ๆ ธรรมดา แต่สภาพปัจจุบันโดยเฉพาะความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุ ได้ผลิตของที่ดียิ่งขึ้นทุกอย่าง; อย่างนี้จะก่อให้เกิดปัญหาว่าจะทำอย่างไรจึงจะกลับไปบริโภคของธรรมดาได้ เพราะของธรรมดาก็มีแต่จะหายาก ?

ตอบ : ผมคิดว่าไม่หายากดอกคือ ถ้าเรามุ่งจะหา ถ้าคนเกิดนิยมกันขึ้นมา ไม่ซื้อของฟุ่มเฟือย ตลาดก็จะผลิตของธรรมดาออกมาขาย.

ถาม : อีกอย่างหนึ่ง จะเป็นการขัดขวางความก้าวหน้าทางวัตถุ เป็นการขวางคือ ไม่ยอมผันตามความเปลี่ยนแปลงตามธรรมดาของโลกไปหรือเปล่าครับ ?

ตอบ : นั้นมันแน่นอนละ แต่ถ้ามันเป็นเรื่องผิด เราก็ไม่

ไปเอาด้วย ความก้าวหน้าทางวัตถุในบางแง่ นั้นมันผิด คือมันทำให้คนหลงใหลมากขึ้น หรือว่าใช้กิเลสได้มากขึ้น นั้น เราไม่เห็นด้วย. ที่จะพัฒนาวัตถุในแง่ นี้ แล้วเราก็ไม่สามารถที่จะไปหยุดยั้งเขาได้ มันก็แยกทางกันเดิน เราเอาข้างถูกต้องไว้เสมอ.

มันนำหัว อาหารที่ใส่กระป๋องมาจากต่างประเทศ เขาส่งมาอย่างไม่น่าจะมีมา แล้วมันเลวจนหมาไม่กิน, หมาผมทุกตัวไม่กินของชนิดนี้ คูกี้ก็ เค้กอะไรมันไม่กิน หมาไม่กิน แล้วราคาแพงที่สุดเลย กระป๋องเท่านั้น เป็นสิบ ๆ บาทขายเราจนหมาไม่กิน. หมาของผม ๒ - ๓ ตัวนี้จะไม่กินไอ้เค้กคูกี้นี้ แล้วคนยังอุตสาหะซื้อมามันก็แพง; เราก็ควรจะกินธรรมดา ที่มันมีอยู่ นี้ ตามหลักอนามัยตามธรรมดา ผักผลไม้ตามธรรมดา.

เดี๋ยวนี้เราก็ยอมรับว่าที่มันมีประโยชน์ก็มี เช่นเดี๋ยวนี้เราก็ได้พึ่งในความก้าวหน้าทางวัตถุของเขา เช่นไมโครโฟนก็ดี, เทปบันทึกเสียงก็ดี, มันก็เป็นความก้าวหน้าทางวัตถุของเขา. เราก็ไม่ได้คัดค้านเรื่องนี้ เพราะมันจะช่วยเป็นประโยชน์ได้; แต่เขาเอาไปบันทึกเพลงกันทั้งนั้น ไม่ได้บันทึกธรรมะ สถานีวิทยุที่ลงทุนมาก ๆ มันส่งเพลงที่ทำให้คนเลว ให้เด็กหญิงเลว ให้เด็กชายเลวทั้งนั้น น่าเสียดายการก้าวหน้าทางวัตถุหมุนกลับมาเป็นเครื่องทำลายมนุษย์เสียอีก เอาละหมดเวลาแล้ว.

ภาคผนวก

ปัญหาเศรษฐกิจ^๑

... สิ่งที่เป็นปัญหาอย่างมากที่สุดในโลกปัจจุบันนี้ คือเรื่องเศรษฐกิจ น้ำตาลแพง ข้าวสารแพง หมูแพง อะไรก็พุ่งไปหมด เรื่องเศรษฐกิจนี่ ทำนา ทำไร่ ก็รวมกันเรียกว่าเศรษฐกิจ; ที่แท้มันเป็นเรื่องศีลธรรม. ถ้าทุกคนทำไปด้วยเจตนาดี แล้วสิ่งเหล่านี้จะไม่สร้างปัญหาขึ้น. ความหมายของคำว่า เศรษฐกิจ ทำการค้า โดยผู้ค้า นี้ก็เพื่อความสะดวก; เพราะจะต้องมีการแลกเปลี่ยน ต้องเก็บรักษา ต้องสนองความต้องการเมื่อถึงโอกาส มันจึงต้องมีการค้า หรือการกระทำที่เกี่ยวกับการค้า. ฉะนั้น พ่อค้าก็ไม่ควรจะเป็นผู้ที่คอยจ้องโอกาสแต่จะหากำไรอย่างตาถลน; นั่นคือไม่มีศีลธรรม.

ถ้าสำนักคิดว่า เราเป็นผู้จัดการค้า เพื่อให้เกิดการสะดวกในสังคม ให้สังคมได้รับความสะดวก ในการที่จะถ่ายทอดถ่ายเทอะไรซึ่งกันและกัน อย่างนี้แล้วการค้านั้นก็เป็นศีลธรรมทางสังคม เพื่อประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์จะได้สงบสุข. นี้, เศรษฐกิจที่ประกอบไปด้วยธรรม ก็เป็นศีลธรรม; แต่มันหาไม่ได้; มันกลายเป็นแต่โอกาสของบางคนบางพวกที่จะสร้างกำไรมหาศาล; เรื่อง

^๑ ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, *การกลับมาแห่งศีลธรรม*, ลำดับที่ ๑๘. ก
บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๒ ศีลธรรมคืออะไร (ต่อ) [เมื่อกกล่าวโดยคำนียม]
๑๐ มกราคม ๒๕๑๙, หน้า ๖๔ - ๖๕.

เศรษฐกิจก็เป็นเรื่องเลวทรามไป เป็นเรื่องที่ทำให้มนุษย์ปั่นป่วน
ยุ่งยากที่สุด ในหมู่มนุษย์.

โดยเฉพาะในปัจจุบันนี้ที่ว่า เกิดฝ่ายซ้าย ฝ่ายขวา เกิดนาย
ทุนเกิดชนกรรมาชีพ อะไรขึ้นมา ก็เพราะการเศรษฐกิจ มันไม่
มีศีลธรรมเสียเลย. ถ้าเศรษฐกิจยังคงเป็นศีลธรรมมีศีลธรรม
ปัญหาเหล่านี้ก็มีไม่ได้ แล้วมนุษย์ก็อยู่กันด้วยความสงบสุข.

ปัญหาความสุรุ่ยสุร่าย^๒

คนไร้ศีลธรรมจะสุรุ่ยสุร่าย เพราะโง่ เพราะเห็นแก่ตัว. เดี่ยวนี้คนใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็นมากขึ้น; ถ้าใช้จ่ายแต่สิ่งจำเป็นตามหลักของ ปุ ยา ตา ยาย แล้ว คนจะไม่รุ่มรวยเดือดร้อนมากเหมือนอย่างที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้.

คนไปรับการศึกษามาผิด นิยมผิด มีเสพติด มีอะไรต่าง ๆ; เหล่าจะเป็นอยู่อย่างแข่งกับเทวดา; ฉะนั้นเงินเดือนก็ไม่พอใช้ เพิ่มอีกเท่าตัวก็ไม่พอใช้, อีก ๒ เท่าตัวก็ไม่พอใช้ เพราะความเห่อการเป็นอยู่มันมากออกไป.

นี่เพราะขาดศีลธรรม; ไม่ประหยัดอย่างที่เรียกว่า “กินอยู่แต่พอดี”; ฉะนั้นจึงมีลักษณะเป็นทาสหรือเป็นเปรต อย่างไม่อย่างหนึ่งอยู่เรื่อยไป.

เป็นทาส ก็คือว่า กิเลสมันบีบบังคับ ให้ไปหาเงินมา; นั่นเป็นทาสกิเลส เป็นทาสเศรษฐกิจ. แล้วเป็นเปรตก็คือหิวเรื่อยตามความหมายของคำว่า “เปรต”. เปรตนี้จะป้อนเข้าไปเท่าไรก็ไม่รู้จักอิ่ม จะหิวอยู่เรื่อย; ถึงขนาดที่มีกล่าวไว้ในพระบาลีว่า ต่อให้ภูเขากลายเป็นทองคำทั้งลูก สักสองลูก ก็ไม่พอแก่ความ

^๒ ธรรมโฆษณของพุทธทาส, *อริยศีลธรรม*, ลำดับที่ ๑๘.ค บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๘ ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

ต้องการของคน ๆ เดียว. คน ๆ หนึ่งภูเขาทองคำสองลูกก็ไม่พอแก่ความต้องการของเขา; แล้วคนทั้งโลกจะต้องการก็มาน้อย. นี้เรียกว่า หิวอย่างนี้ก็เป็นเปรต.

ในเรื่องเศรษฐกิจ ก็บังคับให้หา หามาเพื่อบำรุง บำเรอเนื้อหนัง ความสุขกามารมณ์ อะไรต่าง ๆ; เพราะเขาต้องการจะเป็นอย่างนั้น ไม่ต้องการจะกินอยู่แต่พอดี. ไปหลงคำผิด ๆ ว่า “กินดีอยู่ดี” ซึ่งไม่มีขอบเขต. เป็นคนชั้นผู้น้อย ก็อยากจะมีการเป็นอยู่ชั้นผู้ใหญ่ หรือผู้ใหญ่ยิ่งขึ้นไป; เมื่อเป็นอย่างนี้แล้วก็ไม่มีใครมาห้ามได้ ที่จะไม่ให้เขาแสวงหาโดยทุจริต.

สำหรับพระพุทธเจ้าท่านนั้น ท่านแนะนำให้ “เป็นอยู่แต่พอดี”. ใครควรจะอยู่เท่าไร, มีพอดีเท่าไรก็เอาเท่านั้น; ไม่ต้องเท่ากันทุกคน. แต่ให้ทุกคน เป็นอยู่กินอยู่ เท่าที่พอดีสำหรับคนนั้น อย่างพระภิกษุผู้มีจีวร เครื่องนุ่งห่ม ๓ ผืน กุฎินั้น ๗ ฟุต x ๑๒ ฟุต ที่เรียกว่าคิပ်พระสุคต; แม้แต่บาตรก็ไม่มีมากกว่าหนึ่งใบ; นอกนั้นก็มิให้สะสมอะไร. นี้เรียกว่า “กินอยู่พอดี” สำหรับภิกษุแล้ว. สำหรับฆราวาสก็ขยาย ออกไปได้ ตามสมควรแก่หน้าที่การงานของตน ๆ.

เดี๋ยวนี้ไม่มีศีลธรรม ไม่ต้องการแต่ส่วนจำเป็นที่พอดี; ต้องการไม่มีขอบเขต ไม่มีที่สิ้นสุด. ได้มาก็สุรุ่ยสุร่าย ไม่ได้คิดจะทำประโยชน์ผู้อื่น สิ่งที่เขามาใช้สอย ไม่ได้ใช้ให้หมดค่าของมัน คือทิ้งขว้างเสียก่อน.

เรื่องเศรษฐกิจส่วนบุคคลนี้ อาตมาเคยเล่าเรื่องพระอานนท์

กับพระเจ้าอุเทนให้ฟังมาแล้ว. บางคนอาจจะยังไม่เคยฟัง; นี้อยากจะเล่าให้ฟังในฐานะที่ ขอให้ถือว่านี้เป็นหลักทาง **เศรษฐกิจ ในพระพุทธศาสนา.**

พระเจ้าอุเทนเป็นพระเจ้าแผ่นดิน สงสัยว่าภิกษุนี้จะเป็น อยู่อย่างสุรุษสุร่าย ไม่ได้ประหยัด จึงไปซักถามพระอานนท์ :

ใช้จิวรอย่างไร ในเมื่อมันเก่าเข้า ? พระอานนท์ท่านก็ว่า ปะ.

ถ้ามันเก่าเข้าไปอีก มันจะเปื่อยแล้ว ? ก็ตามเป็น ๒ ชั้น.

ตามเป็น ๒ ชั้นก็ไม่ไหวแล้วก็ทำอย่างไร ? เอามาพับ ๆ เข้าทำเป็นที่นอน เป็นผ้าปูที่นอน

ถ้านอนเป็นผ้าปูนอนก็ไม่ไหว มันเปื่อยแล้ว ? ก็เอามาพับ ให้หนาไปอีก ทำฝารองนั่งเป็นอาสนะเล็ก ๆ.

ถ้าเป็นอาสนะเล็ก ๆ ก็ไม่ไหวอีกแล้ว มันเปื่อยแล้วจะทำอะไร ? เอามาทำผ้าเช็ดเท้า.

ถ้าทำผ้าเช็ดเท้าก็ไม่ได้ แล้วจะทำอย่างไร ? ก็เอาไปเผาไฟ เอาขี้เถ้ามาคลุกกับมูลวัว แล้วก็ฉาบฝาผนังกุฏิที่ทำด้วยดิน ให้มันใหม่ ให้มันสะอาดขึ้นมา; ใช้ให้หมดที่เป็นขี้เถ้าทุก ๆ อดูทุก ๆ ส่วนของขี้เถ้า.

พระเจ้าอุเทนจึงเกิดเลื่อมใส ในพระพุทธศาสนา. คิดดูเถอะว่าแม้แต่เรื่องประหยัด ก็ทำให้คนเลื่อมใสในธรรมะ ในพระพุทธศาสนาได้.

เดี๋ยวนี้เราไม่มีศีลธรรม; นี้ต้องขอสารภาพว่า แม้ภิกษุ

สามเณรก็ไม่มีศีลธรรมในข้อนี้ : ใช้จิวไร้อะไรหยาบคาย แล้ว ก็ยังทิ้งก่อนที่จะใช้ให้ถึงที่สุด; อย่างนี้ ที่มันเป็นความเปลี่ยนแปลงของโลก จะโทษกันนักก็ได้. อาตมาก็พูดว่า ถ้าโยมอย่าถวายเป็นมันมากนักก็จะดี; ไม่รู้ว่าจะเก็บไว้ที่ไหนแล้ว. มันเป็นความเปลี่ยนแปลงเข้าใจผิดกันไปทบกันมา จนกลายเป็นสิ่งที่ไม่น่าดูขึ้นมาอย่างนี้. ที่นี้ ถ้าว่าศีลธรรมแล้ว จะไม่มีการสุรุษสุร่าย, แล้วมันมีอาการที่เรียกว่าพอใช้หรือเหลือใช้. ชมราวาสเขามีเสื้อเป็นตู้ ๆ จนต้องเรียกว่าแม่ผีเสื้อ เพราะมีเสื้อมากนัก.

ถ้าสุรุษสุร่าย ก็ต้องเป็นทาสแก่เศรษฐกิจของตัวเอง, มีความหิวเป็นเปรต, แล้วในที่สุดก็จะเป็นทาสทางเศรษฐกิจแก่บุคคลอื่น แก่ประเทศอื่น. ฉะนั้นปัญหาเรื่องขาดดุลการค้าอะไรต่าง ๆ นี้ ก็มาจากคนโง่ สุรุษสุร่าย ไม่รักษาข้อธรรมะข้อนี้; เลยทำให้ประเทศชาติต้องเป็นทาสทางเศรษฐกิจแก่ประเทศอื่น, อย่างที่เรียกว่าดุลการค้าเสียไปบ้างอะไรบ้าง อีกหลายอย่างไม่ต้องพูดถึงก็ได้. แต่ให้รู้ไว้ว่าเรื่องสุรุษสุร่ายนี้เป็นอันธพาลด้วยเหมือนกัน; เป็นปัญหาที่เกิดมาจากการไม่มีศีลธรรม แล้วก็มาขวางหน้าแก่การแก้ไขปัญหาทางศีลธรรมอย่างที่สุด. เรา จะชวนให้มีศีลธรรม; เขาต้องการจะแต่งตัวสวย ๆ อย่างนี้ มันก็เลยพูดกันไม่รู้เรื่องอยู่อย่างนี้เอง.

ปัญหาเกิดมาจากการเกียจคร้าน^๓

การศึกษาที่ผิด ที่จัดผิดอย่างหลับหูหลับตา มันนำไปสู่นิสัยของความเกียจคร้าน; ฉะนั้นลูกเด็ก ๆ หรือ ยุวชนของเราไม่ชอบทำงาน; ไม่เหมือนกับคนโบราณ ที่เขาอบรมกัน จนรู้ดีว่าการทำงานเป็นของสนุกสนาน, การทำงานเป็น นิสัยสนุกสนาน การศึกษาผิดแห่งสมัยใหม่นี้ ทำให้เห็นว่า การทำงานนี้น่าเกลียด น่าชัง น่าเบื่อ น่าระอา; ฉะนั้นให้หาวิธีชนิดที่ไม่ต้องทำงาน แต่ให้ได้เงิน หรือให้มีอะไรมาโดยไม่ต้องทำงาน. อย่างนี้มันก็เลยผิดหลักของธรรมชาติ ในทางจิตใจ; จิตใจจึงเสื่อมไป เลวไป ไม่ชอบการทำงาน ไม่สนุกในการทำงาน.

อาตมาบอกเขาว่า “การทำกรงานนั้นเป็นการปฏิบัติธรรม” เขาหัวเราะเยาะ ก็ไม่เป็นไร; คนโง่หัวเราะเยาะ ไม่เสียใจ. ถ้า ใครทำกรงาน ได้ คนนั้นต้องฉลาด ต้องมีธรรมะหลายข้อ : มีวิริยะ มีอุตสาหะ มีสติสัมปชัญญะ ฯลฯ, ฉะนั้น การที่ทำงานนั้น หมายความว่ายอมมีการปฏิบัติธรรมที่เสร็จแล้วอยู่ในตัว. พอบอกอย่างนี้เขาไม่เชื่อ เขาว่ากรงานก็กรงาน; กรงานมันก็ได้เงิน เอาเงินมา ก็หาความสนุกสนาน, มันไปกับรูป

^๓ ธรรมโฆษณของพุทธทาส, *อริยศีลธรรม*, ลำดับที่ ๑๔.๑ บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๔ ปัญหาที่ก่อกำเนิดกับตมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

นั้น.

ที่นี้ ไปหลงความสนุกสนาน มันก็เกียจคร้านที่จะออกแรง ก็เลยหาโดยทุจริต. ที่นี้สติปัญญาก็ก้าวหน้า; ทำเครื่องทุ่นแรง ขึ้นมา แล้วก็ทำให้มนุษย์ขี้เกียจมากขึ้น ทางหนึ่ง, คือเกลียดการทำงานมากขึ้น; แล้วก็ ไปใช้เครื่องจักรทำ แล้วก็ได้มาก เพื่ออบรมนิน্দัย ให้มันเป็นอย่างนั้นมากขึ้น. ฉะนั้นระวังให้ดี สิ่งเหล่านี้มันเพ้อและเหลือเฟือ, มันทำมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่พิกลพิการไปแล้ว.

เครื่องทุ่นแรงนี้สร้างปัญหาในโลกขึ้นมามากมาย บั่นป่วน วุ่นวาย; มันเกินที่ตรงนั้น ขาดที่ตรงนี้ ไปเกินที่ตรงนั้นมากเหลือเกิน. แม้แต่เครื่องคอมพิวเตอร์ก็ระวังให้ดี จะทำให้คนโง่มากไปกว่าเดิม หรือขี้เกียจคิด ขี้เกียจใช้สมอง อะไรต่อไป จนไม่เหมาะสม จนผิดกฎธรรมชาติ; รวมอยู่ในพวกขี้เกียจทำงาน ด้วยเหมือนกัน.

เมื่อมีอบรมนิน্দัย ๆ มีการศึกษาที่จัดออกมาผิด คนก็เกิด นิน্দัยเกลียดการงาน ไม่สนุกในการทำงานเหมือนคนโบราณ ศีลธรรมก็เสื่อม; ศีลธรรมเสื่อมแล้ว มันก็ทำให้คนขี้เกียจทำงาน, แล้วมันก็มีเรื่องกอบโกย.

ปัญหาที่เกิดมาจากทรัพยากรธรรมชาติ^๔

ทรัพยากรธรรมชาติ มันต้องรักษา ต้องส่งเสริม ต้องทำให้มีกำไรให้ถูกวิธี; อย่าเอามาถลุงเสียหมด. ทรัพย์สมบัติในแผ่นดินมันเป็นของพระเจ้า ประหยัดให้ถูกวิธี ใช้จ่ายให้ถูกวิธี; อย่าเอามาถลุงเสียหมด. เดียวนี้มนุษย์ขูด ๆ ขึ้น ถลุงไปในทางที่ไม่เป็นประโยชน์ แทบทั้งนั้น; แล้วที่ไ้รบรมาฆ่าฟันกันนั้นก็มากทีเดียว, ไม่ได้ประโยชน์แล้วก็ยังฆ่าฟันกันอีก. กลับสร้างนิสัยอันธพาลมากขึ้นไปอีก. ใครขูดได้ขูดเอา เอาทรัพยากรใต้ดินขึ้นมา ใช่มิให้มีประโยชน์ แล้วทำลายมนุษย์กันเอง.

ที่นี้พระเจ้าผู้เป็นเจ้าของก็ลงโทษมนุษย์ ให้เป็นอยู่กันอย่างเจ็บปวดแสนสาหัส, ดินฟ้าอากาศก็เปลี่ยนแปลงหมด ผิดไปจากธรรมชาติเดิม; ทั้งมีความโง่ ทำให้เข้าใจว่า ต้องทำลายธรรมชาติอันนี้; ต้องยอมทำลายธรรมชาติอันสวยงาม อันมีประโยชน์มาก อันนี้, แล้วเพื่อประโยชน์อย่างนั้นอย่างนี้; ประโยชน์นั้นก็เพื่อความฉิบหายต่อไปอีก; อย่างนี้ก็มียู่มากทั่ว ๆ ไปทั้งโลก.

ส่วนใหญ่ธรรมชาติก็ถูกทำลายโดยผู้เห็นแก่ตัว โดยกิเลส

^๔ ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, *อริยศีลธรรม*, ลำดับที่ ๑๘.๑ บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๘ ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

ละโมภโลภลภ เห็นแก่ตัว นี้ก็มีอยู่มาก; เขาต้องการอะไร
ชนิดหนึ่ง เขาก็ทำลายกันมาก ๆ : แบบคนที่ว่า ต้องการผลไม้
สักหาบหนึ่งนี่มันก็โค่นต้นไม้เลย; ต้นไม้ถูกกระทำอย่างนี้มี
อยู่ทั่ว ๆ ไป. หรือว่าอยากจะเอาปลา ๒ - ๓ ตัว ก็ใช้ลูกระเบิด
เลย; ปลาก็ตายหมดทั้งหนองทั้งคลองนี้. นี่เรื่องความไม่มี
ศีลธรรม ย่อมทำลายทรัพยากรของธรรมชาติ, แล้วก็เป็นหนัก
ขึ้น ๆ.

ปัญหาของแพง^๕

เดี๋ยวนี้ของแพง แล้วเงินถูก คนจนเดือดร้อน. เขาก็มองกันแต่ทางเศรษฐกิจ ว่าของมันแพง ว่าเงินมันถูก ว่าคนจนเดือดร้อน; แล้วไม่มองให้ลึกลงไปถึงว่า ต้นเหตุแท้จริงมันมาจากความไม่มีศีลธรรม. ความไม่มีศีลธรรมของใครก็ตาม หรือของหลาย ๆ ฝ่ายก็ตาม ทำให้เกิดความปั่นป่วนอย่างนี้ คือของแพงเงินถูก มันเนื่องกันอยู่หลายทิศทาง.

แต่ไปดูเถอะ; ในที่สุดมันจะไปสรุป รวมลงที่ความไม่มีศีลธรรมของมนุษย์; เอาที่ใกล้ ๆ กัน ก็เพราะว่า ไม่ประหยัดอย่างที่พูดมาแล้วว่า คนเดี๋ยวนี้ไม่ประหยัดเหมือนคนรุ่น ปู่ ย่า ตา ยาย. เขาสร้าง ความไม่สมดุลขึ้นมา ในมุมนี้บ้าง มุมนี้บ้าง มุมโน้นบ้าง แล้วก็มีเปลี่ยนแปลงวนเวียนอยู่เรื่อย; เดี่ยวนี้กำลังอยู่ในจังหวะที่ว่า ของแพงเงินถูก แล้วการผลิตของมันผลิตขึ้นมาไม่ได้ หรือจะไม่ผลิตด้วยซ้ำไป เพราะความไม่มีศีลธรรม. ถ้าเห็นว่า ไม่ผลิตดีกว่า เราได้กำไร เขาก็ไม่ผลิต, หรือมันไร้ศีลธรรมมันก็ไม่ผลิต; เพราะซื้อก็ขายก็ได้ มันก็แก้ปัญหาที่ว่าของแพงนั้นไม่ได้.

^๕ ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, *อริยศีลธรรม*, ลำดับที่ ๑๔.๑ บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๔ ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

เรื่อง เงินถูก ก็เหมือนกัน; การจัดที่ไม่ถูกต้อง ด้วยความโง่ก็ตี ด้วยความเห็นแก่ตัวก็ตี ด้วยอะไรก็ตาม มันมีปัญหาทางเงินตราขึ้นมาก. คนจนเดือดร้อน ข้าราชการผู้น้อยเดือดร้อน; คำเหล่านี้มีเต็มไปตามหน้าหนังสือพิมพ์เวลานี้. มันเป็นปัญหาซับซ้อนอยู่ด้วยกัน ทั้งข้างบนข้างล่าง ข้างนอก ข้างใน; แต่สรุปแล้วอยู่ที่ความไม่มีศีลธรรม แง่นั้น แง่นี้ แง่นั้นมารวม ๆ กันเข้า ไม่รู้ต้นเหตุ.

คนมีศีลธรรมก็จะประหยัด ก็จะเมตตา กรุณา ก็จะไม่เอาเปรียบ; แต่เดี๋ยวนี้เราทำคนเดียวไม่ได้ เพราะเป็นประเทศเล็ก. เมื่อประเทศใหญ่เขาแกล้งเรา เราก็ต้องรับเคราะห์ ก็เอาความไม่มีศีลธรรมไปโยนให้กับประเทศที่เขาคุมอำนาจทางเศรษฐกิจ ก็ไม่มีใครค้านเลย.

ปัญหาระหว่างคนจนกับคนรวย^๖

ปัญหาระหว่างชนกรรมาชีพคือคนยากจน กับพวกนายทุน คือคนร่ำรวยนี้ เพิ่งเกิดมาเมื่อไม่กี่สิบปี หรือว่าสองสามร้อยปี นี้; ก่อนนี้ก็ไม่ค่อยจะรู้จักกัน เพราะเป็นอยู่อย่างค่อนข้างจะ สม่่าเสมอกัน เอื้อเฟื้อกัน เมตตากัน ศาสนายังครองจิตใจคน; ฉะนั้นปัญหาชนิดนี้ ยังไม่เกิด.

ที่นี้ พอคนเริ่มละเลยศาสนา นี้ทางหนึ่ง, เริ่มรู้จักใช้ เครื่องมือทุนแรงผลิต นี้ทางหนึ่ง, มันก็เกิดปัญหาอันร้ายกาจ ระหว่างคนรวยกับคนจนทั้งกันไกล; จนต้องคุมพวกกันต่อต้าน เรียกว่าพวกนายทุนพวกหนึ่ง, พวกชนกรรมาชีพพวกหนึ่ง. นี้ ก็เป็นอยู่ทั้งโลก เป็นอยู่ทั่วโลก ไม่มีประเทศไหนในโลกที่ไม่ ประสบปัญหานี้ จึงเรียกว่าเป็นปัญหาของโลกดึกว่า, มันเป็น ปัญหาสำคัญ.

คนที่ช่างสังเกต หรือผู้รู้ เขาสังเกต; แล้วเขาก็บอกอยู่ ใต้ง ๆ ว่า ที่กำลังรบราฆ่าฟันกันทั่วโลกเวลานี้ มันก็เป็นเรื่องลัทธิ นายทุนกับลัทธิชนกรรมาชีพ. ลัทธินายทุนเขาถือว่า ถ้าเขายัง ครองโลกได้อยู่ มันก็เป็นประโยชน์แก่เขา; ลัทธิชนกรรมาชีพ

^๖ ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส อริยศีลธรรม, ลำดับที่ ๑๘.ค บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๘ ปัญหาที่กำลังทับถมแก่ปัญหาทางศีลธรรม (ต่อ)

เขาก็ว่า ถ้าเขาครองโลกได้ ความยากจนของเขาก็จะหมดไป. มันก็เลยแย่งกันครองโลก ระหว่างนายทุนกับชนกรรมาชีพ; ต่างฝ่ายต่างมีเหตุผล ที่จะแก้ตัว หรือจะยกโทษให้แก่ตัวเอง. แต่ต่างฝ่ายต่างไม่มองในข้อที่ว่า มันไร้ศีลธรรม มันจึงได้เกิดของสองอย่างนี้ขึ้นมา.

นายทุนเกิดขึ้นมาในโลก ก็เพราะความไร้ศีลธรรม, คนจนเกิดขึ้นมาในโลก ก็เพราะความไร้ศีลธรรม; แต่เขาไม่มอง. ฉะนั้นเราในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท จะไม่เป็นทั้งสองอย่าง จะไม่เป็นทั้งนายทุน จะไม่เป็นทั้งชนกรรมาชีพ; แต่จะเป็นคนที่ปรกติ หรือว่าคนที่ม่ีธรรมะ. เรามองทั้งสองอย่างเราจึงพบ.

ถ้าจะดูกันในแง่ของชนกรรมาชีพก่อน คือ คนจนเดี๋ยวนี้เขาเกิดรวมหัวกันเป็นลัทธิ เป็นกลุ่มอะไรขึ้นมา ก็มีหลักมีปรัชญามีอะไรของตนเอง แต่แล้ว ก็ไม่พ้นไปจากกฎของธรรมชาติ คือ ความเห็นแก่ตัว; เช่นเดียวกับพวกนายทุน ก็เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว, แล้วชนกรรมาชีพก็เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว, แล้วก็ขาดศีลธรรม. คนจนเขามักจะอ้างเหตุผลว่า เพราะนายทุนเขาเป็นอุปสรรค อยู่ทุกทาง; เขาไม่ยอมมองในความบกพร่องของเขา. เขามองด้านเดียว ไม่มองในการที่ตัวเองมีอบายมุข คือ ปากทางแห่งความเสื่อม.

อบายมุขนี้เอาตามหลักธรรมะในพุทธศาสนา โดยเฉพาะอบายมุข ๖ ว่า ดื่มน้ำเมา เที่ยวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร แล้วเกียจคร้านในหน้าที่ของตน; หกอย่าง

นี้ทำให้คนจน. ข้อเท็จจริงร้านในหน้าที่ของตนนั้น รวมมาถึงการไม่ศึกษา การไม่ปรับปรุงการศึกษา ไม่ทำความก้าวหน้าในทางการศึกษา นี่ก็โง่เขลา นี่ก็เป็นต้นเหตุของการทำอะไรไม่ถูก. นี่ส่วนดื่มน้ำเมา เทียบกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน นี่เขาก็ไม่ยอมแพ้พวกคนรวย; แล้วมันกลายเป็นน่าสงสาร เพราะทำไปด้วยความไม่รู้ เพราะการศึกษาไม่พอ มันไม่รู้ ก็บังคับกิเลสชั่วคราวไม่ได้.

เรื่องจริงมีอยู่ที่บ้านนี้แหละ ที่ตลาด คนมีเงิน ๓ บาท จะมาซื้อยาให้ลูกที่นอนเจ็บอยู่. พอตีมาเจอเพลงที่เขามาแสดง มันเปลอแวบเดียวเอาเงินไปซื้อตั๋วเข้าไปดูเพลง หรือดูหนังเสียก็ไม่ทราบ; แล้วเงินก็หมด ไม่ได้ซื้อยาไปให้ลูกที่นอนเจ็บอยู่ที่บ้าน. นี่ก็ลองคิดดูว่ามันเปลอแวบเดียว มันก็เป็นโอกาสของกิเลส เพราะว่าการศึกษาไม่พอ หรือเพราะการอบรมจิตใจไม่พอ อะไรก็ตาม; อย่างนี้ก็เรียกว่าอบายมุขเหมือนกัน.

ฉะนั้นช่วยจำอบายมุข ๖ ไว้ให้ดี เป็นปากประตูแห่งอบายปิดอุดกันเสียให้ดี; แล้วก็คำว่า “ความยากจน” นี้มันจะหายไป. ที่นี้ก็มองแต่ด้านเดียวแล้วก็ยกโทษไปให้พวกนายทุน; ก็ไม่แก้ไขส่วนของตัว แล้วมันก็เป็นไปไม่ได้.

เมื่อรวมกลุ่มกันเป็นลัทธิชนกรรมมาชีพแล้ว ก็ตั้งความปรารถนาใหญ่, ตั้งวงต่อสู้ไว้กว้างขวาง. กลายเป็นเรื่องของคนที่อาฆาตมาดร้ายกันไป, ต้องการความเสมอภาค; อย่างนี้มันผิดหลักแห่งกรรม, ที่ว่า ธรรมชาติมันสร้างคนมาให้ต่าง ๆ กัน

โดยกฎแห่งกรรม.

อย่าไปฝันให้เท่ากัน, หรือเหมือนกันทุกคนเลย; เอาแต่ทุกคนไม่เดือดร้อนก็พอแล้ว. ถ้าใครจะดี จะมีบุญวาสนาบ้างก็ต้องปล่อยไป เพราะเป็นเรื่องที่เป็นไปตามกฎของกรรม. อย่าไปคิดว่าถ้าคนมันรวยแล้ว มันจะเป็นคนทำผิดไปเสียหมด คนทำถูกรวยก็มี.

ที่นี้คนจนเหล่านี้ ไม่ยอมรับ “ลัทธิกัณฑ์พันทน” ที่เอาตมาอยากจะเรียกว่า “ลัทธิไม้คานปิดทอง” : มีเศรษฐีคนหนึ่ง ไม่ต้องออกชื่อ เก็บไม้คานอันหนึ่งไว้บนหิ้งที่บูชา ไม้คานอันนั้นปิดทองให้ลูกหลานบูชาหรือไหว้อยู่ว่าเขามาจากเมืองจีนไม่มีอะไรเลย มีแต่ไม้คาน, แล้วก็ตั้งตัวด้วยไม้คานจนกระทั่งเป็นเศรษฐี ได้เป็นใหญ่เป็นโต มียศฐาบรรดาศักดิ์, นี้จะต้องเรียกว่าลัทธิไม้คานปิดทอง. คนนี้ก็ไม่ได้โกงอะไร อย่างที่เรียกว่าทุจริตคดโกง เขาอาศัยอำนาจไม้คานแท้ ๆ; แล้วทำไมคนจนไม่ถือลัทธิไม้คานปิดทอง แก่ความยากจนกันบ้าง.

ที่ชุมพร มีคนจีนคนหนึ่ง เขามาใหม่ ๆ มาหาบของขาย ชื่อผักขายอะไรนี้ เขากินข้าวด้วยใบมะขามต้ม. ชาวบ้านถามว่าทำไมอย่างนี้เล่า? เขาบอกว่ามันเป็นโรคอย่างหนึ่งกินไม่ได้, กินเนื้อ, กินปลาไม่ได้; กินใบมะขามต้ม. แล้วต่อมามันก็รวยขึ้น มีร้านชำเล็ก ๆ เขาก็กินใบมะขามต้มปลาต้มอะไรบ้าง. พอมีร้านใหญ่แล้วมันจึงกินเนื้อ กินหมู กินไก่; คนนั้นก็ถามว่าทำไมเดี๋ยวนี้กินอย่างนี้เล่า, ก็บอกว่าเดี๋ยวนี้หายแล้ว, เดี่ยวนี้หายโรค

นั้นแล้ว. นี่ก็เป็นตัวอย่างอันหนึ่งที่ว่าควรจะเอามาคำนวณดูว่าใครมีความอดทนอย่างนี้กี่คน. ในโลกนี้มี ๒ - ๓ คนที่เรารู้จัก แล้วเขาก็รอดตัวมา พันจากความเป็นคนจน แล้วคนเหล่านี้ก็ไม่ทำหีนายทุน ไม่ทำหีนใครเลย. ถ้าถือลัทธิอย่างนี้ ลัทธิชนกรรมชีพก็จะไม่เกิดขึ้น.

เดี๋ยวนี้มีแต่ว่าจะยกบาปให้ฝ่ายตรงข้าม คือนายทุน; แล้วคอยทำลายนายทุน แล้วมีอะไรผิด ๆ มากต่อไปอีก เช่นไม่มีคำว่า “ผู้มีบุญ” ลัทธิชนกรรมชีพจะไม่ยอมรับสถาบันของผู้มีบุญ ว่ามันต้องมีคนที่มีบุญในโลกนี้ ที่จะรวยโดยง่าย ซึ่งต้องมี; เขาก็ไม่ยอมรับ. ความถูกต้อง ความยุติธรรมของเขานั้น หรือเสรีภาพของเขานั้น ก็คือการประท้วง การยื้อแย่งด้วยกำลัง, การทำลายนายทุน; แล้วยังเข้าใจคำพูดผิด ๆ ในพระพุทธศาสนา. เขาว่าคนที่เรียกตนเองว่า พุทธทาส ธรรมทาส สังฆทาส นี่เป็นคนที่อยากจะเป็นทาส, เป็นทาสที่รักไช้ตรวน, ไม่อยากจะพ้นไปจากไช้ตรวน. นี่ลองฟังความคิดเห็นของคนอย่างนี้ดูที่เถอะว่าเขาเข้าใจความหมายของคำพูดต่าง ๆ อย่างไร; ฉะนั้นเราจึงพูดกันไม่รู้เรื่อง เพราะไม่มีศีลธรรม, มีศีลธรรมคนละอย่าง.

ถ้าเขาเป็นทาสของลัทธิชนกรรมชีพ, เราก็มีลัทธิที่จะเป็นทาสของพระพุทธเจ้า ของพระธรรม ของพระสงฆ์ได้ จะเป็นอะไรไป; มันก็ควรให้ความเป็นธรรมกันอย่างนี้ จึงจะถูกต้อง.

นี่ต้องมองให้สรุปความได้ว่า ลัทธิผิด ๆ เห็นแก่ตัวข้างเดียวนี้ เกิดมาจากไม่มีศีลธรรม. ความไม่มีศีลธรรม มันสร้าง ความ

คิดเห็นอย่างนี้ขึ้นมา แล้วมันขัดขวางแก่การแก้ไขอย่างยิ่ง. ถ้าเราจะแก้ไขโลกให้หมดจากปัญหาเรื่องชนกรรมาชีพกับนายทุนแล้ว ก็ต้องมีศีลธรรม, ถ้าไม่มีศีลธรรม มันก็ขัดขวางกันที่มันแก้ไม่ได้.

ที่นี้ ถ้าดูกันฝ่ายนายทุนบ้างก็เป็นผู้ถือเสรีภาพในการกอบโกย: เมื่อกฎหมายหรือรัฐธรรมนูญบัญญัติไว้อย่างไร ทำไปไม่ผิดแล้ว เขาก็กอบโกยได้; เพราะว่ากฎหมายและรัฐธรรมนูญในโลกนั้น เขียนด้วยคนโง่บ้าง หรือเขียนด้วยคนที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของนายทุนบ้าง จึงเปิดช่องให้กอบโกย โดยไม่ต้องผิดกฎหมายโดยไม่ต้องผิดรัฐธรรมนูญเป็นต้น. เขาก็เลยเป็นผู้มีอำนาจในทางเศรษฐกิจ บีบบังคับอย่างไรก็ได้ แล้วคอยจ้องคอยหาโอกาส แต่ที่จะกอบโกย ด้วยสายตาที่แหลมยิ่งกว่านกเหยี่ยว. อาตมาเยี่ยมคำของคนอื่นมาพูด ในทางวรรณคดีที่ว่า “สายตานกเหยี่ยว” นี่มันแหลมคม อาจจะเห็นตัวแมลงเล็ก ๆ ที่ซ่อนอยู่ใต้ใบไม้ก็ได้; เขามีสายตาขนาดนั้น ในการที่จะกอบโกยก็เลยรวยเร็ว รวยใหญ่ แล้วมีอำนาจ แล้วก็ผูกมัด, แล้วก็ผูกขาด, ผูกมัดเอาไว้ในอำนาจ, แล้วก็ผูกขาดการกอบโกย. เขาทำทั้งโดยตรง โดยอ้อม ทั้งใต้ดินทั้งบนดิน; ความยุติธรรมก็คือมือใครยาวก็สาวเอาให้ยาวให้สุดมือ; ถือเป็นความยุติธรรมแล้ว.

สรุปแล้วเขาลี้มไปว่า โดยแท้จริงนั้น “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” นี่เป็นความ

จริงของธรรมชาติ หรือเป็นความต้องการของพระเป็นเจ้า ที่ให้ทุกคนยอมรับ, และถืออย่างแน่นแฟ้นว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”; ฉะนั้นในโลก ในยุคที่คนยังมีศาสนาอยู่กับเนื้อกับตัว ก็ไม่เกิดคนชนิดนี้ขึ้นมาได้; แต่ค่อยเกิดขึ้นมาตามยุคตามสมัยที่เปลี่ยนไป. สมัยก่อนก็มีคนมั่งมี แต่เขาไม่เรียกว่านายทุน; ถ้ามั่งมีอย่างเศรษฐีในพระพุทธศาสนาแล้ว กลายเป็นคนละคนคนละแบบ.

คำว่า “เศรษฐี” ในพุทธศาสนานานี้ มีสัญลักษณ์ก็คือการตั้งโรงงาน; ถ้าเป็นมหาเศรษฐีก็หมายความว่า มีโรงงานหลายโรง. ฉะนั้นการผลิตหรือการมีทาสกรรมกรอะไรก็ตาม ผลิตมากได้มาก ก็เพื่อหล่อเลี้ยงโรงงาน; ทาสกรรมกรเลยกลายเป็นผู้ร่วมทำบุญไปหมด ไม่ใช่เครื่องมือเพื่อขูดรีดทารุณของเศรษฐี เหมือนกับลูกจ้างกรรมกรสมัยนี้.

ถ้าเขาจะสะสมทรัพย์สมบัติในฐานะเป็นเศรษฐี ก็มีเพื่อจะหล่อเลี้ยงโรงงาน ในอนาคตข้างหน้า เผื่อว่าเหตุการณ์มันเปลี่ยนแปลง. นี่ข้อความในพระคัมภีร์มีอยู่อย่างนี้ สำหรับเศรษฐีที่เป็นพุทธบริษัท มันไกลกันลิบกับนายทุนสมัยนี้ ที่ขูดรีดกรรมกรลูกจ้าง.

เศรษฐีเหล่านั้น มีลักษณะเหมือนกันหมด ในพุทธหรือในไซนะ ในลัทธิอื่น ว่าเมตตากุณานี้มันเป็นเบื้องหน้าเสียจริง ๆ, “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อน ทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น” นั่นเป็นสิ่งที่อยู่ในจิตใจ; แล้วก็ไม่ต้องการกุมอำนาจ

เศรษฐกิจของบ้านเมือง หรือของโลก เหมือนนายทุนสมัยนี้.

เดี๋ยวนี้ความไม่มีศีลธรรม สร้างลัทธินายทุนอย่างนี้ขึ้นมา แล้วก็ขัดขวางแก่การแก้ไข; ฉะนั้นอาตมาจึงถือว่า มันเป็นปัญหาทับถม สะกิดกันแก่การแก้ไข ปัญหาทางศีลธรรมโดยอ้อม; เหมือนเปลือกมะพร้าว มันป้องกันเนื้อในมะพร้าวแต่ว่ามันมากกว่านั้น มันรุนแรงกว่านั้น. การจัดการศึกษาผิด นี่เป็นอุปสรรค, เป็นปัญหาที่เป็นตัวประธาน. ทีนี้ ผลที่มันเกิดมาจากการศึกษาผิดอีกหลาย ๆ ลีบอย่างนี้มันก็เกิดเป็นปัญหาหรืออุปสรรคโดยอ้อม ที่เข้ามาทับถมมาสมทบ ให้ปัญหานี้แก้ยากยิ่งขึ้นทุกที.

รวมความก็จะเห็นได้ว่า ลัทธิชนกรรมมาชีพก็ดี ลัทธินายทุนก็ดี มีมูลฐานมาจากความไม่มีศีลธรรมตามแบบของพระเป็นเจ้า. ถ้าจะเป็นให้ถูกต้องแล้ว เป็นพุทธบริษัทของธรรมชาติก็ได้ คือมีความรู้ที่ถูกต้องว่า โดยธรรมชาติจะต้องเป็นอย่างไร, ความถูกต้องตามธรรมชาติหรือของพระเป็นเจ้านั้นเป็นอย่างไร, แล้วคนเราก็จะอยู่ได้ในลักษณะที่ไม่ต้องเป็นชนกรรมมาชีพหรือว่าจะต้องเป็นนายทุน คือไม่มีปัญหาเหล่านั้น. ทุกคนจะมีความพอใจได้ตามอัธยาศัยของตน ๆ แต่ไม่ต้องเท่ากันโดยปริมาณของทรัพย์สมบัติ เป็นต้น.

นี้เรียกว่า ปัญหาที่กำลังระบอบอยู่ทั่วโลกทุกประเทศ ก็คือปัญหา ที่ความไม่มีศีลธรรมมันสร้างขึ้นมาก แล้วมันขัดขวางแก่การแก้ไข. ปัญหาโดยอ้อมเหล่านี้มีมาก ไม่อาจจะยกมาให้

หมดได้. ยกมาก็พอเป็นตัวอย่างที่เราจัดการศึกษา
ผิดธรรมชาติ, ผิดพลาดต่อกฎของธรรมชาติ, หรือจะเรียกว่า
พระเจ้าก็ได้. ที่ว่าผิดพลาดต่อหลักธรรมะ หลักศาสนา โดย
เฉพาะหลักกฎแห่งกรรม แล้วก็ยิ่งผิดต่อกฎธรรมชาติอันลึกซึ้ง,
ที่มองเห็นยากในชั้นปรมาตมธรรมด้วย; โลกจึงอยู่ในสภาพที่
เดือดร้อนระส่ำระสาย เป็นวิฤตติการณ์อันถาวร; เพราะ
ว่าไร้ศีลธรรม มีการศึกษาที่เพิ่มความเสื่อมศีลธรรมที่จะคุ้มครอง
โลก.

เป็นอันว่า นี่ก็เป็นตัวอย่างที่เพียงพอแล้ว สำหรับปัญหา
ของมนุษย์ ที่ไปไม่รอด ที่จะแก้ไขอุปสรรคของสันติภาพไม่ได้
ก็เอามาพอเป็นตัวอย่าง; เป็นอันว่าได้ชี้ให้เห็นหมดแล้วว่า
ปัญหาของเราที่เดือดร้อน ความระส่ำระสาย นั้นมันเกิดมาจาก
ต้นเหตุโดยตรง คือการศึกษาที่จัดไปผิด; แล้วมีปัญหาต่าง ๆ อีก
มากมาย ที่ออกมาจากการจัดการศึกษาผิด ๆ นั้น มาเป็นเครื่อง
กีดขวางแก่การแก้ไขทางศีลธรรม ให้ถูกต้อง.

เศรษฐกิจกับสันติภาพ^๗

... มนุษย์จะจัดระบบการเป็นอยู่ หรือการปกครองกันอย่างไร จึงจะมีสันติภาพ ก็เห็นได้ว่า มนุษย์ยุคปัจจุบันนี้บูชาสิ่งที่เรียกว่า ระบบเศรษฐกิจ คือเศรษฐกิจของการเป็นอยู่ของสังคมนั้น ๆ ว่ามันจะเป็นสิ่งที่ช่วยแก้ปัญหาอันนี้ได้ สนใจเรื่องระบบเศรษฐกิจ แข่งขันกันค้นคว้าแบบนั้น แบบนี้ แบบโน้น นานาชนิด, มันก็ยังไม่เห็นว่าจะมีสันติภาพได้อย่างไร.

ที่จริงนั้นมันเป็นไปไม่ได้ดอก ที่มนุษย์จะหวังพึ่งระบบเศรษฐกิจมาจัดโลกให้มีสันติภาพ เพราะวาระบบเศรษฐกิจนี้มันเป็นที่ตั้งแห่งความเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นเหตุให้ทำอันตรายผู้อื่น, และมันไม่อาจจะทำให้มนุษย์ให้หยุด ให้จบ ให้พอได้; แม้ว่าจะจัดระบบเศรษฐกิจให้ดีอย่างไร ถ้าไม่มีศีลธรรมแล้ว ไม่มีทางจะสงบสุข, จะจัดสวัสดิการกันอย่างไร ชั้นเล็กอย่างไร สังคมมันก็ไม่มีความดีสุข เพราะความเห็นแก่ตัวมันยังทวีตามยิ่งขึ้นไป ๆ.

จึงอยากจะพูดว่า แม้จะจัดระบบเศรษฐกิจให้มีผลราวกะว่า ฝนตกลงมาเป็นทองคำทุก ๆ เม็ด, แม้ฝนจะตกลงมาเป็น

^๗ ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, สันติภาพของโลก, ลำดับที่ ๑๘. ข
บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๑๓ จนกว่าโลกจะมีสันติภาพ,
๒๗ กันยายน ๒๕๒๙, หน้า ๓๘๔ - ๓๘๕.

ทองคำทุก ๆ เม็ด ก็ไม่ทำให้โลกนี้มีสันติภาพได้; ลองคิดว่าระบบเศรษฐกิจระบบไหน จะจัดให้มีค่าเท่ากับว่าฝนตกลงมาเป็นทองคำทุก ๆ เม็ด. เดียวนี้ก็ทำทนายว่า แม้ฝนจะตกลงมาเป็นทองคำทุก ๆ เม็ด มันก็ไม่มีสันติภาพได้, มันยิ่งจะเป็นชนวนแห่งวิกฤตการณ์อันเลวร้าย เต็มไปด้วยอาชญากรรมยิ่งขึ้น คือการแย่งชิงทองคำกันนั้นแหละจะมากขึ้น ในขณะที่จะแย่งชิงกัน, หรือในขณะที่ใครมีมาก เก็บไว้มาก ก็พร้อมที่จะถูกจี้ ถูกปล้น ถูกทำลายชีวิต แล้วก็เกิดปัญหาอีกต่าง ๆ นานาสารพัดอย่าง อันเกี่ยวกับการที่มีทองคำเต็มไปหมด, มันไม่มีสันติภาพได้ ถ้าไม่มีศีลธรรม; ถ้ามีศีลธรรม มันไม่ต้องถึงอย่างนั้นดอก อยู่กันตามธรรมดารวมชาตินี้ มันก็ยังมีสันติภาพได้.

ฉะนั้น อย่างบูชาสิ่งที่เรียกว่าเศรษฐกิจกันนักเลย; ระบบไหนเอามาลองจัดดูให้เหมือนกะว่า มีค่าเท่ากับฝนตกลงมาเป็นทองคำ มันก็ไม่สามารถจะหยุดยั้งจิตใจของคนอันธพาลหรืออาชญากรเหล่านั้นได้; มันก็มีแต่จะปล้น จะจี้ จะแข่งขัน จะยื้อแย่ง จะเอาเปรียบกัน ให้ยิ่ง ๆ ยิ่งขึ้นไป, เลยเป็นอันว่าไม่มีหวัง.

ฉะนั้น เราจึงหันหน้ามาทางศีลธรรม ซึ่งเป็นสิ่งสูงสุดที่จะทำมนุษย์ให้มีสันติภาพ หรืออยู่กันอย่างสงบเย็นได้; แต่รู้สึกว่่าน้อยคนจะสนใจ น้อยคนจะเข้าใจ น้อยคนจะเห็นด้วย; แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังจะต้องพูดกัน ตามที่จะพูดอย่างไร ว่าจะมีศีลธรรมกันอย่างไร ในลักษณะไหน ซึ่งจะแบ่งผู้หรือสิ่งที่จะต้อง

มีศีลธรรมออกเป็น ๒ ฝ่าย ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น คือฝ่ายบุคคลแต่ละคน ๆ นี้ ฝ่ายหนึ่งจะต้องมีศีลธรรมอย่างไร โลกจึงจะมีสันติภาพ, แล้วฝ่ายระบบการปกครองแก่คนเหล่านั้นจะต้องมีลักษณะอย่างไร จึงจะอำนวยสันติภาพให้ได้เป็นของโลกเป็นส่วนรวม.

ระบบเศรษฐกิจที่ดี^{๑๘}

... คำว่าเศรษฐกิจ ในที่นี้เราหมายถึงในวงแคบ ไม่ใช่เศรษฐกิจในลักษณะการเมืองของโลก, เป็นบุคคลแต่ละคนที่มีระบบเศรษฐกิจของตัวเองไม่ยากจนไม่เดือดร้อน แล้วก็ระบบที่เรียกว่ากินอยู่พอดี กินอยู่พอดี. คำว่ากินดีอยู่ดีซึ่งไม่มีขอบเขตนั่น เอาไปเสียที, ไม่ต้องเอามา เพราะว่ามันเป็นทางให้เตลิดเปิดเปิงไปสู่ความเกินพอดี แล้วฉิบหายได้. ยึดหลักที่ว่าเป็นอยู่พอดี ไม่มากไม่น้อย ไม่สูงไม่ต่ำ ไม่ฟืดเคือง ไม่ฟุ่มเฟือย, กินอยู่พอดีเท่าที่จะให้สำเร็จประโยชน์ในการเป็นอยู่ แล้วทำหน้าที่ได้มากมาย; ถ้ามีเหลือ ก็ใช้ไปเพื่อประโยชน์ของสังคม หรือสาธารณะประโยชน์. แต่ใครจะเห็นด้วยสักกี่คน ว่าเราอุตส่าห์ทำมาเหนื่อยแทบตาย อุตส่าห์กินอยู่แต่พอดี แล้วเหลือเอาไปใช้เพื่อประโยชน์สังคม โดยเฉพาะบำรุงศาสนา เพื่อให้มีธรรมะอยู่ในโลก ใครมันจะเห็นด้วยสักกี่คน ระบบเศรษฐกิจอันนี้.

นี่อาตมาก็ถ่ายทอดออกมาจากระบบเศรษฐกิจ ที่พูดถึงกันอยู่ว่าขั้นดี ขั้นเศรษฐกิจในครั้งพุทธกาล; อยากจะเอามาเล่าให้ฟังกันหน่อย บางคนอาจจะยังไม่ทราบก็ได้คำว่าเศรษฐกิจ เศรษฐี

^{๑๘} ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส, สันติภาพของโลก, ลำดับที่ ๑๘๗
บนแถบพื้นสีแดง, เรื่องที่ ๑๓ จนกว่าโลกจะมีสันติภาพ,
๒๗ กันยายน ๒๕๒๙, หน้า ๓๙๒ - ๓๙๕.

นะตัวหนังสือคำนี้มันแปลว่า ประเสริฐที่สุด, เศรษฐี เศรษฐี นั้นแปลว่าประเสริฐ, เศรษฐี ผู้มีความประเสริฐ นั้นมันประเสริฐจริง ๆ ถ้าเศรษฐีถูกต้องตามลักษณะของคำนั้น. แต่เดี๋ยวนี้มันไม่มี ไม่มีเศรษฐีชนิดนั้น มันมีแต่นายทุนสูบเลือด, คนที่มั่งมีมาก ๆ นั้น มันเป็นนายทุนสูบเลือดเพื่อนมนุษย์ ทำนาบนหลังคนไม่พอ แล้วมันทำนาบนหัวคนโน้น เอากะมันสิ.

ถ้าว่าเป็นเศรษฐีที่ถูกต้องนั้น เขาอยู่กันอย่างเพื่อนมนุษย์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย, มีข้าทาสบริวาร แต่ว่าเป็นข้าทาสที่อยู่กันด้วยความรัก, ไม่ใช่ซื้อมาใช้อย่างสัตว์ทรมาน. ฉะนั้นเศรษฐีก็เลี้ยงดูข้าทาสบริวาร; แม้ที่เป็นทาสนั้นมันก็ยังได้รับประโยชน์เต็มตามที่ควรจะได้, ไปทำงานด้วยกันกับเศรษฐี วันพระไปวัดไปวาก็ไปด้วยกัน ทำงานด้วยกัน เหน็ดเหนื่อยด้วยกัน กินอยู่อย่างเดียวกัน.

แล้วเศรษฐีถ้ามีเงินเหลือกินแล้วก็ตั้งโรงงาน จัดโรงงาน เพื่อจะให้ทานแก่คนยากคนจนขัดสนพิกลพิการ หรือว่าบำรุงสมณะชีพราหมณ์ คือบรรพชิตนั้นแหละ, บรรพชิตไม่ได้ทำนาทำไร่ แต่มีประโยชน์สำหรับทำให้โลกนี้มีแสงสว่าง มีการเดินทางที่ถูกต้อง เห็นว่าจำเป็นจะต้องมีอยู่ในโลก. พวกบรรพชิตเหล่านี้จึงอยู่ในฐานะที่ต้องได้รับการจุนเจือเกื้อหนุน ไม่ต้องไปทำนาเองก็มีชีวิตอยู่ได้ เพื่อทำหน้าที่ของตนคือเป็นแสงสว่างแก่มนุษย์ทุกคน ก็ตั้งโรงงาน เพื่อประโยชน์แก่บรรพชิตเหล่านี้บ้าง,

เพื่อประโยชน์แก่คนพิการ คนที่ช่วยตัวเองไม่ได้บ้าง, หรือว่าคนที่จำเป็นจะต้องไปโรงพยาบาล ก็ตั้งโรงพยาบาล. เพราะเขามีความรู้สึกในจิตใจว่าเราเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทุกคน, มันเลยไปถึงว่าคนทุกคนคือตัวเรา เราคือคนทุกคน หรือว่าคนทุกคนคือตัวเรา; ฉะนั้นการที่ให้ทานไป มันก็คงเป็นการให้เลี้ยงตัวเรานั้นเอง แต่มันเป็นตัวเราส่วนใหญ่ ตัวเราของบ้านเมือง ตัวเราของโลก เป็นตัวตัวเดียวของโลก, การที่ให้ทาน หรือบำรุงสาธารณะประโยชน์ มันก็ไม่ได้เอาไปไหน เอาไปใช้เพื่อตัวเราอันใหญ่หลวง. ฉะนั้นเศรษฐกิจจึงถูกเรียกว่าเศรษฐกิจ แปลว่าผู้มีความประเสริฐ มีระบบเศรษฐกิจคือธรรม รักใคร่กลมเกลียวกันระหว่างคนมันมี คือเศรษฐกิจกับคนยากจน คือข้าทาสบริวาร บวกรกันเข้า แล้วก็ทำประโยชน์ ได้ประโยชน์มากินใช้พอดี สบายด้วยกันทุกคน, แล้วเหลือเอาไปตั้งโรงพยาบาล.

ได้ฟังเรื่องแปลก ๆ เช่นว่าต้องเอาทรัพย์ไปฝังซ่อนไว้ เอาทองเอาทรัพย์ไปฝังซ่อนไว้ สำนองไว้อย่าให้ขาดมือ เพราะสมัยนั้นมันไม่มีธนาคารที่จะไปฝากฝังที่ไหนได้. การเก็บทรัพย์ต้องเอาไปฝังไปซ่อนไว้ในที่ลับ ไม่มีใครรู้ พอขาดแคลนขึ้นมา จะได้ขุดเอามาเลี้ยงโรงพยาบาล แล้วก็มีเรื่องถึงกับว่าลืมหินที่ซ่อนบ้าง แม่น้ำเซาะตลิ่งพังทลายสูญหายไปบ้าง อย่างนี้มีเป็นของธรรมดา. แต่ก็ไม่เป็นไร หลักการมันก็ยังคงมีอยู่ว่าส่วนที่เกินกินเกินใช้แล้ว ก็เพื่อประโยชน์เพื่อนเกิด แก่เจ็บ ตายทั้งหลาย.

ระบบเศรษฐกิจอย่างนี้เดี๋ยวนี้มันไม่มีนี่. คำว่า คนมั่งมีเดี๋ยวนี้มันก็คือคนที่ค้าเงิน แล้วก็มีความเฉลียวฉลาดในการที่จะซูดรีด ที่จะสูบเลือด เหมือนกับกระดาศซั๊บ จะซั๊บเอาน้ำทุกหยด ๆ ไว้เสียให้หมดจากคนยากจน เทียบกันดูสิ; คนมั่งมีต้องการจะสูบเลือดคนยากจน ทำนานบหลังหรือบนศิริระคนยากจน นี่มันอย่างหนึ่ง; แล้วก็คนมั่งมีที่ว่าคบกับคนยากจน ร่วมกันผลิตประโยชน์ขึ้นมา ได้แล้วใช้แบ่งปันกันในการกินอยู่ของตัวอย่างเต็มที่ แล้วเหลือตั้งโรงงาน, คิดดูเถอะมันต่างกันเท่าไร. นี่ระบบเศรษฐกิจ ซึ่งมันต่างกันมากอย่างนี้.

เราต้องการระบบเศรษฐกิจชนิดที่ว่า กินอยู่แต่พอดี แล้วเหลือก็ช่วยเพื่อนมนุษย์ร่วมโลกเกิด แก่ เจ็บ ตาย หรือช่วยอะไรก็ได้ ที่นิยมกันมากก็คือ ช่วยให้มีศาสนาอยู่ในโลก, บำรุงศาสนาให้ศาสนามีอยู่ในโลก มีธรรมะอยู่ในโลก; ทุกคนในโลกก็พลอยได้รับความสงบสุข. ระบบเศรษฐกิจนี้พวกไหนรู้จัก พวกไหนถือเป็นหลัก, พวกนักศึกษาพวกไหนรู้จัก, ครูบาอาจารย์ของนักศึกษาพวกไหนรู้จัก? ที่ตามกันฝรั่งไปแล้วเรียนกันจากเมืองนอกเมืองนานั้น ได้พบระบบเศรษฐกิจอย่างนี้บ้างหรือเปล่า? มันก็เป็นเรื่องเศรษฐกิจของตัวกูไปทั้งนั้น มันก็จะของตัวกูหนักเข้า จนไม่รู้คุณพ่อแม่ทั้งนั้นแหละ มันเป็นเสียอย่างนั้นนี่ เราจะต้องมีระบบเศรษฐกิจที่ถูกต้อง

เศรษฐกิจการเมือง^๙

...เรื่องการเมืองนี้เป็นเรื่องที่ถูกคนหลักไม่พั้น; เพราะว่าคุณคนมันอยู่ในเมือง. คำว่า “การเมือง” นั้น ถ้าเป็นไปอย่างถูกต้อง ก็หมายถึงการช่วยกันจัดช่วยกันทำ ให้โลกนี้อยู่กันเป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้อำนาจ. ขอให้ช่วยนิยามความหมายให้ดีๆ ว่าการช่วยกันทุกคน, และการจัดโลกนี้ให้เป็นผาสุก, และต้องโดยไม่ต้องใช้อำนาจ; เช่น สงคราม เป็นต้น. ถ้าต้องใช้อำนาจ มันก็เป็นเรื่องบ้า; กลายเป็นเรื่องทำให้ไม่สงบสุขยิ่งขึ้น, ทำให้มีวิกฤตการณ์เดือดร้อนวุ่นวายระส่ำระสายยิ่งขึ้น. แล้วจะทำไปทำไมกัน; มันจะเป็นการเมืองในรูปไหนกัน.

ศาสนาทุกศาสนา ก็มุ่งหมายให้มนุษย์อยู่กันเป็นผาสุกโดยไม่ต้องใช้อำนาจ. ขอให้ดูให้ดีจะเห็นว่า ศาสนานั้นเป็นระบบการเมืองอยู่แล้วในตัว; แต่คนเขาไม่เห็นเช่นนั้น; เขาไม่ยอมรับนับถือระบบของศาสนาว่าจะมาช่วยจัดโลกให้เป็นผาสุกโดยไม่ต้องใช้อำนาจ. เขาก็หันไปหาระบบของกิเลส คือความเห็นแก่ตัว : จัดบ้านจัดเมืองตามความประสงค์ของตัวเอง โดยไม่ต้องคิดถึงเพื่อนร่วมโลก. ฉะนั้นเรื่องการเมืองจึงกลายเป็นเรื่องสกปรก

^๙ ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส ใครคือใคร ?, ลำดับที่ ๓๗.๖ บนแถบพื้นสีน้ำเงิน, เรื่องที่ ๑๒ ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด (ต่อ).

ของคนที่เราเห็นแก่ตัว; ทำไปเพื่อประโยชน์ของตัวเอง หรือพรรคพวกของตน อย่างนี้.

คนเกลียดวัดก็รวมอยู่ในคนพวกนี้, คือเห็นการเมืองเป็นเครื่องมือสำหรับแสวงหาประโยชน์แก่ตัว หรือแก่พวกของตัวเอง; หาใช่เป็นเครื่องมือสำหรับสร้างสันติภาพให้แก่โลก โดยไม่ต้องใช้อาชญาไม่.

เรื่องที่เกี่ยวข้องกันกับเรื่องการเมือง ก็คือเรื่องเศรษฐกิจ. เดียวนี้ทุกคนก็หายใจเป็นเรื่องเศรษฐกิจ, พูดกันแต่เรื่องเศรษฐกิจ โดยเห็นว่าจะเป็นเรื่องแก้ปัญหามนุษย์ได้. ที่นี้ข้อเท็จจริง มันไปมีอยู่ว่า ระบบเศรษฐกิจของคนทุกวันนี้ มันกลายเป็นเครื่องมือสำหรับจะหาประโยชน์ให้แก่ตน, ทำนองเดียวกันเรื่องการเมือง เป็นเครื่องมือสำหรับแสวงหากำลังเพื่อประโยชน์ทางการเมือง. มันก็เลยไปรวมอยู่กับพวกที่เราเห็นแก่ตัว, ทำไปล้วนแต่เพื่อประโยชน์ของตัวเอง.

หลักในทางศาสนาเป็นระบบเศรษฐกิจที่ดีที่สุด ประเสริฐที่สุด. คนเกลียดวัดจงฟังดูให้ดี ๆ ว่าระบบศาสนานั้นแหละเป็นระบบเศรษฐกิจที่ดีที่สุด. ความหมายของคำว่า เศรษฐกิจนี้ เราจะต้องยอมรับว่าได้แก่ การทำของที่มีค่าน้อยให้มีค่ามาก, หรือว่าทำของที่เป็นการลงทุนน้อยให้มีกำไรมาก; แต่ต้องปราศจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน. ทำของไม่มีค่าให้มีค่ามาก นี้ก็ยิ่งดี; ทำของมีค่าน้อยให้มีค่ามากนั้นเป็นของธรรมดา. เช่น ชีวิตของเรามันยังไม่มีค่าอะไร; ก็กระทำให้เป็นชีวิตที่มีค่าขึ้นมา

ด้วยการประพฤติกระทำที่ถูกต้อง จนเกิดประโยชน์ขึ้นมา; เรียกว่าทำของที่มีค่าน้อยให้มีค่ามากขึ้นมา, หรือว่าทำของที่ไม่มีค่าให้มีค่าขึ้นมา.

พระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกขึ้นมา จากความไม่มีอะไร. ท่านลองฟังดูให้ดี ๆ ว่าพระเจ้าอย่างเป็นบุคคลก็ดี, พระเจ้าอย่างเป็นกฎอภิปัจจัยตาก็ดี ล้วนแต่สร้างทุกสิ่งทุกอย่างประการขึ้นมา จากความไม่มีอะไร; หมายความว่าแต่ก่อนนี้มันไม่มีอะไร : ไม่มีดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ไม่มีโลกไม่มีอะไรทุกอย่าง. พระเจ้าก็สร้างควมไม่มีอะไรนี้ ให้มีอะไรขึ้นมาได้จนครบทุกอย่าง จนเหลือเพื่อ จนคนเกลียดวัดนำไปใช้เป็นประโยชน์ในทางร้ายหรือในทางผิด.

ถ้าเราจะถือระบบเศรษฐกิจตามแบบของทางศาสนาก็ต้องยอมรับว่า ทำสิ่งที่ไม่มีอะไรให้มันมีอะไรขึ้นมา ทำที่ไม่มีค่าให้มันมีค่าขึ้นมา, ทำที่มีค่าน้อย ให้มันมีค่ามากขึ้นมา. พูดตรง ๆ ก็ว่า ทำความเป็นมนุษย์ที่มีค่าน้อย ให้กลายเป็นมีความเป็นมนุษย์ที่มีค่ามากที่สุด; นั่นแหละคือระบบเศรษฐกิจอันแท้จริง; ไม่ใช่ระบบเพื่อหาเงิน หากำลัง หากำนาจวาสนามาสำหรับบังคับข่มขู่ผู้อื่น สำหรับจะชนะผู้อื่น. อย่างนี้มันเป็นระบบเศรษฐกิจอะไร ก็ลองไปคิดดู. มันมีผลไปในทางที่ทำให้โลกนี้ให้เดือดร้อนให้เราร้อน เราก็ไม่เรียกว่าเศรษฐกิจที่เป็นธรรมหรือประกอบไปด้วยธรรม; อย่างว่าเศรษฐกิจของฝ่ายนายทุนชนกรรมาชีพก็ยอมรับไม่ได้; แล้วก็เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดวิกฤติ-

การณ์ขึ้นมาในโลก, ทำให้เกิดการล้างผลาญซึ่งกันและกันในโลก.

เราจะต้องรู้จักความหมายของคำว่า เศรษฐกิจนี้ให้ดี ๆ คือ ทำให้ร่างกายนี้ ซึ่งเปรียบเหมือนกับซากศพนี้ ให้มีประโยชน์ที่สุด ให้มีค่ามากที่สุด ตามที่มันจะมีได้ ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น. นั่นแหละคือระบบเศรษฐกิจ ตามแบบของพระศาสนาหรือพระธรรมะ มีความหมายแห่งระบบเศรษฐกิจกันอย่างนี้เอง.

ขอให้คนเกลียดวัดรู้จักระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจในทางที่ว่าทำโลกนี้ให้มีสันติภาพ โดยไม่ต้องใช้อาชญา ก็จะเป็นการถูกต้อง. คนเกลียดวัดหรือเกลียดศาสนาก็จะหมดไป; เพราะว่าบัดนี้ได้รับสิ่งซึ่งน่าชื่นใจ คือความสงบเยือกเย็นทั้งส่วนตนและผู้อื่นเข้ามาแทนที่; ไม่มีระบบการเมืองหรือระบบเศรษฐกิจ ของพญามาร ซาตาน อะไรมาคบคุมโลก.

คนเกลียดธรรมะ ย่อมชอบระบบการเมืองระบบเศรษฐกิจที่ส่งเสริมความรู้สึกทางเนื้อหนังของตน โดยเฉพาะก็คือ เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ซึ่งเป็นไปอำนาจของความเห็นแก่ตน; ไม่มีความรู้สึกที่ว่าสัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้นเลย.

ฟ้าสาบทางเศรษฐกิจ^{๑๐}

หัวข้อต่อไปก็จะเรียกว่า ฟ้าสาบทางเศรษฐกิจ เอ้า, บาง คนก็นึกว่า มันเรื่องบ้าบออีกแล้ว ไม่ใช่เรื่องธรรมดาเลย อาตมา จะบอกว่า เรื่องเศรษฐกิจมันก็เป็นธรรมดา เช่นเดียวกับเรื่องการเมือง ซึ่งมันก็เป็นธรรมดา; แต่ว่าจะต้องรู้จักความหมายของคำว่า เศรษฐกิจ กันเสียให้ถูกต้องก่อน.

คำว่า เศรษฐกิจ นี้เป็นคำที่เราใช้มัน อย่างไม่ถูกต้อง ตามความหมายอันแท้จริงของคำคำนี้ ภาษาบาลีเป็นหลัก : เศรษฐกิจ ก็แปลว่า กิจที่ประเสริฐที่สุด; ถ้าเป็นนักเศรษฐกิจ ก็เป็นบุคคลที่ทำกิจที่ประเสริฐที่สุด เพราะว่าคำว่า เศรษฐ เศรษฐะ มันแปลว่าประเสริฐที่สุด.

เดี๋ยวนี้เราไม่ได้ใช้ในฐานะเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุด ที่จะแก้ ปัญหาของสังคม, มันเลยกลายเป็นตัวการ ที่จะทำ ความยุ่งยากลำบาก ให้เกิดขึ้นในสังคม, เป็นชื่อของกิจกรรม ที่สามารถสร้างอำนาจสร้างประโยชน์ ให้แก่คนบางคนหรือ บางพวก สำหรับจะครอบงำผู้อื่นนั้น, ประเสริฐในทางที่จะ ครอบงำผู้อื่น มันก็คดโกง. ใครมีกำลังข่มผู้อื่นในทางใช้กำลัง

^{๑๐} ธรรมโมฆะของพุทธทาส, ฟ้าสาบระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ ตอน ๒, ลำดับที่ ๔๖ง บนแถบพื้นสีม่วง, เรื่องที่ ๔ ฟ้าสาบทางมีชีวิตถูกต้อง, ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๒๖, หน้า ๑๒๐ - ๑๒๔.

ทรัพย์ ก็เรียกว่ามีเศรษฐกิจ เอาเปรียบผู้อื่น ผูกขาดเสียเพียงคนเดียว; ถ้ามีความหมายอย่างนี้ มันไม่ถูกต้องกับคำว่าเศรษฐกิจ ในภาษาบาลี หรือในภาษาสันสกฤต ซึ่งแปลว่า ประเสริฐที่สุด; มันอาจจะเป็นว่า คนสมัยหนึ่ง ยุคหนึ่ง ถิ่นแห่งหนึ่ง นิยมคนร่ำรวยว่าเป็นคนดีที่สุด, เลยยืมเอาคำว่า เศรษฐะประเสริฐที่สุดไปให้ไปให้แก่คนร่ำรวย; นั่นแหละมันเริ่มผิดแล้ว.

คำว่า เศรษฐกิจ กิจที่ประเสริฐ ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นของคนร่ำรวย; เป็นคนขอทานก็ได้ คนขอทานเป็นคนประเสริฐก็ได้ ไม่เฉพาะต้องคนร่ำรวย ถ้าเขามีคุณธรรม ที่จะสร้างความถูกต้องหรือความประเสริฐขึ้นมาในโลก. คนขอทานมีจิตใจสงบ เยือกเย็น ขอทานเป็นสุขสนุกสนาน ได้เงินมากก็กินใช้แต่ดี เหลือกก็ไปช่วยผู้อื่น ช่วยสังคม ตามที่เขาจะมีได้; อย่างนี้เราต้องยอมรับว่า ขอทานคนนั้นเป็นเศรษฐี คือร่ำรวยด้วยความประเสริฐ ยิ่งกว่าคนบางคนซึ่งมีทรัพย์สมบัติมาก แล้วก็ไม่เคยคิดจะช่วยใคร.

นี่คำว่า เศรษฐะ แปลว่า ประเสริฐที่สุด. เศรษฐี แปลว่า ผู้มีความประเสริฐที่สุด, เศรษฐกิจ แปลว่า กิจที่จะทำให้เกิดความประเสริฐที่สุด. ประเสริฐในที่นี้ก็หมายความว่ามันดี หรือดีอย่างดีเลิศ ซึ่งน้อยคนจะเป็นได้ มีชีวิตอยู่เพื่อประโยชน์แก่ทุกคน นั่นแหละประเสริฐที่สุด. มีชีวิตอยู่เพื่อดีแต่ตัวกู รวยแต่ตัวกู เป็นสุขแต่ตัวกู นี่มันไม่ประเสริฐแน่.

จะพูดโดยความหมายของภาษา และในลักษณะที่เป็นธรรมชาติธรรมดาสักหน่อย เศรษฐกิจจะต้องแปลว่า การทำสิ่งที่ไม่มีความหมายให้เป็นประโยชน์, การทำสิ่งที่มีความหมายน้อยให้มีความหมายมาก จะเรียกว่าเศรษฐกิจที่ถูกต้อง, ไม่ใช่รวบรวมกำลังซื้อกำลังขาย กำลังทรัพย์กำลังเงิน เพื่อจะควบคุมโลก; นั่นมันเป็นเรื่องเลวร้ายที่สุด. เอากันแต่เพียงว่า สิ่งที่มีประโยชน์น้อยทำให้มันมีความหมายมากก็เรียกว่าเป็นเศรษฐกิจที่บริสุทธิ์, แต่ไม่ใช่เพื่อคุณคนเดียว ต้องเพื่อทุกคน. หรือว่าสิ่งใดที่มันไม่มีความหมาย ตามธรรมดาไม่มีความหมาย เช่นก้อนหินก้อนนี้ ถ้าใครทำให้มันมีความหมายมากเท่าไร นั่นแหละคือกิจที่ประเสริฐที่สุด คือทำสิ่งที่ไม่มีความหมายให้มีความหมายที่สุด. ถ้าพูดอย่างนี้ เตียวพระพุทธรูปเจ้าจะกลายเป็นนักเศรษฐกิจชั้นเลิศ ชั้นยอดไปเสียอีก เพราะท่านมีระบบคำสอน ที่ทำให้คนปฏิบัติตาม แล้วทำให้ร่างกายหรือชีวิตที่มันไม่มีความหมายนี้ ให้มีความหมายสูงสุด; เช่นว่าร่างกายเน่าเหม็นนี้ ทำให้เป็นร่างกายที่มีความหมาย มีนิพพาน มีสิ่งสูงสุดขึ้นมา. นี้ก็เรียกว่าทำสิ่งที่ไม่มีความหมายให้มีความหมาย, เรียกว่าเป็นกิจที่ประเสริฐที่สุด ซึ่งพุทธบริษัทก็ต้องเป็นนักเศรษฐกิจกันอยู่ด้วยกันทุกคน.

ฉะนั้น คำว่า เศรษฐกิจ ก็คือกิจที่ทำให้เกิดสิ่งประเสริฐที่สุด ไม่เฉพาะในทางทรัพย์สมบัติอย่างเดียว. ในทางอะไรก็ได้ แม้ในทางโลก ๆ ทรัพย์สมบัติเงินทอง ก็สร้างขึ้นมาได้โดยวิธีที่ถูกต้อง, แม้ทรัพย์อริยทรัพย์ในทางจิตใจ ก็สร้างขึ้นมาได้ ให้

จำรวยด้วยอริยทรัพย์ในทางจิตใจ มันก็ได้, วิธีการเหล่านี้เราจะเรียกว่าเศรษฐกิจที่บริสุทธิ์.

เป็นอันว่า คำว่าเศรษฐกิจจึงมีความหมายมืดมัว จมลงไป ในความมืด จมลงไปในเหวแห่งความทุกข์, จะต้องทำกันเสียใหม่ ให้คำว่าเศรษฐกิจนี้ไม่เป็นสิ่งที่ เป็นอันตรายแก่มนุษย์อีกต่อไป. เดียวนี้มันอยู่อย่างที่เป็นอันตรายแก่มนุษย์ เพราะมันผิดหลักของคำว่าเศรษฐกิจนั่นเอง; กิจที่ประเสริฐที่สุด เศรษฐกิจได้กลายเป็นสิ่งที่ทำลายโลกมากที่สุด ไม่ให้มีความสงบสุขเลย ด้วยอำนาจของเรื่องเศรษฐกิจ. แล้วมีคนเป็นอันมากลัทธินี้ลัทธินี้ อ่างระบบเศรษฐกิจของตัวว่า จะทำให้โลกมีความสงบสุข; นั่นคนโง่พูด คนมีกิเลสตัณหาจะมาจัดเศรษฐกิจ, หรือวางระบบเศรษฐกิจ ให้โลกมีความสงบสุข. มันจะต้องเป็นเรื่องของคนที่มีสติปัญญาพอจะรู้ว่าอะไรเป็นอะไร แล้วจะจัดอย่างไร สิ่งต่าง ๆ นี้มันจะเป็นไปแต่ในทางดี.

ธรรมะนั้นแหละเป็นตัวระบบเศรษฐกิจที่ประเสริฐที่สุด เพราะมีหลักเกณฑ์อยู่ในตัวมันเอง ให้ใช้แรงงานที่มีอยู่ในร่างกายอย่างสนุกสนาน ในหน้าที่ที่ถูกต้อง มันก็ได้ผลมาก, มันก็กินน้อยใช้น้อย เก็บแต่พอดี เหลือไปช่วยผู้อื่น, นี่คือธรรมะ. ธรรมะจึงเป็นระบบเศรษฐกิจที่จะช่วยโลกได้ ทำงานสนุก แล้วก็มีความสุขเมื่อกำลังทำงานนั่นเอง. แล้วใครมันจะต้องการเงินทองอะไรที่เหนมาทำอะไรกันอีก ถ้ามันมีความสุขเสียแล้วในตัวการทำงานนั่นเอง.

อาตมาถือหลักอย่างนี้มาตั้งแต่แรกเริ่มเดิมที เรียกว่าแรก มีส่วนเมกซาก็ได้ ทำงานสนุก แล้วก็มีความสุขในการทำงาน เพราะรู้ว่าธรรมชาติคือหน้าที่ หน้าที่คือธรรมชาติ; พอได้ทำหน้าที่ก็พอใจว่า ได้ปฏิบัติธรรมชาติ มันก็เลยสนุก, เมื่อพอใจมันก็เป็นสุข; ความสุขเกิดมาจากความพอใจเสมอ, ความพอใจบริสุทธิ์มีความสุขก็บริสุทธิ์. เดียวนี้เรามีความพอใจบริสุทธิ์ในธรรมชาติโดยธรรมชาติ ความสุขก็บริสุทธิ์ มันไม่ต้องการเงินมาซื้อหาความสุขที่ไหนอีก.

นี่คนทั่วไปเขาไม่ได้พอใจในการทำงาน ไม่รู้ว่าการงานคือธรรมชาติ, เขาฝันใจทำ. เมื่อทำการงานมันจึงเหมือนกับตกนรก เพราะทนทำ, ไม่รู้สึกเป็นสุขสบายใจเพราะรู้ว่าธรรมชาติคือหน้าที่ หน้าที่คือธรรมชาติ ทำการงานคือการปฏิบัติธรรม, มันก็ไม่พอใจ. มันก็ทนทำด้วยความเหนื่อยยาก เหมือนกับตกนรกทั้งเป็น แล้วมันก็ต้องออกไปหาความสุข ที่ซื้อหามาทางเนื้อทางหนัง ทางกามารมณ์ ซึ่งแพงมากแหละ; เพราะว่ามันไม่ใช่ความสุข มันเป็นเพียงความหลอกลวงของความเพลิดเพลิน หรือความเพลิดเพลินที่มันหลอกลวง, ทำงานเหนื่อยแทบตาย แล้วก็ต้องไปหาสถานเริงรมย์ ซื้อหากันมาอย่างแพง ๆ แล้วก็ว่าความสุขที่จริงมันเป็นเพียงความเพลิดเพลิน.

ความสุขต้องบริสุทธิ์, เกิดขึ้นจากความพอใจอันบริสุทธิ์. เมื่อกำลังทำการงานอยู่ด้วยความรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ของมนุษย์ ถูกต้องแล้ว ยกมือไหว้ตัวเองได้นั้นแหละคือความสุข, ชยะแขยง

ตัวเอง นั่นแหละคือความทุกข์. เดียวนี้มันเป็นอยู่ด้วยความ
ขยะแขยงตัวเอง ยกมือไหว้ตัวเองไม่ลง นั่นแหละคืออนрк, นั่น
แหละคือความทุกข์; ถ้าทำถูกต้องจนยกมือไหว้ตัวเองได้ มัน
ก็คือสวรรค์ก็คือความสุข.

ฉะนั้นขอให้ทุกคนมันเห็นให้ชัดเจนไปว่า หน้าที่ที่เราจะ
ต้องทำนั่นแหละคือธรรมะ; พอทำแล้วก็พอใจ มันก็เป็นสุข สนุก
และเป็นสุข ก็ทำได้มาก ไม่ค่อยรู้จักเหน็ดจักเหนื่อย, นี้จะ
ทำงานได้มาก ต้องรู้จักว่างานนั่นคือธรรมะ แล้วก็พอใจ.

อาตมาถือหลักอย่างนี้มาตลอดเวลา ยืนยันว่าผลงานที่มี
อยู่ทั้งหลายนี้ มันมาจากความรู้สึกลักษณะนี้ หลักปฏิบัติอย่างนี้
เป็นเวลาหลายสิบปีมาแล้ว. ฉะนั้นขอให้เรารู้จักคำว่าเศรษฐกิจ
นั้นให้ดี ๆ มันจะได้ประเสริฐ สมตามความหมายของคำคำนี้.
เดี๋ยวนี้เศรษฐกิจคือเป็นสิ่งที่กวนโลกให้ระส่ำระสาย มากลาย
เป็นสิ่งที่ยกย่องบูชากันไปเสีย.

